

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta

Jiří Kapoun

Právní úprava zacházení s pokusnými zvířaty

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce:

doc. JUDr. Vojtěch Stejskal, Ph.D.

Katedra práva životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu):

30. listopadu 2015

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. listopadu 2015.

Jiří Kapoun

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval panu docentu JUDr. Vojtěchu Stejskalovi, PhD. za vedení diplomové práce a cenné rady při jejím zpracování.

Obsah

OBSAH	4
I. ÚVOD	6
II. PRÁVNÍ ÚPRAVA ZACHÁZENÍ S POKUSNÝMI ZVÍŘATY	9
1. VYMEZENÍ STĚŽEJNÍCH POJMŮ	9
1.1 <i>Pojem zvířete a jeho postavení v právu</i>	9
1.1.1 Pojem zvířete v občanském zákoníku	10
1.1.2 Pojem zvířete v zákoně na ochranu zvířat proti týrání	11
1.1.3 Pojem pokusného zvířete	12
1.1.4 Pojem laboratorního zvířete a zvířete chovaného pro použití k pokusům	13
1.1.5 Přípustnost užití zvířat z jiných kategorií k pokusným účelům.....	15
1.2 <i>Pojem pokusu</i>	17
1.2.1 Přípustné účely pokusů	18
1.2.2 Zásada subsidiarity a používání alternativních metod.....	19
1.2.3 Klasifikace závažnosti pokusů	21
1.2.4 Pojem projektu pokusů	21
1.3 <i>Subjekty zacházející s pokusnými zvířaty</i>	22
1.3.1 Pojem chovatele a chovatele pokusných zvířat	22
1.3.2 Pojem dodavatele pokusných zvířat	23
1.3.3 Pojem uživatele pokusných zvířat.....	23
1.3.4 Pojem zařízení	23
1.4 <i>Pojem welfare</i>	23
<i>Shrnutí</i>	24
2. HISTORICKÝ ZÁKLAD A ETICKÉ OTÁZKY ZACHÁZENÍ S POKUSNÝMI ZVÍŘATY.....	26
2.1 <i>Stručná historie užití zvířat ve vědeckém výzkumu</i>	27
2.2 <i>Etická problematika užití zvířat k pokusným účelům</i>	28
2.3 <i>Historický základ právní úpravy ochrany pokusných zvířat</i>	30
2.4 <i>Vývoj mezinárodněprávní úpravy zacházení s pokusnými zvířaty</i>	32
2.4.1 Všeobecná deklarace práv zvířat.....	32
2.4.2 Evropská dohoda o ochraně obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely.....	33
2.5 <i>Vývoj úpravy zacházení s pokusnými zvířaty v právu Evropské unie</i>	35
2.5.1 Základ právní úpravy individuální ochrany zvířat v primárním právu EU.....	35
2.5.2 Právní úprava zacházení s pokusnými zvířaty v sekundárním právu EU	36
2.6 <i>Vývoj právní úpravy zacházení s pokusnými zvířaty na území České republiky</i>	39
2.6.1 Stručná historie právní ochrany zvířat proti týrání na našem území	40
2.6.2 Vivisekční výnos.....	41
2.6.3 Vládní nařízení o ochraně zvířat proti týrání a jeho prováděcí předpis.....	42
2.6.4 Zákon na ochranu zvířat proti týrání.....	43
<i>Shrnutí</i>	45
3. PLATNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA ZACHÁZENÍ S POKUSNÝMI ZVÍŘATY NA ÚZEMÍ ČESKÉ REPUBLIKY.....	47
3.1 <i>Odborné a personální zajištění provádění pokusů</i>	48
3.1.1 Oprávnění k chovu, dodávce a používání pokusných zvířat	49
3.1.2 Osvědčení o odborné způsobilosti na úseku pokusných zvířat	50
3.1.3 Vedoucí projektu pokusů a další osoby účastnící se provádění pokusů	52
3.1.4 Odborná komise pro zajišťování dobrých životních podmínek pokusných zvířat	53
3.2 <i>Formální zajištění provádění pokusů</i>	54
3.2.1 Žádost o schválení projektu pokusů	55
3.2.2 Hodnocení projektu pokusů a jeho zpětné posouzení	56
3.2.3 Rozhodnutí o schválení projektu pokusů	57

3.3	<i>Praktické a technické zajištění péče o pokusná zvířata</i>	58
3.3.1	Požadavky na zařízení, prostory a vybavení	58
3.3.2	Podmínky péče o pokusná zvířata	58
3.4	<i>Zajištění ochrany zvířat v průběhu pokusu a po jeho ukončení</i>	59
3.4.1	Anestezie pokusných zvířat v průběhu pokusů	60
3.4.2	Ukončení pokusu	60
3.4.3	Postup v případě ponechání zvířete naživu	61
3.4.4	Postup v případě usmrcení zvířete	61
3.5	<i>Zajištění transparentnosti provádění pokusů</i>	62
	<i>Shrnutí</i>	64
4.	INSTITUCIONÁLNÍ ZAJIŠTĚNÍ OCHRANY POKUSNÝCH ZVÍŘAT	66
4.1	<i>Orgány státní správy na úseku ochrany pokusných zvířat</i>	66
4.1.1	Ministerstvo zemědělství	67
4.1.2	Státní veterinární správa	68
4.1.3	Státní orgány příslušné ke schvalování projektů pokusů	69
4.1.4	Obecní úřady obcí s rozšířenou působností	69
4.2	<i>Poradní instituce orgánů státní správy na úseku ochrany pokusných zvířat</i>	70
4.2.1	Ústřední komise pro ochranu zvířat	70
4.2.2	Výbor pro ochranu zvířat používaných pro vědecké účely	71
4.3	<i>Nestátní instituce a organizace na úseku ochrany pokusných zvířat</i>	71
4.3.1	Společnost pro vědu o laboratorních zvířatech	72
4.3.2	The Federation of Laboratory Animal Science Associations	72
4.3.3	Svoboda zvířat	73
4.3.4	The European Coalition to End Animal Experiments	73
4.3.5	The International Association Against Painful Experiments On Animals	73
4.3.6	Animal Liberation Front	74
	<i>Shrnutí</i>	74
5.	DELIKTNÍ ODPOVĚDNOST NA ÚSEKU ZACHÁZENÍ S POKUSNÝMI ZVÍŘATY	76
5.1	<i>Správněprávní odpovědnost na úseku zacházení s pokusnými zvířaty</i>	76
5.1.1	Přestupky v rámci zacházení s pokusnými zvířaty	77
5.1.2	Správní delikty právnických a podnikajících fyzických osob v rámci zacházení s pokusnými zvířaty	78
5.1.3	Zvláštní opatření v rámci zacházení s pokusnými zvířaty	78
5.2	<i>Trestní odpovědnost na úseku zacházení s pokusnými zvířaty</i>	80
5.2.1	Trestný čin týrání zvířat	80
5.2.2	Trestný čin zanedbání péče o zvíře z nedbalosti	82
	<i>Shrnutí</i>	83
III.	ZÁVĚR	85
	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	90
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	91
	ABSTRAKT	97
	SUMMARY	98
	NÁZEV PRÁCE V ANGLICKÉM JAZYCE, KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS	99

I. Úvod

Tématem této práce je právní úprava zacházení s pokusnými zvířaty a zajištění jejich ochrany prostředky práva, jež je v systému práva životního prostředí řazena pod tzv. individuální ochranu zvířat – ochranu zvířat jako jednotlivců – zahrnující *sensu stricto* zamezení jejich týrání ze strany člověka a *sensu lato* zabezpečení jejich dobrých životních podmínek. Jde o problematiku velice aktuální, jelikož používání zvířat k účelům pokusů je navzdory pokroku ve výzkumu na poli alternativních metod, které směřují k nahrazení pokusných zvířat, stále nezbytné, současně dochází ke změnám v obecném filozofickém přístupu člověka ke zvířeti a právní úprava posledních let má tendenci tyto faktory zohledňovat, reflektovat a ve svém důsledku zvyšovat právní ochranu zvířat používaných k pokusným účelům.

Při výběru tématu práce mě ovlivnila především skutečnost, že jsem se s prováděním pokusů na zvířatech, byť nepřímo, setkal v rámci studia molekulární biologie a biochemie organismů na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

První kapitola práce bude věnována úvodu do problematiky zacházení s pokusnými zvířaty prostřednictvím vymezení stežejních pojmů, na kterých je předmětná právní úprava postavena, a jejich následnému rozboru. V úvodu kapitoly bude komplexně vystižen pojem zvířete a jeho právní podstata v rámci práva soukromého i veřejného, dále pak pojem zvířete pokusného a zvířete chovaného pro použití k pokusům včetně některých dalších kategorií zvířat, např. zvířat volně žijících či subhumánních primátů, a obecných principů jejich používání k pokusným účelům. Druhý oddíl kapitoly se bude zabývat pojmem pokusu, jeho právním zakotvením a specifiky jeho právní úpravy. Závěr kapitoly poskytne definice pojmů chovatele, dodavatele a uživatele pokusných zvířat jako základních subjektů podílejících se na zacházení s pokusnými zvířaty.

Druhá kapitola práce navazuje na kapitolu první v tom smyslu, že jejím cílem bude poskytnutí historicko-filozofického kontextu tématu stručným nastíněním dějin využití zvířat v rámci vědeckého výzkumu a historického vývoje nahlížení člověka na morální status zvířete, jenž je základním pojmem etické problematiky provádění pokusů na zvířatech. Na toto pojednání navazuje úvod do prvopočátků regulace ochrany

pokusných zvířat v právu a následný popis a rozbor vývoje právní úpravy na úrovni mezinárodní, úrovni práva Evropské unie a na úrovni práva na území České republiky.

Třetí kapitola práce tvoří její jádro, jelikož bude věnována právní úpravě zacházení s pokusnými zvířaty obsažené v části páté zákona na ochranu zvířat proti týrání jakožto klíčového právního předpisu individuální ochrany zvířat v českém právním řádu. Struktura kapitoly bude založena na rozlišení jednotlivých základních aspektů právní úpravy používání zvířat k pokusným účelům – v první řadě se bude zabývat odborným a personálním zajištěním provádění pokusů, především instituty oprávnění k chovu, dodávce a používání pokusných zvířat a osvědčení o odborné způsobilosti na úseku pokusných zvířat. Další část bude věnována formální stránce provádění pokusů představením institutu projektu pokusů a popisem procedury jeho vzniku, schvalování a hodnocení. Třetí oddíl kapitoly nastíní zákonnou úpravu pravidel chovu a péče o pokusná zvířata. Předmětem čtvrté části je následně problematika ochrany zvířat v průběhu pokusu a po jeho ukončení. Závěr kapitoly zmíní právní zakotvení principu transparentnosti v oblasti zacházení s pokusnými zvířaty.

Čtvrtá kapitola práce se bude zabývat institucionálním zajištěním ochrany pokusných zvířat ze strany státních orgánů, zejména Ministerstva zemědělství a jeho poradních odborných institucí, dále pak Státní veterinární správy a státních orgánů příslušných ke schvalování projektů pokusů. Prostor bude věnován i společnostem, organizacím a hnutím nestátní povahy vyvíjejícím činnost v oblasti ochrany pokusných zvířat.

Pátá a závěrečná kapitola práce bude věnována otázkám deliktní odpovědnosti na úseku ochrany pokusných zvířat – popisu relevantní právní úpravy přestupků a správních deliktů v zákoně na ochranu zvířat proti týrání, trestných činů týrání zvířat a zanedbání péče o zvíře z nedbalosti upravených v trestním zákoníku a jejich analýze.

Cílem diplomové práce je vedle komplexního postižení a popisu právní úpravy zacházení s pokusnými zvířaty i posouzení její systematičnosti a funkčnosti, v některých případech i pokus o hodnocení její vhodnosti a účelnosti, případně navržení možností její změny. Dílčí poznatky a návrhy budou v podrobné formě průběžně

uváděny v závěru každé kapitoly, v závěru práce budou stručněji uvedeny nejvýznamnější učiněné závěry.

II. Právní úprava zacházení s pokusnými zvířaty

1. Vymezení stěžejních pojmů

Právní úprava zacházení s pokusnými zvířaty, resp. právní úprava ochrany zvířat obecně používá několik pojmů, jejichž definice a správné uchopení je klíčové pro následnou analýzu ustanovení zákona vztahujících se k používání zvířat k pokusným účelům a pochopení účelu regulace této problematiky v právním řádu. Následující kapitola se bude zabývat především pojmem zvířete a pojmem pokusu, jejich právní povahou a specifiky právní úpravy, dále pak pojmem chovatele, dodavatele a uživatele pokusných zvířat jako zvláštních subjektů zacházejících s pokusnými zvířaty, pojmem zařízení a pojmem welfare.

1.1 Pojem zvířete a jeho postavení v právu

Jelikož je všeobecný koncept „zvířete“ základním východiskem pro jeho vymezení v právu, jež bude popsáno v následujících kapitolách, je třeba jej v první řadě definovat v obecné rovině. Představu o obsahu tohoto pojmu má pravděpodobně každý, ovšem pohled na něj optikou jednotlivých vědních disciplín, které se jím do nějaké míry zabývají, se liší. Biologie ztotožňuje zvíře s živočichem, příslušníkem živočišné říše (*Animalia*), naopak filozofie má tendenci termín „zvíře“ obsahově zužovat a stavět ho do protikladu s pojmem „člověk“. Podle Stanislava Komárka¹ je toto rozdělení problematické především proto, že odborný diskurz na jedné straně používá pojmu „zvíře“ k označení všech živočichů, tedy i člověka jakožto příslušníka druhu *Homo sapiens*, laické užití tohoto pojmu na straně druhé směřuje typicky k označení savců, popř. obratlovců, nikoliv pak bezobratlých a dalších nižších živočichů. Tendence člověka ostře se vymezovat vůči zvířatům, ke kterým dle biologické systematiky sám patří, má hluboké historické kořeny, ovšem je zcela poplatná antropocentrickému² pohledu na svět a z hlediska biologického neopodstatněná.³

¹ Prof. RNDr. Stanislav Komárek, Dr. je český biolog, filozof, spisovatel, etolog, antropolog a historik biologie. Katedra filosofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty UK – Stanislav Komárek. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<https://web.natur.cuni.cz/filosof/component/content/article/16-lenove/50-prof-rndr-stanislav-komarek-dr>>.

² Více o antropocentrické tendenci ve vnímání vztahu člověka a zvířete v kapitole 2.2.1.

³ KOMÁREK, Stanislav. *Ochlupení bližní: zvířata v kulturních kontextech*. 1. vyd. Praha: Academia. 2011. s. 34-40. ISBN 978-80-200-1904-2.

Jakkoliv je výše uvedený přístup stavící zvířata včetně člověka na roveň s živočichy vědecky přesnější, východiskem pro zákonnou definici zvířete v českém právním řádu⁴ se stalo vymezení, jež mimo jiné používá i Georges Chapouthier⁵ v knize *Zvířecí práva* – autor se zde vyhýbá zmíněnému „vědeckému“ pojetí a zvíře chápe v souladu s lidovým územ jako „mimolidského“ obratlovce.⁶

1.1.1 Pojem zvířete v občanském zákoníku

Postavení zvířete v soukromém právu je historicky založeno na římskoprávním pojetí zvířete jakožto věci, tedy předmětu vlastnického práva, na nějž lze aplikovat ustanovení upravující příslušné občanskoprávní instituty – vlastnictví, držbu, sousedské vztahy apod. Charakteristickým rysem tohoto přístupu, jež se až donedávna uplatňoval v právním řádu České republiky z důvodu absence jakéhokoliv ustanovení týkajícího se zvířat v základním pramenu soukromého práva, zákoně č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku, je fakt, že zvíře nepoživá právní ochrany jako samostatná entita, ale jako objekt užívaný člověkem s limity nastavenými veřejnoprávními předpisy upravujícími welfare⁷ zvířat. V důsledku nových filozofických náhledů na morální status zvířete⁸ vznikajících zejména v druhé polovině 20. století a rostoucího zájmu veřejnosti o dobré životní podmínky zvířat dochází v současnosti ke globálním snahám zákonodárce o nalezení nové, vhodnější formulace právního statusu zvířete.⁹

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník zavedl s účinností k 1. 1. 2013 do českého právního řádu následující ustanovení: *„Živé zvíře má zvláštní význam a hodnotu již jako smysly nadaný živý tvor. Živé zvíře není věcí a ustanovení o věcech se na živé*

⁴ Více o definici zvířete dle zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání v kapitole 1.1.2.

⁵ Georges Chapouthier je francouzský neurobiolog a filozof, emeritní ředitel francouzského Národního centra pro vědecký výzkum (CNR) na univerzitě Pierra a Marie Curie. Actaeon – autoři – Georges Chapouthier. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.actaeon.cz/autori/chapouthier-georges/>>.

⁶ CHAPOUTHIER, Georges. *Práva zvířat*. 1. vyd. Praha: Triton. 2013. s. 15. ISBN 978-80-7387-607-4.

⁷ Obecně jde o souhrn minimálních podmínek pro péči o zvířata a jejich ochranu. Více o pojmu welfare v kapitole 1.4.

⁸ Více o morálním statusu zvířete v kapitole 2.2.1.

⁹ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 135, 391. ISBN 978-80-200-2317-9.

*zvíře použijí obdobně jen v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze.*¹⁰ Jde o první zvláštní ustanovení vymezující postavení zvířat vůči ostatním hmotným jsoucnům v novodobém soukromém právu na našem území¹¹, jež je projevem tzv. dereifikace, tedy „odvěcnění“ zvířete.¹² Nejde sice o výslovnou definici, ovšem z ustanovení lze dovodit, že se vztahuje nejen na živé obratlovce, ale i na bezobratlé, zejména ty, kteří jsou schopni cítit bolest či stres.¹³ Zakotvení tohoto ustanovení v soukromoprávním kodexu znamená opuštění klasického pojetí zvířete jakožto věci, nelze ho ovšem chápat jako přesun zvířete do kategorie subjektů práva – na zvíře se dle současné úpravy použijí ustanovení týkající se věcí obdobně v rozsahu, ve kterém to neodporuje jeho povaze. Určení toho, kdy je možné na živé zvíře užit ustanovení o věcech, závisí na konkrétních okolnostech případu, lze ovšem usoudit, že je použit nelze tehdy, kdy by ve svém důsledku znamenaly způsobení bolesti nebo utrpení zvířeti.¹⁴

1.1.2 Pojem zvířete v zákoně na ochranu zvířat proti týrání

Pro účely této práce je nezbytné vedle soukromoprávního vymezení zvířete uvést i definici veřejnoprávní, jež je obsažena v zákoně č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání. Ten uvádí, že je „*zvířetem každý živý obratlovec, kromě člověka, nikoliv však plod nebo embryo*“¹⁵. Toto vymezení je v současnosti jedinou zákonnou definicí zvířete, v důsledku čehož je východiskem i pro jiné právní předpisy veřejného práva, které pojem „zvíře“, popř. některou z jeho kategorií, používají.¹⁶ Obsah tohoto

¹⁰ Česko. Zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012, občanský zákoník, § 494. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2012, částka 33, s. 1026. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=24084>>.

¹¹ Obecný zákoník občanský (ABGB), občanský zákoník z roku 1951 ani občanský zákoník z roku 1964 obdobně ustanovení neobsahovaly. LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník: komentář. I., Obecná část (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck. 2013. s. 1747. ISBN 978-80-7400-529-9.

¹² Tamtéž, s. 1747.

¹³ MÜLLEROVÁ, Hana. Zvíře jako předmět právní úpravy veřejného práva a nový občanský zákoník. *České právo životního prostředí*. 2014, č. 35, s. 13. Dostupný také z WWW: <http://www.cspzp.com/dokumenty/casopis/cislo_35.pdf>. ISSN 1213-5542.

¹⁴ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 393. ISBN 978-80-200-2317-9.

¹⁵ Česko. Zákon č. 246/1992 Sb. ze dne 15. dubna 1992 na ochranu zvířat proti týrání, § 3 písm. a). In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1992, částka 50, s. 1284. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2573>>.

¹⁶ Jde zejména o zákon č. 166/1992 Sb., veterinární zákon, zákon č. 154/2000 Sb., plemenářský zákon, zákon č. 252/1997 Sb. o zemědělství, a zákon č. 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství.

pojmu se ovšem může napříč předpisy lišit a s ohledem na konkrétní úpravu je třeba ho interpretovat odlišně.¹⁷

Zákon dále dělí zvířata do několika kategorií dle účelu jejich chovu – hospodářská zvířata jsou podle ustanovení § 3 písm. d) chována za účelem produkce živočišných produktů, popř. pro jiné hospodářské či podnikatelské účely. Zvířata v zájmovém chovu jsou pak dle ustanovení § 3 písm. e) ta zvířata, u kterých není hospodářský efekt hlavním účelem chovu a tento slouží především k zájmové činnosti člověka.¹⁸ Třetí kategorií jsou zvířata pokusná, kterým je věnována následující podkapitola. Zvláštní kategorií zvířete, kterou je pro účely této práce třeba definovat, je zvíře volně žijící, definované jako „*zvíře patřící k druhu, jehož populace se udržuje v přírodě samovolně, a to i v případě jeho chovu v zajetí*“¹⁹. Takové lze podřadit i pod pojem pokusného zvířete, jelikož zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání umožňuje provádění pokusů na volně žijících zvířatech odchycených ve volné přírodě při splnění stanovených podmínek.²⁰

1.1.3 Pojem pokusného zvířete

Obecně lze pokusné zvíře definovat jako „*jakékoliv zvíře, na kterém se provádějí pokusy*“²¹. Toto vymezení užívané ve vědecké sféře je na rozdíl od zákonné definice velice vágní. Zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání jej definuje následovně: „*Pokusným zvířetem je živý obratlovec, s výjimkou člověka, včetně samostatně se živících larválních forem a plodů savců od poslední třetiny jejich běžného vývoje, který je nebo má být použit k pokusům; za pokusné zvíře se považuje také zvíře, které je v ranějším stadiu vývoje, než je stadium samostatně se živících larválních forem a plodů savců od poslední třetiny jejich běžného vývoje, pokud má být zvířeti umožněno žít nad rámec tohoto stadia vývoje a v důsledku prováděných pokusů je pravděpodobné, že po dosažení tohoto stadia vývoje je postihne bolest, utrpení, strach nebo trvalé*

¹⁷ Např. zákon č. 166/1992 Sb., veterinární zákon, definuje hospodářské zvíře odlišně od zákona 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání – výslovně označuje za hospodářská zvířata mj. včely, které jsou živočichy bezobratlými, a tedy nejsou zvířetem dle zákona na ochranu zvířat proti týrání. MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 311. ISBN 978-80-200-2317-9.

¹⁸ Tamtéž, s. 315.

¹⁹ Ustanovení § 3 písm. b) zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

²⁰ Tamtéž, ustanovení § 17d. Více v podkapitole 1.1.5.

²¹ JEBAVÝ, Lukáš. *Chov laboratorních zvířat*. 1. vyd. Praha: Česká zemědělská univerzita. 2011. s. 14. ISBN 978-80-213-2176-2.

poškození. Za pokusné zvíře se považují také živí hlavonožci.²² Tato definice se zařazením hlavonožců²³, jež jsou bezobratlými živočichy, a některých vývojových stadií zvířat mezi zvířata pokusná vymyká nadřazené definici zvířete v ustanovení § 3 písm. a) zákona. Na druhou stranu toto rozšíření pojmu pokusného zvířete jeho vztáhnutím i na některé zástupce bezobratlých může být v budoucnu argumentem pro prolomení legální definice zvířete a poskytnutí obdobné ochrany, dosud omezené na obratlovce, i živočichům bezobratlým.²⁴

1.1.4 Pojem laboratorního zvířete a zvířete chovaného pro použití k pokusům

Dalším pojmem, jenž je ve vědecké praxi používán, je pojem laboratorního zvířete, kterým se obecně rozumí „*zvíře s přesně známými vlastnostmi genetickými²⁵, fyziologickými a jinými, které je speciálně chované pro experimentální účely*“²⁶. Zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání s tímto termínem nepracuje²⁷, místo něj se v ustanovení § 17f zmiňuje o „*zvířatech chovaných pro použití k pokusům*“. Zde lze nalézt taxativní výčet zvířat, jejichž použití k pokusům je povoleno pouze v případě, že byly k tomuto účelu odchovány. Zákon do této kategorie zařazuje především zástupce hlodavců (myš laboratorní, potkana laboratorního, křečka domácího, křečka zlatého, křečička čínského a pískomila mongolského), dále pak králíka domácího, psa domácího, kočku domácí, skokana hnědého, skokana levhartího a danio pruhované.²⁸ Ministerstvo

²² Ustanovení § 3 písm. j) zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

²³ Ke změně tohoto ustanovení zákona na ochranu zvířat proti týrání došlo v důsledku transpozice definice pokusného zvířete ze Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely – více v kapitole 2.5.2. MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 315-316. ISBN 978-80-200-2317-9.

²⁴ Tamtéž, s. 316.

²⁵ Jelikož je známý a prostudovaný (v ideálním případě osekvenovaný) genom velkou výhodou pro provádění jakýchkoliv pokusů, jsou v praxi často chovány a používány tzv. inbrední zvířecí linie – v důsledku opakovaného příbuzenského křížení vznikají genotypově identická zvířata. JEBAVÝ, Lukáš. *Chov laboratorních zvířat*. 1. vyd. Praha: Česká zemědělská univerzita. 2011. s. 37. ISBN 978-80-213-2176-2.

²⁶ Tamtéž, s. 14.

²⁷ Pojem byl ze zákona vypuštěn v souvislosti s transpozicí Směrnice EP a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely.

²⁸ Ustanovení § 17f odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

zemědělství je oprávněno udělit výjimku z tohoto ustanovení, pokud uživatel pokusných zvířat prokáže, že je to vědecky doloženo.²⁹

Subhumánní primáti³⁰ tvoří zvláštní podkategorii zvířat chovaných pro použití k pokusům, jejichž použití k pokusům zákon blíže upravuje v ustanoveních § 17f odst. 2 a § 17c. Jejich genetická podobnost s lidmi a rozvinuté sociální schopnosti vedou k řadě etických otázek jejich užití k pokusům a k praktickým problémům se zajištěním jejich behaviorálních a sociálních potřeb v laboratorním prostředí.³¹ Subumánní primáty lze obecně užit k pokusným účelům, pouze „pokud jsou potomky subhumánních primátů chovaných v zajetí nebo pokud pocházejí ze soběstačných populací“.³²

Dle ustanovení § 17c odst. 3 zákona „k pokusům nesmějí být používáni lidoopi“³³ jakožto zástupci živočišných druhů člověku nejbližších a nejpodobnějších³⁴ s tím, že zákon zakotvuje z tohoto obecného zákazu výjimku umožňující v případě, že „je třeba přijmout opatření v zájmu ochrany určitého druhu zvířat nebo v souvislosti s neočekávaným výskytem klinických stavů, které ohrožují lidský život nebo člověka oslabují“, použít lidoopů k pokusům za účelem eliminace, prevence, diagnostiky a léčby onemocnění u lidí³⁵, při výzkumu v rámci vývoje, výroby a testování kvality, účinnosti a nezávadnosti léčiv, potravin, krmiv a jiných látek a výrobků³⁶ nebo při výzkumu

²⁹ Tamtéž, ustanovení § 17f odst. 3.

³⁰ Mezi subhumánní primáty používané v laboratorní praxi patří především lemur kata, kosman bělovousý, kotul veverovitý, makak rhesus, makak jávský, pavián plástíkový a kočkodan obecný. JEBAVÝ, Lukáš. *Chov laboratorních zvířat*. 1. vyd. Praha: Česká zemědělská univerzita. 2011. s. 18. ISBN 978-80-213-2176-2.

³¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/63/EU ze dne 22. září 2010 o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely, bod č. 17 Preambule. In *Úřední věstník Evropské unie*. 20. 10. 2010, L 276/33. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0063&from=CS>>.

³² Soběstačnou populaci zákon vymezuje jako populaci, jejímiž členy jsou jedinci pocházející z této či jiné populace, ovšem ne z populace s původem ve volné přírodě, a způsob chovu zajišťuje jejich navyknutí na člověka. Ustanovení § 17f odst. 2 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

³³ Lidoopi, též hominidé (*Hominidae*), zahrnují orangutany, gorily a šimpanze.

³⁴ Tamtéž, ustanovení bodu č. 18.

³⁵ Ustanovení § 18 odst. 1 písm. b) bodu 1 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

³⁶ Tamtéž, ustanovení § 18 odst. 1 písm. c).

zaměřeném na zachování druhů³⁷ tehdy, „pokud účelu pokusu nelze dosáhnout použitím jiných druhů zvířat než lidoopů nebo použitím alternativních metod“³⁸.

Užití ostatních subhumánních primátů, dle ustanovení § 17c odst. 2 zákona včetně druhů uvedených v příloze A nařízení Rady (ES) č. 338/97 o ochraně druhů volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi, na něž se nevztahuje čl. 7 odst. 1 tohoto nařízení, k pokusným účelům je pak podobně omezeno na případy, kdy je smyslem takového pokusu eliminace, prevence, diagnostika a léčba onemocnění u lidí, zvířat či rostlin,³⁹ či jde o výzkum prováděný v rámci vývoje, výroby a testování kvality, účinnosti a nezávadnosti léčiv, potravin, krmiv a jiných látek a výrobků⁴⁰ „s cílem zabránit nebo předcházet klinickým stavům které oslabují člověka nebo které mohou ohrozit lidský život, nebo takové stavy diagnostikovat či léčit; klinickým stavem, který oslabuje, se rozumí omezení běžných tělesných nebo duševních schopností člověka“, nebo je pokus prováděn v rámci základního výzkumu⁴¹ či výzkumu zaměřeném na zachování druhů⁴² a „je vědecky doloženo, že účelu pokusu nelze dosáhnout za použití jiných druhů pokusných zvířat než subhumánních primátů“.⁴³

1.1.5 Přípustnost užití zvířat z jiných kategorií k pokusným účelům

Zákon na ochranu zvířat proti týrání rozeznává vedle subhumánních primátů několik dalších kategorií zvířat, jejichž zástupci mohou být používáni k pokusným účelům při splnění stanovených podmínek. Jde o ohrožené zvířecí druhy, zvířata volně žijící (odchycená ve volné přírodě) a opuštěná a toulavá zvířata domestikovaných druhů.⁴⁴ Ve všech třech případech zákon stanovuje obecný zákaz jejich použití k pokusům s přípuštěním zákonných výjimek z tohoto zákazu.

Co se týče užití ohrožených druhů zvířat k pokusným účelům, zákon obsahuje, podobně jako v případě úpravy provádění pokusů na subhumánních primátech, v ustanovení § 17b odst. 1 odkaz na nařízení Rady (ES) č. 338/97 o ochraně druhů

³⁷ Tamtéž, ustanovení § 18 odst. 1 písm. e).

³⁸ Tamtéž, ustanovení § 17c odst. 6.

³⁹ Tamtéž, ustanovení § 18 odst. 1 písm. b) bodu 1.

⁴⁰ Tamtéž, ustanovení § 18 odst. 1 písm. c).

⁴¹ Tamtéž, ustanovení § 18 odst. 1 písm. a).

⁴² Tamtéž, ustanovení § 18 odst. 1 písm. e).

⁴³ Tamtéž, ustanovení § 17c odst. 1.

⁴⁴ Ustanovení § 17b, § 17d a § 17e zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin regulováním obchodu s nimi, přičemž jedince ohrožených druhů zařazených do přílohy A, na něž se nevztahuje výjimka dle čl. 7 odst. 1 nařízení, k pokusům používat nelze. Výjimka z tohoto zákazu se vztahuje na pokusy sloužící k účelům dle ustanovení § 18 odst. 1 písm. b) bodu 1, § 18 odst. 1 písm. c) nebo písm. e), a zároveň „*je vědecky doloženo, že účelu pokusu nelze dosáhnout za použití jiných druhů pokusných zvířat než těch, které jsou vyjmenovány v uvedené příloze*“⁴⁵. Podle ustanovení § 17b odst. 2 tato výjimka neplatí pro žádný druh subhumánních primátů⁴⁶.

Zvířata volně žijící, jejichž definici jsem uvedl v kapitole 1.1.2 a jež zákon označuje v ustanovení § 17d jako zvířata odchycená ve volné přírodě, „*se k pokusům nesmějí používat*“⁴⁷. Výjimka z tohoto zákazu spočívá v tom, že v případě, že uživatel pokusných zvířat prokáže, že „*že je vědecky doloženo, že účelu pokusu nelze dosáhnout za použití pokusného zvířete, které je pro použití k pokusům chováno*“⁴⁸, může být volně žijící zvíře k pokusu použito. Zákon dále v ustanoveních § 17d odst. 3 a 4 zákona zakotvuje podmínky odchytu takových zvířat a péče o ně, na niž se v případě zranění či špatného zdravotního stavu zvířete podílí veterinární lékař, přičemž základním požadavkem na zacházení s těmito zvířaty je minimalizace jejich utrpení. Ochrana volně žijících zvířat je v tomto případě navíc zvýšena tím, že žádost o schválení projektu pokusů musí podle ustanovení § 16a odst. 1 písm. h) zákona mimo jiné obsahovat i vyjádření místně příslušného orgánu ochrany přírody, jež je dle ustanovení §23a odst. 3 zákona pro státní orgán příslušný ke schvalování projektů pokusů závazné.⁴⁹

Co se týče opuštěných a toulavých zvířat domestikovaných druhů, v případě, že uživatel pokusných zvířat prokáže, že „*je nezbytně nutné provést studie týkající se zdraví a dobrých životních podmínek těchto zvířat nebo vážného ohrožení životního prostředí nebo zdraví lidí nebo zvířat*“⁵⁰, „*je vědecky doloženo, že účelu pokusu může*

⁴⁵ Tamtéž, ustanovení § 17b odst. 1.

⁴⁶ Úpravě užití subhumánních primátů k pokusným účelům se věnuje ustanovení §17c zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání. Více v předchozí kapitole (1.1.4).

⁴⁷ Tamtéž, ustanovení § 17d odst. 1.

⁴⁸ Tamtéž, ustanovení § 17d odst. 2.

⁴⁹ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 356. ISBN 978-80-200-2317-9.

⁵⁰ Ustanovení § 17e odst. 2 písm. a) zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

být dosaženo pouze za použití opuštěného nebo toulavého zvířete⁵¹ či pokud „ministerstvo povolilo použití opuštěných nebo toulavých zvířat v rozhodnutí o udělení oprávnění uživatele pokusných zvířat“⁵², státní orgán příslušný ke schvalování projektů pokusů smí udělit výjimku ze zákazu. Stejně tak může učinit ministerstvo v rozhodnutí o udělení oprávnění k používání pokusných zvířat při splnění podmínek dle ustanovení § 17e odst. 2 písm. a) a b).

1.2 Pojem pokusu

Dalším pojmem, který je v této práci nezbytné definovat, je pokus – zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání jej vymezuje jako „jakékoli invazivní či neinvazivní použití zvířete pro pokusné nebo jiné vědecké účely se známým nebo neznámým výsledkem nebo pro vzdělávací účely, které může zvířeti způsobit bolest, utrpení, strach nebo trvalé poškození nejméně o intenzitě odpovídající vpichu jehly podle běžné veterinární praxe. Pokusem se rozumí rovněž jakýkoli způsob jednání, který má nebo může vést k tomu, že se zvíře narodí nebo vylihne nebo že vznikne a je zachována geneticky modifikovaná linie zvířete v takovém stavu; usmrcení zvířete pouze pro využití jeho orgánů nebo tkání se za pokus nepovažuje.“⁵³.

Tato definice, jež je převzata ze směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely⁵⁴, působí relativně komplikovaně a zejména věta „Usmrcení zvířete pouze pro využití jeho orgánů nebo tkání se za pokus nepovažuje.“ činí problémy při snaze o její výklad především v kontextu ustanovení § 5 zákona, které obsahuje taxativní výčet důvodů, ze kterých je možno zvíře usmrtit. Důvod k usmrcení zvířete pro získání orgánů či tkání v tomto ustanovení uveden není a takové usmrcení je proto dle ustanovení § 5 odst. 1 zákona nezákonné. Dále pak v případě, že bychom přijali koncept usmrcení zvířete pro získání jeho orgánů a tkání k následnému použití při pokusech, by aplikace tohoto ustanovení znamenala vynětí těchto aktivit z právního režimu pokusů a příslušné zvíře by jakožto pouhý „nositel“ či „dárce“ orgánů nepoživalo náležitou právní ochranu, což zcela

⁵¹ Tamtéž, ustanovení § 17e odst. 2 písm. b).

⁵² Tamtéž, ustanovení § 17e odst. 2 písm. c).

⁵³ Tamtéž, ustanovení § 3 písm. t).

⁵⁴ Dlužno dodat, že směrnice používá namísto výrazu „pokus“ v českém jazyce poněkud vágní a navíc polysémnní výraz „postup“ (v anglickém jazyce „procedure“). Ustanovení čl. 3 odst. 1 Směrnice EP a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely.

odporuje smyslu zákona na ochranu zvířat proti týrání i směrnice o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely. Pokud by směrnice mínila takovým usmrcením porážku hospodářského zvířete za účelem získání jeho orgánů a tkání, šlo by o ustanovení nejen zcela nesystematicky zařazené, ale i zcela nadbytečné – porážka dle ustanovení § 3 písm. o) logicky není pokusem dle ustanovení § 3 písm. t) zákona.⁵⁵

1.2.1 Přípustné účely pokusů

Co se týče přípustnosti pokusů na zvířatech, zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání rozeznává vedle kritéria druhu zvířete, jehož má být k pokusu použito⁵⁶, i hledisko účelu takového pokusu – v ustanovení § 18 obsahuje taxativní výčet účelů, pro které lze pokusy provádět. Jde především o základní výzkum, jehož definici ovšem zákon neobsahuje – lze ji nalézt v zákoně č. 130/2002 Sb. o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků. Základním výzkumem se zde rozumí „*teoretická nebo experimentální práce prováděná zejména za účelem získání nových vědomostí o základních principech jevů nebo pozorovatelných skutečností, která není primárně zaměřena na uplatnění nebo využití v praxi*“⁵⁷. Druhým přípustným účelem pokusů je translační nebo aplikovaný výzkum⁵⁸ s cílem „*zabránit a předejít onemocnění, špatnému zdravotnímu stavu nebo jiným anomáliím nebo jejich následkům u lidí, zvířat nebo rostlin a diagnostikovat je nebo léčit*“⁵⁹, „*posoudit, zjistit, regulovat nebo upravit fyziologické předpoklady lidí, zvířat nebo rostlin*“⁶⁰ či „*zlepšit životní podmínky a podmínky produkce zvířat chovaných k zemědělským účelům*“⁶¹, přičemž pro každý z těchto účelů lze provádět pokusy i v rámci „*vývoje, výroby nebo zkoušení*

⁵⁵ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 365-366. ISBN 978-80-200-2317-9.

⁵⁶ Přípustnosti pokusů co do druhů použitých zvířat byly věnovány kapitoly 1.1.4 a 1.1.5.

⁵⁷ Česko. Zákon č. 130/2002 Sb. ze dne 14. března 2002 o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů, § 2 odst. 1 písm. a). In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2002, částka 56, s. 3182. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3875>>.

⁵⁸ Obecná definice aplikovaného výzkumu se též nalézá v zákoně č. 130/2002 Sb. o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků, který ho označuje za „*teoretickou a experimentální práci zaměřenou na získání nových poznatků a dovedností pro vývoj nových nebo podstatně zdokonalených výrobků, postupů nebo služeb*“. Tamtéž, ustanovení § 2 odst. 1 písm. b).

⁵⁹ Ustanovení § 18 odst. 1 písm. b) bodu 1. zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

⁶⁰ Tamtéž, ustanovení § 18 odst. 1 písm. b) bodu 2.

⁶¹ Tamtéž, ustanovení § 18 odst. 1 písm. b) bodu 3.

kvality, účinnosti a nezávadnosti léčiv, potravin, krmiv a jiných látek nebo výrobků“.⁶² Pokusy lze dále provádět i za účelem ochrany přírodního prostředí, výzkumu zaměřeného na zachování druhů, vyššího vzdělávání či odborné přípravy a trestního nebo jiného soudního řízení.⁶³

Pokusy na zvířatech naopak výslovně nelze provádět za účelem „*vývoje nebo zkoušení zbraní, bojových látek nebo munice a k nim příslušných zařízení*“⁶⁴. Co se týče provádění pokusů na zvířatech za účelem testování kosmetických přípravků a přísad, ustanovení § 15 odst. 6 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání, které zakazovalo „*provádět na zvířatech pokusy za účelem vývoje nebo zkoušení kosmetických prostředků, jejich prototypů, ingrediencí nebo kombinací ingrediencí*“, bylo zákonem č. 359/2012 Sb.⁶⁵ zrušeno – jeho roli od 11. 7. 2013 plní ustanovení čl. 18 nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1223/2009 o kosmetických přípravcích⁶⁶, jež zakazuje jak „*provádět ve Společenství zkoušky konečných kosmetických přípravků na zvířatech za účelem splnění požadavků tohoto nařízení*“⁶⁷, tak „*provádět ve Společenství zkoušky přísad nebo kombinací přísad na zvířatech za účelem splnění požadavků tohoto nařízení*“⁶⁸. Je ovšem třeba dodat, že jde o testování snášenlivosti takových kosmetických přípravků a přísad pro pokožku či vlasy, testování jejich zdravotní nezávadnosti na zvířatech zakázáno není.⁶⁹

1.2.2 Zásada subsidiarity a používání alternativních metod

Princip subsidiarity, který spočívá ve využívání zvířat ke specifickým účelům člověkem až v případě neexistence alternativy, je v českém právním řádu vyjádřen v ustanovení § 18a odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání, dle

⁶² Tamtéž, ustanovení § 18 odst. 1 písm. c).

⁶³ Tamtéž, ustanovení § 18 odst. 1 písm. d), e), f), g).

⁶⁴ Tamtéž, ustanovení § 18 odst. 2.

⁶⁵ Jde o zákon, kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 634/2004 Sb. o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 166/1999 Sb. o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon), ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁶ Více o tomto nařízení v kapitole 2.5.2.

⁶⁷ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1223/2009 ze dne 30. listopadu 2009 o kosmetických přípravcích, čl. 18 odst. 1 písm. c). In *Úřední věstník Evropské unie*. 22. 12. 2009, L 342, s. 59. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:342:0059:0209:cs:PDF>>.

⁶⁸ Tamtéž, ustanovení čl. 18 odst. 1 písm. d).

⁶⁹ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 368. ISBN 978-80-200-2317-9.

kterého „uživatel pokusných zvířat nesmí pokus provádět a státní orgán příslušný ke schvalování projektů pokusů nesmí pokus schválit, je-li pro dosažení žádaného výsledku dostupná jiná metoda či zkušební strategie, která nevyžaduje použití živého pokusného zvířete a která je uznána podle předpisů Evropské unie“. Uživatel pokusných zvířat má povinnost dávat přednost takovým pokusům, jež používají co nejnižší počet zvířat, používají zvířata s nejmenší schopností cítit bolest, utrpení, strach nebo utrpět trvalé poškození, či použít postupy působící nejmenší bolest, utrpení, strach nebo trvalé poškození, přičemž jde o pokusy s nejvyšší pravděpodobností dosažení uspokojivých výsledků.⁷⁰ Nutné je též předcházet tomu, aby pokus končil smrtí zvířete – pokud je tato nevyhnutelná, má být pokus koncipován tak, aby jeho důsledkem byl úhyn co nejmenšího počtu zvířat a zvířatům byla zajištěna bezbolestná smrt.⁷¹

Obsah výše uvedených ustanovení je zákonným vyjádřením tzv. konceptu 3R⁷², jež tvoří zásada omezení používání zvířat k pokusům a omezení takových pokusů na nejnútnejší případy (*reduction*), zásada nahrazení pokusů jinými postupy bez užití zvířat (*replacement*) a zásada užití co nejšetrnějších postupů snižujících bolest a utrpení zvířat (*refinement*). Koncept 3R poskytuje obecný rámec pro provádění pokusů na zvířatech i pro tvorbu legislativy na úseku ochrany pokusných zvířat.⁷³

Odrazem konceptu 3R, zejména jeho *replacement* aspektu, jsou v právu Evropské unie mimo jiné ustanovení Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely, která pověřují Referenční laboratoř Unie (*The European Reference Laboratory On Alternatives To Animal Testing*, EURL ECVAM) působností na úseku koordinace výzkumu, validace alternativních metod a zajištění informovanosti o alternativních metodách.⁷⁴ Oblastmi, ve kterých Laboratoř svou působnost vykonává, jsou zejména alternativní postupy k testování kosmetických přípravků na zvířatech a testování chemických látek dle

⁷⁰ Ustanovení § 18a odst. 2 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

⁷¹ Tamtéž, ustanovení § 18a odst. 3.

⁷² Základy konceptu 3R položili vědci W. M. S. Russell a R. L. Burch v knize *The Principles of Humane Experimental Technique*. Dostupné také z WWW: <http://altweb.jhsph.edu/pubs/books/humane_exp/het-toc>.

⁷³ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 59. ISBN 978-80-200-2317-9.

⁷⁴ Ustanovení bodu 47 Preambule; čl. 48; Příloha VII Směrnice EP a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely.

nařízení o chemických látkách (REACH).⁷⁵ Mezi základní typy alternativních metod lze zařadit testování na buněčných a tkáňových kulturách, mikroorganismech a lidských placentách či simulaci pokusů pomocí počítačových a matematických modelů.⁷⁶

1.2.3 Klasifikace závažnosti pokusů

Zákon na ochranu zvířat proti týrání obsahuje v ustanovení § 18c klasifikaci závažnosti pokusů v závislosti na míře bolesti, strachu, utrpení nebo trvalého poškození, jež mohou pokusnému zvířeti způsobit – právní úprava dělí pokusy na mírné, střední, závažné a pokusy, při nichž již zvíře nenabude vědomí⁷⁷, přičemž závažné pokusy lze provádět pouze v případě, že jsou pro jejich provedení dány výjimečné vědecky podložené důvody – tyto je povinen uživatel pokusných zvířat prokázat a státní orgán příslušný ke schvalování projektů pokusů je v takovém případě oprávněn projekt pokusů, jež zahrnuje závažné pokusy, schválit.⁷⁸ Kritéria přiřazování pokusů k jednotlivým kategoriím závažnosti a další podrobnosti stanovuje vyhláška č. 419/2012 Sb. o ochraně pokusných zvířat.

1.2.4 Pojem projektu pokusů

Projekt pokusů, definovaný zákonem č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání jako „*pracovní program s definovaným vědeckým cílem, jehož součástí je jeden nebo více pokusů*“⁷⁹, je formálním rámcem, jenž je třeba k provádění jakýchkoliv pokusů na zvířatech, a proces, jehož schvalování je jedním z nejvýznamnějších administrativně-právních nástrojů zákona na úseku používání zvířat k pokusným účelům.⁸⁰ Náležitostmi projektu pokusů a jeho schvalovací procedurou se blíže zabývá kapitola 3.2.

⁷⁵ Více o sekundární legislativě EU na úseku ochrany pokusných zvířat v kapitole 1.5.2. MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 370-371. ISBN 978-80-200-2317-9.

⁷⁶ JEBAVÝ, Lukáš. *Chov laboratorních zvířat*. 1. vyd. Praha: Česká zemědělská univerzita. 2011. s. 145-147. ISBN 978-80-213-2176-2.

⁷⁷ Ustanovení § 18c odst. 1a 2 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

⁷⁸ Tamtéž, ustanovení § 18c odst. 3 a 4.

⁷⁹ Tamtéž, ustanovení § 3 písm. u).

⁸⁰ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 372. ISBN 978-80-200-2317-9.

1.3 Subjekty zacházející s pokusnými zvířaty

Zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání pracuje v části páte věnované ochraně pokusných zvířat s pojmy chovatele, dodavatele a uživatele pokusných zvířat – jde o subjekty, jež se různou měrou podílí na zacházení s pokusnými zvířaty a k jejichž činnosti je zákonem vyžadováno příslušné oprávnění. Rozhodování o oprávněních k chovu, dodávce a používání pokusných zvířat je, stejně jako schvalování projektů pokusů, stěžejním administrativně-právním nástrojem zákona a je mu věnována kapitola 3.1.1.

1.3.1 Pojem chovatele a chovatele pokusných zvířat

Chovatelem se v režimu zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání obecně rozumí *„každá právnická nebo fyzická osoba, která drží nebo chová (dále jen "chová") zvíře nebo zvířata, trvale nebo dočasně, přemísťuje zvíře, nebo obchoduje se zvířaty, provozuje jatky, útulky, záchranné stanice, hotely a penziony pro zvířata nebo zoologické zahrady, provádí pokusy na zvířeti nebo zvířatech anebo pořádá jejich veřejná vystoupení“*⁸¹. Jde o definici relativně širokou, jejímž smyslem je zabezpečení optimálního zacházení se zvířaty ze strany všech subjektů, jež na něj mohou bezprostředně fakticky působit – nejde tedy pouze o vlastníky, ale i přechodné držitele zvířete. Toto vymezení chovatele má význam především ve spojení s ustanoveními § 27 a § 27a zákona upravujícími deliktní odpovědnost na úseku ochrany zvířat proti týrání – tato obsahují mimo jiné výčet přestupků a správních deliktů, jichž se může fyzická či právnická osoba dopustit pouze jako chovatel.^{82,83}

Chovatel pokusných zvířat je specifickou kategorií chovatele definovanou v ustanovení § 3 písm. w) zákona jako *„fyzická nebo právnická osoba, která chová zvířata uvedená v § 17f odst. 1⁸⁴ pro následné použití k pokusům nebo proto, aby jejich tkáň nebo orgány byly použity pro vědecké účely, nebo která chová jiná zvířata především pro tyto účely, ať již v zájmu dosažení zisku či nikoli“*.

⁸¹ Ustanovení § 3 písm. k) zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

⁸² MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 317-318. ISBN 978-80-200-2317-9.

⁸³ Více o správněprávní odpovědnosti na úseku ochrany zvířat proti týrání v kapitole 5.1.

⁸⁴ Jde o zvířata chovaná pro použití k pokusům, jimž byla věnována kapitola 1.1.4.

1.3.2 Pojem dodavatele pokusných zvířat

Dodavatel pokusných zvířat je subjekt vymezený zákonem č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání jako „*fyzická nebo právnická osoba jiná než chovatel pokusných zvířat, která dodává pokusná zvířata pro použití k pokusům nebo proto, aby jejich tkáně a orgány byly použity pro vědecké účely, ať již v zájmu dosažení zisku či nikoli*“⁸⁵.

1.3.3 Pojem uživatele pokusných zvířat

Uživatelem pokusných zvířat je dle zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání „*fyzická nebo právnická osoba, která používá pokusná zvířata k pokusům, ať již v zájmu dosažení zisku či nikoli*“⁸⁶.

1.3.4 Pojem zařízení

V souvislosti s výše uvedenými pojmy je nutné zmínit i pojem zařízení, jež zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání definuje jako „*stavbu, budovu, komplexy budov nebo jiné prostory, v nichž je provozována činnost se zvířaty; může se jednat o zařízení, která nejsou úplně oplocena nebo zastřešena, jakož i o pohyblivá zařízení*“⁸⁷. Platná právní úprava stanovuje pro zařízení určená k chovu, dodávce a používání pokusných zvířat zvláštní požadavky, které jsou podrobně popsány v kapitole 3.3.

1.4 Pojem welfare

Welfare je pojem mající úzký vztah ke kvalitě života zvířete jako individua a lze ho definovat jako způsob, jakým se zvíře vyrovnává se svými životními podmínkami. Vysoká úroveň welfare znamená, že zvíře je v dobrém zdravotním, duševním i nutričním stavu, v bezpečí a netrpí bolestí nebo strachem.⁸⁸ Požadavky welfare lze klasifikovat do několika úrovní – v souvislosti s tématem této práce má význam především úroveň právní spočívající v zajištění podmínek chovu, jež odpovídají minimálním právem předepsaným standardům. Stát by měl právním nastavením podmínek chovu zajistit alespoň takovou úroveň welfare zvířat ve všech oblastech, kde

⁸⁵ Ustanovení § 3 písm. x) zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

⁸⁶ Tamtéž, ustanovení § 3 písm. y).

⁸⁷ Tamtéž, ustanovení § 3 písm. v).

⁸⁸ Jde o definici Světové organizace pro zdraví zvířat (OIE). MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 86. ISBN 978-80-200-2317-9.

s nimi člověk zachází⁸⁹, aby ekonomické zájmy, jež mají tendenci welfare zvířat snižovat v zájmu maximalizace produkce a zisku, zcela nepřevládly nad zájmy morálními a především zájmy zvířat.⁹⁰

Shrnutí

Smyslem první kapitoly této diplomové práce bylo uvedení do problematiky zacházení s pokusnými zvířaty prostřednictvím vymezení stěžejních pojmů, na nichž je právní úprava postavena, a umožnění pochopení právních institutů popisovaných v kapitolách následujících, zejména v kapitole třetí.

V úvodu kapitoly bylo nastíněno postavení zvířete z pohledu práva a vývoj tohoto pohledu v právní úpravě, a to jak na úrovni soukromoprávní, tak veřejnoprávní. Ustanovení § 494 občanského zákoníku, dle kterého již zvíře není věcí a má zvláštní hodnotu jako smysly nadaný živý tvor, považuji za velice přínosné z hlediska obecné ochrany zvířat před všemi formami nevhodného zacházení ze strany člověka a jeho obsah za zcela legitimní a adekvátní vývoji přístupu společnosti ke zvířatům a životnímu prostředí obecně. Co se týče otázky případného přiznání určité formy právní subjektivity zvířeti v budoucnu, zastávám spíše konzervativní názor a vzhledem k obtížím, jež by koncept zvířete jako nositele práv a povinností v praktickém životě přinášel, nepovažuji jeho uskutečnění za vhodné ani možné – současná soukromoprávní úprava je dle mého názoru optimální, byť z pohledu zastánců opačného názoru dozajista stále kompromisní. Pokud jde o problematiku veřejnoprávní definice zvířete v zákoně na ochranu zvířat proti týrání, právní úpravu považuji za spornou. Řešení otázky, zda mezi zvířata v právním smyslu zařadit i živočichy bezobratlé, by vyvolalo dlouhou a náročnou diskusi nejen v kruzích právních. Vzhledem k zákonné definici zvířete pokusného, jímž jsou v důsledku implementace evropského práva v současnosti i živí hlavonožci – živočichové s nejvyvinutějším nervovým systémem v rámci bezobratlých – souhlasím s názorem, že by bylo vhodné, aby zákonodárce v budoucnu zvážil rozšíření zákonné ochrany i na zástupce bezobratlých živočichů. Podporou tohoto argumentu budiž i zmíněné zařazení včely a včelstev mezi hospodářská zvířata v zákoně

⁸⁹ Problematika welfare byla zpočátku řešena zejména na úrovni využívání zvířat k hospodářským účelům, s rozvojem chovů zvířat k pokusným účelům se rozšířila i na oblast zacházení s pokusnými zvířaty.

⁹⁰ Tamtéž, s. 87-88.

o veterinární péči. Má výtku vůči veřejnoprávní definici zvířete tedy směřuje zejména proti nekoherentnosti a neucelenosti právní úpravy a navrhuji její sjednocení ve výše uvedené podobě. Právní definici pokusného zvířete považuji za vyčerpávající a postačující. Na druhou stranu nevidím důvod pro rozhodnutí zákonodárce vypustit ze zákona na ochranu zvířat proti týrání pojem zvířete laboratorního, jenž je v praxi běžně používán, a jeho nahrazení pojmem zvířete chovaného pro použití k pokusům. Právní úpravu přípustnosti pokusů na subhumánních primátech, volně žijících zvířatech, ohrožených druhích a dalších typech zvířat považuji především za nesystémovou – konstrukci relativního zákazu pojal zákonodárce tak, že v první řadě zakázal použití jedinců z dané kategorie k pokusným účelům, následně ovšem stanovil výjimky z tohoto zákazu ve velmi širokém rozsahu, v důsledku čehož taková úprava poskytuje iluzorní dojem, že je ochrana těchto zvířat výrazně vyšší než v případě zvířat ostatních, ač tomu tak ve skutečnosti není. Aniž by došlo k oslabení právní ochrany těchto zvířat, navrhuji, aby zákonodárce setrval na zákonném vyjádření jejich privilegovaného postavení, ovšem místo relativního zákazu stanovil explicitně pouze taxativní výčet účelů, ke kterým se příslušná zvířata používat nesmí. Toto platí zejména pro subhumánní primáty, které lze užít ke všem účelům pokusů vyjma testů v rámci vojenského výzkumu, testování kosmetických přípravků, ochrany přírodního prostředí, vzdělávání a trestního či jiného soudního řízení. Přestože je chov primátů pro použití k pokusům v České republice ojedinělou záležitostí (jediný chov se nachází v zařízení Biotest, s. r. o. v Konárovicích u Kolína), k provádění pokusů na nich dochází a právní úprava jejich ochrany je na místě, na druhou stranu jej navzdory současnému trendu v nahlížení na jejich morální status nepovažuji za neospravedlnitelné, pokud probíhá v zákonných mezích – tyto bych v pozici zákonodárce neměnil, pouze bych v zájmu jasnosti a určitosti úpravy změnil jejich konstrukci.

Práce se dále zabývala zákonným vymezením pokusu, jež považuji z důvodů uvedených v příslušné kapitole za nevhodné – souhlasím s názorem autorů publikace *Ochrana zvířat v právu*, že strojová implementace příslušného ustanovení směrnice o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely měla za důsledek nelogičnost v české právní úpravě, jejíž aplikace může vést k výraznému oslabení ochrany některých pokusných zvířat. Jelikož směrnice neposkytuje žádnou interpretační pomůcku, jež by smysl tohoto ustanovení osvětlila, považuji její definici pokusu za problematickou

a hodnou pozorností unijního zákonodárce za účelem změny spočívající alespoň ve vypuštění předmětné věty ustanovení. Co se týče přípustných účelů pokusů, právní úpravu v tomto ohledu shledávám vhodnou, schvaluji zejména zákaz testování kosmetických přípravků a přísad na zvířatech v Evropské unii, jehož přínos pro společnost je ve srovnání s vědeckým výzkumem dle mého názoru nesrovnatelně nižší a neospravedlňující vystavování zvířat náročným procedurám ohrožujícím jejich welfare. Za mírnou nesystematičnost právní úpravy považuji nezakotvení definice základního, translačního a aplikovaného výzkumu v zákoně na ochranu zvířat proti týrání. Práce dále uvedla princip subsidiarity provádění pokusů na zvířatech včetně konceptu 3R, jehož zakotvení považuji za minimální právní standard ochrany pokusných zvířat, zejména jeho *refinement* a *reduction* aspekt, na druhou stranu jsem skeptický k úplné realizaci nahrazení pokusů postupy, jež nebudou vyžadovat užití živých zvířat, v dohledné době. Výzkum v oblasti alternativních metod považuji za velmi perspektivní, ovšem zvíře jako pokusný objekt všeobecného vědeckého bádání je v současnosti dle mého názoru stále obtížně nahraditelné a proces úplného globálního přechodu k využívání alternativních metod na úkor živých zvířat vidím jako dlouhý a nesnadný. V právní úpravě klasifikace závažnosti pokusů a v definici pojmu projektu pokusu neshledávám nedostatky.

Na závěr této kapitoly bylo představeno zákonné vymezení některých subjektů podílejících se na zacházení s pokusnými zvířaty – chovatele, dodavatele a uživatele pokusných zvířat, včetně pojmu zařízení – jež vzhledem k účelu úpravy považuji za adekvátní, a pro doplnění byla též nastíněna podstata pojmu welfare.

2. Historický základ a etické otázky zacházení s pokusnými zvířaty

Následující kapitola si dává za cíl poskytnout historický a filozofický vhled do problematiky využívání zvířat k pokusným účelům, jenž je nezbytný k vytvoření ucelené představy o důvodech vzniku právní úpravy v této oblasti, a následně uvést milníky vývoje regulace zacházení s pokusnými zvířaty v právu mezinárodním, evropském a vnitrostátním.

2.1 *Stručná historie užití zvířat ve vědeckém výzkumu*

Používání zvířat ve výzkumu, zejména medicínském, má hlubokou tradici počínající ve starověké Malé Asii – Galén⁹¹ údajně využíval ve svých pitevních studiích velké obratlovce včetně lidoopů. Pozdější převratné lékařské objevy období renesance a baroka (například objev krevního oběhu Williamem Harveym) by se bez vivisekčních⁹² pokusů stěží obešly. Faktem ovšem je, že ruku v ruce s rozmachem novověké vědy se rozvíjela i tradiční lidová „věda“ označovaná spíše jako *magia naturalis*⁹³, jež se neštítla užití zvířat v relativně brutálních postupech bez prokazatelného vědeckého či medicínského výsledku.⁹⁴ Karteziánská⁹⁵ filozofie racionalismu v první polovině 17. století znamenala zásadní zlom v nahlížení člověka na zvíře – degradovala jej na bezmyslenkovitý stroj bez jakéhokoliv morálního statusu⁹⁶ a schopnosti trpět, čímž na následující dvě století otevřela dveře často veřejně prováděným vivisekčním experimentům.⁹⁷ První právní úprava regulující zmíněné postupy byla přijata až na přelomu 19. a 20. století.⁹⁸ K nejvýznamnějším novodobým vědcům užívajícím zvířata k medicínskému výzkumu patřil v 19. století i Louis Pasteur⁹⁹, jenž při studiu původce sněti slezinné používal ovce a skot, nebo Frederick

⁹¹ Galén, také Klaudios Galenos, byl antický lékař, filosof a logik žijící v 2. století př. n. l. v Pergamu. Institut Galenus – Claudius Galenus. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://galenus.cz/clanky/rejstrik/clauidius-galenus>>.

⁹² Vivisekci se rozumí pitva či chirurgický zákrok na živém organismu prováděný za účelem výzkumu (získání informací o anatomii či fyziologii daného organismu).

⁹³ Šlo o „*netriviální znalecké počiny s důsledky, které prostý přihlížející neočekává*“, příkladem budiž užití ptáčat k „vytažení“ choroby z nemocného či nakrmení ropuchy žhavými uhlíky k získání lásky. KOMÁREK, Stanislav. *Ochlupení bližní: zvířata v kulturních kontextech*. 1. vyd. Praha: Academia. 2011. s. 234. ISBN 978-80-200-1904-2.

⁹⁴ Tamtéž, s. 232-234.

⁹⁵ René Descartes byl francouzský matematik, fyzik a filozof žijící v letech 1596-1650, zakladatel kritické epistemologie a racionalistické filosofie. Encyclopedia Britannica – Rene Descartes. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Rene-Descartes>>.

⁹⁶ Více k pojmu morálního statusu v kapitole 2.2.1.

⁹⁷ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 37-38. ISBN 978-80-200-2317-9.

⁹⁸ Více v kapitole 2.3.1.

⁹⁹ Louis Pasteur byl francouzský mikrobiolog, chemik a lékař žijící v letech 1822-1895. Encyclopedia Britannica – Louis Pasteur. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Louis-Pasteur>>.

Banting a Charles H. Best¹⁰⁰, kteří se na počátku 20. století zabývali izolací inzulínu ze slinivky psů za účelem léčby lidského diabetu.¹⁰¹

2.2 *Etická problematika užití zvířat k pokusným účelům*

Otázka etické ospravedlnitelnosti je vedle welfare pokusných zvířat, kvantitativní únosnosti pokusů a sociologického aspektu¹⁰² stěžejním tématem současného světového diskurzu o provádění pokusů na zvířatech. Klíčovým pojmem, jehož obsah je základem společenské diskuse na toto téma a zdrojem konfliktu mezi zastánci a odpůrci užití zvířat při experimentech, je morální status zvířat.¹⁰³ Koncept morálního statusu zvířete je základním východiskem pro vymezení právního statusu zvířete, jemuž byla věnována kapitola 1.1.

Být nadán morálním statusem znamená být entitou, samostatně existujícím objektem, vůči kterému má okolí etické závazky a nemůže s ním zacházet svévolně. Přístup filozofického myšlení k přiznání morálního statusu zvířatům se v průběhu historie měnil, ovšem lze v něm spatřit výraznou převahu antropocentrického vnímání světa, jež důsledně odděluje člověka od ostatních živých bytostí a staví jeho zájmy nad zájmy okolí.¹⁰⁴

Nevýraznější vliv na postoj vědy a člověka obecně ke zvířatům a jejich morálnímu statusu zaznamenal v předchozí kapitole zmíněný karteziánský racionalismus, jež je, na rozdíl od etiky antické a středověké křesťanské¹⁰⁵, označil za

¹⁰⁰ Frederick Banting, kanadský lékař, a Charles Herbert Best, americko-kanadský vědec, byli objevitelé inzulínu (Banting se r. 1923 stal držitelem Nobelovy ceny za fyziologii a lékařství). Nobel Prize – The discovery of insulin. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.nobelprize.org/educational/medicine/insulin/discovery-insulin.html>>.

¹⁰¹ Different Life – Práva zvířat, Historie vivisekce. [online]. [cit. 2015-11-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.differentlife.cz/pokusy01.htm>>.

¹⁰² Tímto aspektem se zabývá nově vznikající vědecká disciplína antropozoologie, která sociologickými metodami analyzuje postoj vědeckých pracovníků k utrpení pokusných zvířat. MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 59. ISBN 978-80-200-2317-9.

¹⁰³ VANDROVCOVÁ, Tereza. *Zvíře jako pokusný objekt: sociologická reflexe*. 1. vyd. Praha: Triton. 2011. s. 38. ISBN 978-80-7387-456-8.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 38-39.

¹⁰⁵ Např. dle Aristotela byla sice zvířata stvořena přírodou pro účely člověka, ale byla, na rozdíl od rostlin, nadána tzv. senzitivní duší (schopna vnímání, přání a emocí), někteří pozdější křesťanští myslitelé zvíře rovněž umisťují do sféry dispozice člověka, ovšem určitou míru morálního statusu mu přiznávají. MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 34-36. ISBN 978-80-200-2317-9.

bezduché mechanické konstrukty neschopné myšlení a citu. Kantovská¹⁰⁶ etika zvířeti přiznávala pouze nepřímý morální status – zvíře je prostředkem k dosažení cíle, nikdy ne cílem samotným, tím je jen člověk. Kant označoval vivisekční praktiky za kruté, ovšem z hlediska cíle za chvályhodné – „újma“ byla v takových případech působena lidské duši a humanitě, nikoliv zvířeti. Prolomení tohoto etického přístupu přinesla až teorie utilitarismu Jeremyho Benthama¹⁰⁷, jež jako první zahrнула vnímající zvíře schopné utrpení do sféry morálního uvažování člověka. Z Benthamových myšlenek vychází i Peter Singer¹⁰⁸, dle kterého je nutné teorii rovnosti všech lidí vztáhnout i na zvířata jakožto cítící bytosti, jelikož lidé si nejsou rovni v inteligenci či fyzických vlastnostech, ale právě ve schopnosti vnímat a cítit. Singer odmítá koncept druhové nadřazenosti (tzv. speciecismus) spočívající v ignorování zájmů mimolidských senzitivních bytostí.¹⁰⁹

Utilitaristická etika do jisté míry umožnila vznik dalších myšlenkových proudů hájících morální status zvířat – jedním z nich je teorie úcty k životu Alberta Schweitzera¹¹⁰, dle které je samotná existence života dostatečnou podmínkou pro připsání plného a rovného morálního statusu danému organismu. K poněkud odlišným závěrům dochází Tom Regan¹¹¹, autor teorie subjektu života, jež přiznává morální status všem živočichům schopným vědomé zkušenosti a nadaným mentálními a behaviorálními schopnostmi (výslovně savcům starším jednoho roku věku), kterým,

¹⁰⁶ Immanuel Kant byl německý filozof 18. století, představitel osvícenské epistemologie. Encyclopedia Britannica – Immanuel Kant. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Immanuel-Kant>>.

¹⁰⁷ Jeremy Bentham byl britský právní teoretik, filozof a společenský reformátor žijící v letech 1748-1832, zakladatel teorie utilitarismu. Encyclopedia Britannica – Jeremy Bentham. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Jeremy-Bentham>>.

¹⁰⁸ Peter Singer (nar. 1946) je australský filozof zabývající se bioetikou, profesor melbournské univerzity, autor knihy *Osvobození zvířat*, autor teorie senzitivity zvířat. Encyclopedia Britannica – Peter Singer. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Peter-Singer>>.

¹⁰⁹ VANDROVCOVÁ, Tereza. *Zvíře jako pokusný objekt: sociologická reflexe*. 1. vyd. Praha: Triton. 2011. s. 39-47. ISBN 978-80-7387-456-8.

¹¹⁰ Albert Schweitzer byl německý teolog, filozof, etik a lékař žijící v letech 1875-1965. Encyclopedia Britannica – Albert Schweitzer. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Albert-Schweitzer>>.

¹¹¹ Tom Regan (nar. 1938) je americký filozof zabývající se teorií práv zvířat, autor knihy *Za práva zvířat*. North Carolina State University Library – Tom Regan. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<https://www.lib.ncsu.edu/archivedexhibits/regan/introduction.htm>>.

na rozdíl od utilitaristického přístupu, nelze ubližovat ani ve jménu obecného prospěchu.¹¹²

Ze zmíněných moderních filozofických směrů je patrná tendence rozšiřování morálního statusu na mimolidské entity, jež ve druhé polovině 20. století vedla nejen k nárůstu veřejného zájmu o provádění pokusů na zvířatech a dobrých životních podmínkách takových zvířat, ale ve svém důsledku i k potřebě reflexe této koncepce v právní úpravě. Právě problematika právního postavení zvířete je v současnosti celospolečensky velmi diskutovaným tématem a v jejím vývoji lze, jak bylo popsáno v kapitole 1.1.1, pozorovat odklon od tradičního pojetí zvířete jakožto předmětu vlastnictví a snahu o nalezení nové právní formy, jež by plně zohledňovala morální status zvířete.¹¹³

2.3 Historický základ právní úpravy ochrany pokusných zvířat

Prvopočátky obecné právní úpravy ochrany zvířat lze nalézt ve Velké Británii na počátku 19. století, kdy si společnost v důsledku postupné industrializace, urbanizace a marginalizace živočišné produkce začala uvědomovat nevyhovující životní podmínky hospodářských zvířat. Do té doby populární tzv. blood sports¹¹⁴ se staly předmětem kritiky pro svou barbarskou podstatu a narušování veřejného pořádku. Prvním legislativním počinem zastánců ochrany zvířat byl zákon o zacházení s koňmi a skotem (*Cruel Treatment of Cattle Act*) z r. 1822, jehož návrhovatelem byl irský poslanec Richard Martin¹¹⁵ – novelou tohoto zákona se r. 1835 podařilo zakázat i zmíněné krvavé sporty. Vedle Parlamentu byla významnou institucí na úseku ochrany zvířat r. 1822 založená Společnost pro prevenci krutého zacházení se zvířaty, o dva roky později transformována ve Společnost pro prevenci týrání zvířat (SPCA – *Society for the Prevention of Cruelty to Animals*) – mezi její hlavní nástroje patřila osvěta, vzdělávání a prosazování legislativy, její členové fungovali jako inspektoři, kteří při zjištění

¹¹² Tamtéž, s. 47-50.

¹¹³ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 135. ISBN 978-80-200-2317-9.

¹¹⁴ Krvavé sporty – šlo především o cock-throwing (usmrcení kohouta přivázaného ke kůlu házením předmětů) a bull-baiting (dráždění býka loveckými plemeny psů, jež končilo jeho smrtí vyčerpáním či roztrháním). Tamtéž, s. 123-124.

¹¹⁵ Richard Martin byl irský politik a bojovník proti týrání zvířat žijící v letech 1754-1834. How to do animal rights – Richard Martin. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.animaethics.org.uk/i-ch6-4-martin.html>>.

porušení zákona dávali podněty příslušným úředníkům. Roku 1840 nad Společností převzala patronát královna Viktorie, čímž došlo k její přeměně v Královskou společnost pro prevenci týrání zvířat (RSPCA – *Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals*), přičemž v této podobě vyvíjí svou činnost i v současnosti.¹¹⁶

Roku 1849 byl původní Martinův zákon nahrazen zákonem o prevenci týrání zvířat (*The Prevention of Cruelty to Animals Act*), jenž vztáhl ochranu na všechna zvířata, domestikovaná i divoká, a zakotvil odpovědnost chovatele i osoby, jež týrání zvířete bezprostředně provádí. Právní regulace se dočkalo i v té době poměrně běžné používání psů jako tažných zvířat či zakládání psích útulků.¹¹⁷

Výše zmíněné vlny britské legislativy na úseku ochrany zvířat položily základ pro právní úpravu dalších oblastí zacházení se zvířaty, především se zvířaty pokusnými, a pro regulaci provádění pokusů na nich. V druhé polovině 19. století byly vivisekční praktiky v rámci vědeckého výzkumu standardní záležitostí – RSPCA vydala roku 1870 doporučující směrnice¹¹⁸ pro osoby provádějící vivisekce, posléze se pokusila i o vypracování návrhu zákona, jenž by provádění pokusů na zvířatech podřídil registraci a striktní kontrole – tento koncept se ovšem setkal se silným odporem ze strany vědecké odborné veřejnosti, která dokonce připravila návrh vlastní, výrazně méně restriktivní. Výsledná podoba návrhu zákona o ochraně zvířat (*Cruelty to Animals Act*) z roku 1876 byla poměrně kompromisní – zákon stanovoval trestnost bolestivých pokusů na živých zvířatech, ledaže by byly prováděny za účelem rozvoje znalostí o fyziologii, prodloužení života či zmírnění utrpení; zakotven byl i systém kontroly včetně registračního řízení, administrativa byla svěřena novému inspektorátu. Relativně pokroková byla ustanovení zakazující provádění pokusů čistě pro účely demonstrace nebo získání manuální zručnosti a ustanovení umožňující provádění pokusů pouze při dostatečné anestezii, na druhou stranu byla tato omezení často doplněna zákonnými výjimkami, jež umožňovaly nastavené restriktce prolomit¹¹⁹. Zvýšenou ochranu

¹¹⁶ Tamtéž, s. 125-127.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 127-128.

¹¹⁸ Tyto směrnice požadovaly, aby „pokusy nebyly prováděny pouze za účelem zlepšení dovedností osoby provádějící experiment, aby je prováděly pouze vyškolené osoby a aby zvířata byla vždy, je-li to možné, v anestezii“. Tamtéž, s. 128.

¹¹⁹ Typicky šlo o souhlas prezidenta odborné společnosti či komise (např. Společnosti chirurgů). Tamtéž, s. 130.

pokusným zvířatům poskytla až novela zákona z r. 1911 (*The Protection of Animals Act*), jež zaktovila především velmi obecné ustanovení zákazu týrání umožňující pokrýt širokou škálu způsobů týrání zvířat, či postihnutelnost osob, které týrání samy neprováděly, ale umožnily jej či zvíře obstaraly.¹²⁰

Na závěr nutno dodat, že výše zmíněný právní předpis, ač na svou dobu adekvátní, zůstal základem právní ochrany zvířat proti týrání ve Velké Británii na následujících 95 let¹²¹, což je mimo jiné dokladem obecného poklesu zájmu veřejnosti i zákonodárce o tuto problematiku v průběhu 20. století, zejména v období mezi světovými válkami. Otázka ochrany zvířat proti týrání, resp. ochrany pokusných zvířat se do centra politických a právních diskusí vrátila až ve druhé polovině 20. století, a to nejprve na úrovni mezinárodní.¹²²

2.4 Vývoj mezinárodněprávní úpravy zacházení s pokusnými zvířaty

Právní ochrana zvířat *sensu lato* se na mezinárodní úrovni dělí do dvou linií – zatímco ochrana rozmanitosti živočišných druhů je záležitostí multilaterálních globálních a regionálních úmluv, ochrana zvířat jakožto jedinců před nevhodným zacházením ze strany člověka se omezuje na regionální úmluvy vznikající především na půdě Rady Evropy, jejichž charakteristickým rysem je relativně malá možnost kontroly a vynucování závazků sjednaných mezi smluvními stranami. Vedle dokumentů tohoto typu, jež jsou bezpochyby pramenem mezinárodního práva, vznikají aktivitou nevládních organizací ochrany zvířat i právně nezávazné deklarace zabývající se právy zvířat – prvním uceleným dokumentem tohoto typu byla Všeobecná deklarace práv zvířat vyhlášená r. 1978.¹²³

2.4.1 Všeobecná deklarace práv zvířat

Všeobecná deklarace práv zvířat (VDPZ), jež vznikla roku 1977 a jejíž vyhlášení roku 1978 v pařížském sídle UNESCO završilo několikaletý proces modifikací a revizí¹²⁴, obsahovala řadu poměrně radikálních a těžko aplikovatelných

¹²⁰ Tamtéž, s. 130-131.

¹²¹ Roku 2006 ho nahradil *Animal Welfare Act*. Tamtéž, s. 130.

¹²² Tamtéž, s. 131.

¹²³ Tamtéž, s. 153.

¹²⁴ První podobný dokument, jenž se stal východiskem pro VDPZ, vznikl již roku 1953 pod názvem *International Animal's Charter*. V následujících letech k němu připojovaly své

ustanovení – nejenže prohlašovala, že zvíře není věcí a přísluší mu práva, což byl přístup na svou dobu zcela legitimní, ale ve snaze se co nejvíce přiblížit konceptu Všeobecné deklarace lidských práv z r. 1949 mimo jiné stanovovala, že „*zvířatům, která pracují, náleží právo na rozumné vymezení trvání a intenzity práce, na výživu obnovující síly a odpočinek*“¹²⁵ či že „*všechny činy, vedoucí k usmrcování velkého počtu divokých zvířat, je genocida, tedy zločin proti živočišnému druhu*“¹²⁶. Zjevná nepraktičnost ustanovení deklarace je patrná i z úpravy provádění pokusů na zvířatech – dle čl. 8 jsou „*pokusy na zvířatech, způsobující fyzické či psychické utrpení, neslučitelné s právy zvířete, i když jde jen o pokusy lékařské, vědecké, obchodní nebo o jakoukoliv jinou formu pokusu*“, přičemž „*má být využíváno techniky, která by tyto pokusy nahradila*“. Případná aplikace tohoto ustanovení by znemožnila provádění jakýchkoliv pokusů na zvířatech, paradoxně i těch, které by vedly ke zlepšování welfare zvířat samotných (např. v rámci vývoje veterinárních léčiv). Všeobecná deklarace práv zvířat byla vytvořena s úmyslem stát se východiskem pro vznik mezinárodního právně závazného dokumentu individuální ochrany zvířat, ovšem v důsledku toho, že byla přijata na nevládní úrovni, vytvářela relativně složitou a nepřehlednou konstrukci spojující principy práva soukromého, veřejného, mezinárodního i vnitrostátního a její ustanovení působila silně restriktivně bez připuštění nuancí a výjimek, tuto funkci nikdy nenaplnila. Ani její revize z r. 1989, ač v řadě ustanovení odlišná, se základem pro přijetí všeobecného dokumentu povahy hard law nestala.¹²⁷

2.4.2 Evropská dohoda o ochraně obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely

Evropská dohoda o ochraně obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely, jež byla přijata r. 1986, v platnost vstoupila o pět let později a Česká republika k ní přistoupila ke dni 1. 10. 2003¹²⁸, je součástí systému mezinárodních úmluv na

připomínky významné evropské organizace ochrany zvířat i osobnosti vědecké a kulturní sféry. ZÁSTĚROVÁ, Jana. Nastal čas k přijetí 3. všeobecné deklarace práv zvířat?. *České právo životního prostředí*. 2004, č. 14, s. 23. Dostupný také z WWW: <http://www.cspzp.com/dokumenty/casopis/cislo_14.pdf>. ISSN 213-5542.

¹²⁵ Tamtéž, ustanovení čl. 7 Všeobecné deklarace práv zvířat.

¹²⁶ Tamtéž, ustanovení čl. 12 písm. a) Všeobecné deklarace práv zvířat.

¹²⁷ Tamtéž, s. 21-27.

¹²⁸ Česko. Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 116/2003 Sb. m. s. ze dne 6. října 2003 o přijetí Evropské dohody o ochraně obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely

ochranu zvířat¹²⁹ vzniklých na půdě Rady Evropy v posledních pěti desetiletích. Ač jsou tyto dohody, na rozdíl od výše uvedené Všeobecné deklarace práv zvířat, pramenem mezinárodního práva, nejsou nadány účinnými kontrolními a vynucovacími mechanismy – staly se ovšem základem úpravy na úrovni práva Evropské unie, jež učinilo ustanovení uvedených smluv závaznými a přímo vynutitelnými v jednotlivých členských státech EU.¹³⁰

Ustanovení Evropské dohody o ochraně obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely omezují používání zvířat k pokusům v souladu s moderní teorií morálního statusu zvířete na případy, kdy je to nezbytné pro „*získávání nových poznatků a v zájmu bezpečnosti a ochrany zdraví*“¹³¹, přičemž cílem právní úpravy by mělo být nahrazení pokusů alternativními metodami. Dohodu tvoří 37 článků rozdělených do 11 částí a dvě přílohy¹³², v jejich ustanoveních lze nalézt především obecné definice základních pojmů (zvířete, pokusu – zde označovaného jako „procedura“, zařízení ad.), povolené účely procedur, podmínky provádění procedur, povinnosti chovatelských a jiných zařízení a v neposlední řadě i povinnost smluvních stran shromažďovat statistické údaje o používání zvířat v procedurách a uznávat procedury provedené na území jiných států.¹³³ Povinnosti plynoucí z této Dohody byly implementovány do práva ES Směrnicí č. 86/609/EHS ve znění Směrnice č. 65/2003/ES.¹³⁴

(č. 123). In *Sbírka mezinárodních smluv České republiky*. 2003, částka 54, s. 5633. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4072>>.

¹²⁹ Dalšími mezinárodními dohodami tohoto systému jsou následující dokumenty: Evropská dohoda o ochraně zvířat při mezinárodní přepravě (1968), Evropská dohoda o ochraně zvířat chovaných pro hospodářské účely (1976), Evropská dohoda o ochraně jatečných zvířat (1979) a Evropská dohoda o ochraně zvířat v zájmovém chovu (1987). MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 156-159. ISBN 978-80-200-2317-9.

¹³⁰ Tamtéž, s. 160.

¹³¹ Preambule Evropské dohody o ochraně obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely.

¹³² Příloha A Dohody obsahuje podrobné pokyny pro umístování zvířat a péče o ně včetně ekologických a etologických požadavků jednotlivých druhů pokusných zvířat, přílohu B tvoří šablony statistických tabulek a pokyny pro jejich vyplňování.

¹³³ Tamtéž, ustanovení čl. 27-29.

¹³⁴ Tato směrnice byla r. 2010 nahrazena Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely. Více v kapitole 2.5.2. MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 158. ISBN 978-80-200-2317-9.

2.5 Vývoj úpravy zacházení s pokusnými zvířaty v právu Evropské unie

Prameny práva Evropské unie zabývající se ochranou zvířat lze dělit do dvou skupin – první tvoří úprava na úrovni primárního práva obsažená v zakládajících smlouvách a jejich změnách, druhou úprava v rámci sekundární legislativy provedená zejména prostřednictvím nařízení a směrnic Evropského parlamentu a Rady.

2.5.1 Základ právní úpravy individuální ochrany zvířat v primárním právu EU

Co se týče právní ochrany zvířat před nevhodným zacházením ze strany člověka, primární právo se jím v počátcích existence ES vůbec nezabývalo – původní Římská smlouva o založení EHS/ES z roku 1957 neobsahovala žádné ustanovení týkající se ochrany životního prostředí či jeho složek.¹³⁵ Až přijetí Jednotného evropského aktu v roce 1987 přineslo zlom v podobě zakotvení společné politiky životního prostředí, jež vytvořila rámec pro přijímání sekundárních právních aktů alespoň na úseku ochrany volně žijících živočichů a jejich rozmanitosti. Ochranou zvířat proti týrání se primární právo začalo zabývat až na konci 90. let, kdy byl ke Smlouvě o založení ES Amsterodamskou smlouvou připojen Protokol o ochraně a dobrých životních podmínkách zvířat (*Protocol on protection and welfare of animals*), dle kterého „*při stanovování a provádění politik Společenství v zemědělství, v dopravě, v oblasti vnitřního trhu a ve výzkumu berou Společenství a členské státy plně v úvahu požadavky na dobré životní podmínky zvířat; přitom zohlední právní nebo správní předpisy a zvyklosti členských států spojené zejména s náboženskými obřady, kulturními tradicemi a regionálním dědictvím*“¹³⁶. Tento protokol se stal východiskem pro přijetí Akčního plánu v oblasti dobrých životních podmínek a ochrany zvířat 2006-2010, ve kterém se Komise mimo jiné přihlásila k zásadě využívání alternativních metod při provádění pokusů na zvířatech a konceptu 3R.¹³⁷ Velmi významnou roli v právní úpravě ochrany zvířat a ochrany životního prostředí obecně sehrála roku 2009 ratifikace

¹³⁵ Roku 1962 byla do Římské smlouvy vložena ustanovení o společné obchodní politice včetně politiky rybářské – ta se sice týkala nakládání se zemědělskými produkty v rámci EU, ale zvířatům žádnou přímou ochranu neposkytovala. Tamtéž, s. 164.

¹³⁶ Amsterodamská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii, Smlouvu o založení Evropských společenství a související akty 97/C 340/01, Protokol o ochraně a dobrých životních podmínkách zvířat.

¹³⁷ Více o konceptu 3R v kapitole 1.2.3.

Lisabonské smlouvy, která začlenila „*vysoký stupeň ochrany a zlepšování kvality životního prostředí*“¹³⁸ mezi základní cíle Evropské unie a zařadila ochranu zvířat v oblastech zemědělství a životního prostředí (s výjimkou zachování mořských zdrojů v rámci společné rybářské politiky) do systému sdílených pravomocí.¹³⁹ Základem individuální právní ochrany zvířat v primárním právu EU je v současnosti čl. 13 SFEU, jež převzal znění Protokolu o ochraně a dobrých životních podmínkách zvířat, čl. 38-44 SFEU (kapitola Zemědělství a rybolov) a čl. 168 SFEU (kapitola Veřejné zdraví).¹⁴⁰

Platné znění čl. 13 Smlouvy o fungování Evropské unie, jež vypadá následovně: „*Při stanovování a provádění politik Unie v oblastech zemědělství, rybolovu, dopravy, vnitřního trhu, výzkumu a technologického rozvoje a vesmíru zohledňují Unie a členské státy plně požadavky na dobré životní podmínky zvířat jako vnímajících bytostí; přitom zohlední právní nebo správní předpisy a zvyklosti členských států spojené zejména s náboženskými obřady, kulturními tradicemi a regionálním dědictvím.*“, je projevem principu integrace požadavků dobrých životních podmínek zvířat do ostatních politik Evropské unie.¹⁴¹ Nedostatkem ustanovení je ovšem oslabení této integrace v zájmu zachování náboženských a kulturních tradic členských států, přičemž uvedený výčet těchto faktorů je zřejmě pouze demonstrativní.¹⁴²

2.5.2 Právní úprava zacházení s pokusnými zvířaty v sekundárním právu EU

Ač by se z vývoje primárního práva EU v období od 70. let 20. století do přijetí a ratifikace Lisabonské smlouvy zdálo, že absence právního základu ochrany zvířat a zajišťování jejich welfare v zakládajících smlouvách znamenala neexistenci právní

¹³⁸ Smlouva o Evropské unii (konsolidované znění z r. 2012), čl. 3 odst. 3. In *Úřední věstník Evropské unie*. 26. 10. 2012, C 326, s. 13-390. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012M/TXT&from=CS>>.

¹³⁹ Smlouva o fungování Evropské unie (konsolidované znění z r. 2012), čl. 4 písm. d) a e). In *Úřední věstník Evropské unie*. 26. 10. 2012, C 326, s. 47-390. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=CS>>.

¹⁴⁰ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 164-169. ISBN 978-80-200-2317-9.

¹⁴¹ Univerzální podoba principu integrace ochrany životního prostředí do politik EU se objevuje v ustanovení čl. 11 SFEU, dle kterého „*požadavky na ochranu životního prostředí musí být zahrnuty do vymezení a provádění politik a činností Unie, zejména s ohledem na podporu udržitelného rozvoje*“.

¹⁴² SYLLOVÁ, Jindřiška et al. *Lisabonská smlouva: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck. 2010. s. 221. ISBN 978-80-7400-339-4.

regulace této problematiky v právu sekundárním, nebylo tomu tak – příslušná legislativa nacházela východiska v ustanovení článků smluv týkajících se společné zemědělské politiky, vnitřního trhu či společné obchodní politiky.¹⁴³ Unijní právo se tedy na úrovni práva sekundárního zabývalo individuální ochranou zvířat ještě před přijetím Protokolu o ochraně a dobrých životních podmínkách zvířat a jeho důsledky na úrovni práva primárního.¹⁴⁴

Co se týče ochrany pokusných zvířat, roku 1986 vstoupila v platnost Směrnice Rady 86/609/EHS o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se ochrany zvířat používaných pro pokusné a jiné vědecké účely, jež vytvořila základní rámec pro harmonizaci předpisů členských států na úseku zacházení s pokusnými zvířaty¹⁴⁵. Její novela z r. 2003 (Směrnice Rady 2003/65/ES) převzala závazky plynoucí z Evropské dohody na ochranu obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely.¹⁴⁶ Směrnice byla r. 2010 nahrazena v současnosti platnou Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2010/63/EU ze dne 22. 9. 2010 o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely. Tato obsahuje komplexní definice základních pojmů (včetně problematiky formulovaného vymezení pokusu, resp. postupu, jak bylo popsáno v kapitole 2.1 této práce), pravidla pro používání zvířat ze zvláštních kategorií (toulavých zvířat, volně žijících zvířat, subhumánních primátů a dalších) k vědeckým účelům; dále pak pravidla pro provádění postupů samotných, podmínky pro udělování oprávnění chovatelům, dodavatelům a uživatelům pokusných zvířat a právní úpravu procesu posuzování a povolování projektů pokusů. V sedmi přílohách směrnice lze nalézt seznamy zvířat chovaných k pokusným účelům, požadavky na zařízení, péči o zvířata a jejich umístění či povolené metody usmrcování zvířat. Ustanovení čl. 61

¹⁴³ Na základě těchto ustanovení byly přijaty zejména Směrnice Rady 91/629/EHS stanovující minimální požadavky pro ochranu telat, Směrnice Rady 91/628/ES o ochraně zvířat během přepravy, Směrnice Rady 76/768/ES o sblížení právních předpisů členských států týkajících se kosmetických přípravků a jejich složek ad.; dále pak nařízení Rady (ES) č. 3254/91 o zákazu používání náslapných pastí ve Společenství. Tamtéž, s. 166.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 165-166.

¹⁴⁵ Směrnice Rady 86/609/EHS ze dne 24. listopadu 1986 o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se ochrany zvířat používaných pro pokusné a jiné vědecké účely, čl. 1. In *Úřední věstník Evropské unie*. 18. 12. 1986, L 358, s. 1. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:31986L0609&from=CS>>.

¹⁴⁶ Rozhodnutí 1999/575/ES o uzavření Evropské úmluvy o ochraně obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely Společenstvím. In *Úřední věstník Evropské unie*. 24. 8. 1999, L 222, s. 29. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999D0575&from=CS>>.

směrnice ukládá členským státům povinnost „přijmout a zveřejnit právní a správní předpisy nezbytné pro dosažení souladu s touto směrnicí do 10. listopadu 2012“ – Česká republika tak učinila zákonem č. 359/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání¹⁴⁷, ve znění pozdějších předpisů.¹⁴⁸

Dalším právním předpisem sekundárního práva EU dotýkajícím se problematiky zacházení s pokusnými zvířaty je Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1223/2009 o kosmetických přípravcích, jež r. 2013 nahradilo výše zmíněnou Směrnicí 76/768/ES o sblížování právních předpisů členských států týkajících se kosmetických přípravků a jejich složek. Nařízení mimo jiné vymezuje stěžejní pojmy úpravy (kosmetický přípravek, látku, směs, výrobce, distributora ad.), stanovuje povinnosti odpovědných osob a distributorů či označování výrobků pro spotřebitele. Význam pro tuto práci má především ustanovení čl. 18 týkající se zkoušek na zvířatech – jak již bylo uvedeno v kapitole 1.2.1, nařízení zakazuje uvádět na trh kosmetické přípravky, jejichž konečné složení či přísady a jejich kombinace byly podrobeny zkouškám na zvířatech jinou než alternativní metodou¹⁴⁹, a zakazuje též provádět ve Společenství zkoušky jak konečných kosmetických přípravků, tak přísad a jejich kombinací na zvířatech po dni, do něž musí být tyto zkoušky nahrazeny jednou nebo více validovanými alternativními metodami¹⁵⁰. Lhůta pro zkoušky toxicity po opakované dávce, zkoušky toxicity pro reprodukci a toxikokinetiky, pro něž dosud nejsou zvažovány žádné alternativy, byla omezena do 11. 3. 2013¹⁵¹ – v současné době tedy platí uvedený zákaz v plné míře. Kontrolní pravomoc je svěřena Komisi, jež ji vykonává prostřednictvím výročních zpráv předkládaných členskými státy. Komise může též ve vážných případech na žádost členského státu udělit výjimku z výše uvedených zákazů, pokud „je přísada široce používána a nelze ji nahradit jinou

¹⁴⁷ Více o zákoně č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání a jeho novelizacích v kapitole 2.6.

¹⁴⁸ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 174, ISBN 978-80-200-2317-9.

¹⁴⁹ Ustanovení čl. 18 odst. 1 písm. a) a b) nařízení EP a Rady 1223/2009 o kosmetických přípravcích.

¹⁵⁰ Tamtéž, ustanovení čl. 18 odst. 1 písm. c) a d).

¹⁵¹ Tamtéž, ustanovení čl. 18 odst. 2.

*přísadou s obdobnou funkcí*¹⁵² nebo *„je prokázán zvláštní problém ve vztahu k lidskému zdraví a je odůvodněna potřeba provést zkoušky na zvířatech*¹⁵³.

V souvislosti s právní úpravou nakládání s pokusnými zvířaty je nezbytné zmínit i Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1907/2006, o registraci, hodnocení, povolování a omezování chemických látek (REACH), jež vstoupilo v platnost r. 2007 a jež v Preambuli obecně deklaruje povinnost omezovat a zdokonalovat zkoušky chemických látek na obratlovcích, v ideálním případě se jim zcela vyhnout využíváním alternativních metod,¹⁵⁴ a povinnost žadatele o registraci požádat o poskytnutí informací v zájmu zabránění zdvojení práce a zbytečného opakování pokusů.¹⁵⁵ Pokud jsou zkoušky na zvířatech prováděny, mají se řídit ustanoveními příslušných právních předpisů ochrany pokusných zvířat.¹⁵⁶ Stěžejním principem nařízení REACH v oblasti provádění zkoušek na obratlovcích je zamezení jejich opakování – toto je explicitně zakázáno.¹⁵⁷ Pokud žadatel požaduje registraci látky již registrované, je povinen si od předchozích žadatelů vyžádat informace týkající se zkoušek na obratlovcích, které jsou přikládány k žádosti.¹⁵⁸ Nařízení dále upravuje pravidla pro součinnost předchozích a potenciálních žadatelů o registraci látek a sdílení studií zahrnujících testy na obratlovcích v rámci fór pro výměnu informací o látkách tak, aby byly náklady tohoto procesu co nejnižší a bylo v co nejvyšší míře zabráněno zdvojení studií.

2.6 Vývoj právní úpravy zacházení s pokusnými zvířaty na území České republiky

Právní úprava individuální ochrany zvířat na našem území prošla od svého vzniku v 19. století několika etapami v závislosti na společensko-politickém kontextu doby – následující kapitola uvádí problematiku počátku ochrany zvířat v právu na

¹⁵² Tamtéž, ustanovení čl. 18 odst. 2 písm. a).

¹⁵³ Tamtéž, ustanovení čl. 18 odst. 2 písm. b).

¹⁵⁴ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1907/2006 ze dne 18. prosince 2006 o registraci, hodnocení, povolování a omezování chemických látek, bod 47 Preambule. In *Úřední věstník Evropské unie*. 30. 12. 2006, L 396, s. 1. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1907&from=CS>>.

¹⁵⁵ Tamtéž, bod 49 Preambule.

¹⁵⁶ Tím je směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely. Tamtéž, bod 37 Preambule.

¹⁵⁷ Tamtéž, ustanovení čl. 26 odst. 3.

¹⁵⁸ Tamtéž, ustanovení čl. 27 odst. 1.

území současné ČR a zabývá se klíčovými právními předpisy na úseku zacházení s pokusnými zvířaty, jež vznikly v období od konce 19. století do současnosti.

2.6.1 Stručná historie právní ochrany zvířat proti týrání na našem území

Kořeny právní úpravy ochrany zvířat před nevhodným zacházením ze strany člověka na území dnešní ČR nacházíme v polovině 19. století¹⁵⁹, kdy vešlo v platnost nařízení č. 31/1855 říšského zákoníku z 15. února 1855, na základě jehož jediného ustanovení se veřejné týrání zvířat vyvolávající pohoršení stalo nezákonným a trestání takového jednání bylo svěřeno příslušným politickým či policejním úřadům. Zemský úřad byl navíc oprávněn zasáhnout proti případům týrání, které byly zaznamenány hojněji nebo se staly obvyklými v živnostenském podnikání. K provedení tohoto nařízení byly na přelomu 19. a 20. století vydány zvláštní zemské předpisy pro Čechy, Moravu i Slezsko, jež obecně zakazovaly týrání a obsahovaly výčty zakázaných jednání. Mezi konkrétní oblasti lidské činnosti upravené těmito vyhláškami, vedle obecného zacházení se zvířaty, patřilo používání zvířat k tahu, hnaní zvířat a přeprava zvířat.¹⁶⁰

Z důvodu zastaralosti a roztříštěnosti rakouské úpravy byl v období první republiky připravován návrh zákona o ochraně zvířat proti týrání, který však z mezinárodněpolitických důvodů ve 30. letech 20. století nebyl Národním shromážděním vůbec projednán – jeho obsah byl převzat do vládního nařízení č. 106/1939 Sb. o ochraně zvířat proti týrání, které bylo vyhlášeno protektorátní vládou v březnu r. 1939. Ustanovení nařízení se vztahovala na všechna zvířata bez rozdílu, týráním rozuměla působení bolesti tělesné i duševní a umožňovala trestání týrání způsobeného nejen konáním, ale i opomenutím (např. zanedbáním krmení a napájení zvířete). Jeho prováděcím předpisem bylo vládní nařízení č. 109/1941 Sb. stanovující podrobnější podmínky mimo jiné i pro používání zvířat k vědeckým, léčebným

¹⁵⁹ Právní předpisy vydané do té doby, jež se věnovaly chovu zvířat či zacházení s nimi, nesměřovaly k jejich ochraně, ale především k ochraně zájmů člověka – šlo o předpisy na úseku myslivosti, ochrany vlastnictví a ochrany zdraví lidí. MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 271, ISBN 978-80-200-2317-9.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 284-290.

a vyšetřovacím účelům.¹⁶¹ Nařízení o ochraně zvířat proti týrání pozbylo na základě dekretu prezidenta republiky č. 11/1944 Úř. věst. čsl. o obnovení právního pořádku platnosti a na dlouhou dobu se stalo posledním právním předpisem komplexně upravujícím individuální ochranu zvířat na našem území.¹⁶²

V období po r. 1948 se v důsledku kolektivizace hospodářství dostala do centra pozornosti zákonodárce zvířata hospodářská, přičemž cílem právní úpravy byla především regulace chovu zvířat, péče o jejich zdraví a plemenitby – otázka ochrany zvířat proti týrání byla výrazně upozaděna. Právní předpisy v této oblasti se omezovaly na prosté konstatování zákazu týrání¹⁶³ bez jakýchkoliv podrobnějších ustanovení, stejně tak nebylo týrání zvířat trestným činem a od r. 1961 ani přestupkem¹⁶⁴. Charakteristickým rysem socialistického právního režimu ochrany zvířat bylo, že pojem týrání nebyl v právním řádu definován a jeho výklad závisel na orgánech aplikujících právo, stanovené sankce za porušení veterinárních předpisů fakticky nebyly ukládány a nedocházelo ani k upozorňování na týrání zvířat ze strany veřejnosti, jelikož se veterinární předpisy nestaly součástí obecného ani profesionálního právního povědomí.¹⁶⁵ Základem moderní právní úpravy ochrany zvířat proti týrání na území České republiky se po událostech roku 1989 stal zákon České národní rady č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání, jemuž je věnována kapitola 2.6.4.

2.6.2 Vivisekční výnos

Prvním právním předpisem regulujícím provádění pokusů na zvířatech na našem území byl Výnos ministerstva kultury a vzdělávání č. 11.783 ze dne 17. července 1885, tzv. vivisekční výnos. Šlo o předpis určený děkanátům lékařských fakult a jeho smyslem bylo především zastavení zneužívání a nadměrného používání živých zvířat

¹⁶¹ Více v kapitole 2.6.3.

¹⁶² Tamtéž, s. 290-292.

¹⁶³ Např. prováděcí vyhláška č. 154/1961 Sb. k zákonu š. 66/1961 Sb. o veterinární péči uváděla pouze, že „týrání je nepřipustné“. Tamtéž, s. 294.

¹⁶⁴ Podle ustanovení § 60 zákona č. 88/1950 Sb., trestního zákona správního každý, „kdo bez rozumného důvodu způsobí zvířeti bolest nebo jiné utrpení, bude potrestán pokutou do 5 000 Kčs nebo odnětím svobody až na sedm dnů“. V období platnosti výše uvedeného zákona o veterinární péči československý právní řád neobsahoval žádnou skutkovou podstatu přestupku ani trestného činu týrání zvířat. Tamtéž, s. 294.

¹⁶⁵ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona ČNR na ochranu zvířat proti týrání z r. 1992. [online]. [cit. 2015-7-16]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/tisky/t0615_02.htm>.

k pokusným účelům. Výnos stanovoval základní pravidla zacházení s pokusnými zvířaty – omezoval pokusy na skutečný výzkum (pro účely výuky mohly být pokusy prováděny jen v nezbytných případech) prováděný v autorizovaných lékařských institucích jejich vedoucími a docenty (studenti mohli pokusy provádět pouze pod dohledem), přičemž používaná zvířata musela být uspána, ledaže by to odporovalo účelu pokusu, a k pokusům, které bylo možné provádět na nižších druzích zvířat, nesměla být užita zvířata druhů vyšších.¹⁶⁶

2.6.3 Vládní nařízení o ochraně zvířat proti týrání a jeho prováděcí předpis

Ustanovení § 3 odst. 2 vládního nařízení č. 106/1939 Sb. zmocnilo vládu prováděcím nařízením upravit používání zvířatům k vědeckým, vyšetřovacím a léčebným účelům způsobujícím bolest, tělesné poškození či smrt. Prováděcí předpis – vládní nařízení č. 109/1941 Sb., kterým se vydávají podrobnější předpisy o ochraně zvířat proti týrání – obsahoval v části VI. ustanovení týkající se zacházení s pokusnými zvířaty, jež především obecně zakazovaly „*prováděti se živými zvířaty nebo na nich pokusy, při nichž se působí zvířeti značná bolest, jeho poškození tělesné nebo smrt*“¹⁶⁷ s výjimkou pokusů prováděných za účelem odborného vědeckého badání nebo vyučování. Tyto pokusy směly provádět pouze vědecké ústavy a laboratoře s povolením ministerstva vnitra, podmínkou pro udělení povolení byla odborná kvalifikace a spolehlivost vedoucího ústavu a náležitě technické zázemí a vybavení ústavu.¹⁶⁸ Nařízení dále stanovovalo princip subsidiarity pokusů na zvířatech, obecný zákaz užití primátů k pokusům či povinnost humánního usmrcování zvířat v případě, že po provedeném pokusu trpěla značnými bolestmi.¹⁶⁹

¹⁶⁶ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 289, ISBN 978-80-200-2317-9.

¹⁶⁷ Protektorát Čechy a Morava. Vládní nařízení č. 109/1941 Sb. ze dne 23. ledna 1941, kterým se vydávají podrobnější předpisy o ochraně zvířat proti týrání, § 20. In *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*. 1941, částka 32, s. 343. Dostupný také z WWW: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1941/032-1941.pdf>>.

¹⁶⁸ Tamtéž, ustanovení § 21.

¹⁶⁹ Tamtéž, ustanovení § 22, bodů 4 a 7.

2.6.4 Zákon na ochranu zvířat proti týrání

Zákon č. 246/1992 Sb. ze dne 15. dubna 1992 na ochranu zvířat proti týrání byl po více než čtyřicetiletém období faktické neexistence individuální právní ochrany zvířat prvním komplexním předpisem zakotvujícím ochranu zvířat proti týrání na našem území. Návrh zákona byl inspirován jak zahraniční právní úpravou, zejména německou, tak úpravou mezinárodněprávní, již byla tehdejší ČSFR vázána.¹⁷⁰ Přijatý zákon, ač relativně stručný (tvořen třiceti paragrafy), nastavil základní principy ochrany zvířat proti nevhodnému zacházení ze strany člověka – v první řadě vymezil pojem týrání a stanovil jeho zákaz, stejně jako zákaz bezdůvodného usmrcování zvířat; dále stanovil pravidla ochrany hospodářských zvířat, zvířat v zájmových chovech a volně žijících zvířat a reguloval provádění pokusů na zvířatech, jehož úprava přímo navazovala na výše zmíněné nařízení č. 106/1939 Sb. o ochraně zvířat proti týrání a na Evropskou dohodu o ochraně obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely. Obsahoval též úpravu kompetencí orgánu ochrany zvířat a výčet správních deliktů a přestupků na úseku ochrany zvířat proti týrání.¹⁷¹

V průběhu své platnosti prošel zákon řadou novelizací, z nichž největší význam pro úpravu zacházení s pokusnými zvířaty měl zákon č. 77/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, označovaný jako první euronovela¹⁷² zákona na ochranu zvířat proti týrání. Tento zákon zavedl novou definici pokusného zvířete („*zvíře, včetně volně žijícího zvířete, které je nebo má být použito k pokusům*“¹⁷³) a projektu pokusů a zcela přepracoval část upravující ochranu pokusných zvířat – mimo jiné stanovil zákaz testování kosmetických látek na zvířatech, výrazně rozšířil podmínky chovu laboratorních zvířat¹⁷⁴ a péče o ně, podmínky přepravy pokusných zvířat a podmínky udělení akreditace zařízením

¹⁷⁰ Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona ČNR na ochranu zvířat proti týrání z r. 1992.

¹⁷¹ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 296-299, ISBN 978-80-200-2317-9.

¹⁷² Smyslem novely byla harmonizace české právní úpravy s platnými předpisy ES před vstupem České republiky do Evropských společenství. Tamtéž, s. 299.

¹⁷³ Ustanovení § 3 písm. j) zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání ve znění zákona č. 77/2004 Sb.

¹⁷⁴ Zákon v ustanoveních několika paragrafů pracuje s pojmem „laboratorní zvíře“, ovšem jeho definici v ustanovení § 3 neobsahuje.

používajícím pokusná zvířata. Stanovil též podrobné náležitosti projektu pokusů a pravidla pro zahájení a ukončení pokusu samotného.

Významnou roli sehrála dále novela provedená zákonem č. 312/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, která mimo jiné zapracovala do českého právního řádu ustanovení Směrnice Rady 86/609/EHS o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se ochrany zvířat používaných pro pokusné a jiné vědecké účely. Zákon nově obsahoval dosud chybějící vymezení laboratorního zvířete („*zvíře, které bylo odchováno v chovném zařízení speciálně pro pokusné účely*“¹⁷⁵) a nové vymezení pokusného zvířete („*zvíře, které je nebo má být použito k pokusům, včetně volně žijícího zvířete, samostatného života schopné larvální formy nebo rozmnožování schopné larvální formy*“¹⁷⁶). Upraveno bylo dále ustanovení § 15 zákona obsahující výčet povolených účelů pokusů a zásadu subsidiarity provádění pokusů na zvířatech. Největší změny doznala do té doby poměrně stručná úprava přestupků a správních deliktů na úseku ochrany zvířat proti týrání – zákon nově stanovoval relativně vysoké pokuty (s horní sazbou v řádu několika desítek až set tisíc korun českých) pro fyzické osoby řídící, provádějící či kontrolující pokusy v rozporu s příslušnými ustanoveními zákona či pro vedoucí pokusů, jež poruší zásady provádění pokusů dle ustanovení § 18a zákona¹⁷⁷.

Poslední změnou, kterou k datu dokončení této práce zákon na ochranu zvířat proti týrání prošel, je novelizace provedená zákonem č. 359/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů reagující mimo jiné na právní úpravu EU obsaženou ve směrnici 2010/63/EU Evropského parlamentu a Rady o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely. Novela zakotvila definice pokusného zvířete, pokusu, projektu pokusů a osob zacházejících s pokusnými zvířaty tak, jak byly uvedeny v první kapitole této práce, na

¹⁷⁵ Ustanovení § 3 písm. l) zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání ve znění zákona č. 312/2008 Sb.

¹⁷⁶ Tamtéž, ustanovení § 3 písm. j).

¹⁷⁷ Šlo zejména o zásadu použití zvířat k pokusům jen v případě neexistence alternativní metody a zákaz usmrcování zvířat bez dostatečné anestezie. Tamtéž, ustanovení § 18a odst. 2 písm. h) a i).

druhou stranu ze zákona nelogicky vyřadila vymezení zvířete laboratorního¹⁷⁸. Výrazně také rozšířila pravidla pro hodnocení a posuzování projektů pokusů¹⁷⁹ a pravidla používání subhumánních primátů a dalších kategorií zvířat k pokusným účelům¹⁸⁰. Na závěr nutno dodat, že implementace předpisů práva EU do českého právního řádu měla doposud nesporně pozitivní vliv na stanovení podrobných pravidel zacházení s pokusnými zvířaty a zajištění jejich ochrany, na druhou stranu způsobila značné zneřehlednění zákona na ochranu zvířat proti týrání a narušení jeho systematiky.¹⁸¹

Shrnutí

Druhá kapitola diplomové práce měla za cíl poskytnutí širšího přehledu o historicko-etických východiscích právní regulace zacházení s pokusnými zvířaty a následné postihnutí vývoje této úpravy na úrovni mezinárodního práva, práva Evropské unie a práva vnitrostátního.

Úvod kapitoly stručně nastínil historii používání zvířat k vědeckým účelům – závěrem budiž fakt, že jakkoliv nevhodné bylo raně novověké provádění vivisekčních pokusů v rámci lékařského výzkumu na zvířatech z dnešního pohledu na welfare zvířat, z důvodu neexistence alternativních metod bylo zcela nezbytnou podmínkou vědeckého rozvoje a ve svém důsledku i rozvoje průmyslového, kulturního a společenského. Další podkapitola se následně pokusila vystihnout základ etické problematiky přístupu člověka ke zvířeti, jde ovšem o otázku významně přesahující meze tohoto pojednání, jejíž zodpovězení si ani nedává za cíl. Uvedená idea morálního statusu zvířete a její vývoj v dějinách filozofie je z právního hlediska významná proto, že právní úprava má tendenci ji následovat a reflektovat – změně právního statusu zvířete vždy předchází změna pohledu společnosti na jeho status morální. Svůj přístup k právnímu postavení zvířete jsem uvedl v předchozí kapitole, co se týče hlediska etického, ochranu zvířat považuji za důležitou humanistickou hodnotu a přikláním se k teoriím A. Schweitzera o určité nezbytné míře úcty ke všem organismům, ať už obratlovcům či bezobratlým, na

¹⁷⁸ Pojem laboratorního zvířete byl nahrazen pojmem zvířete chovaného pro použití k pokusům dle § 17f zákona. Více v kapitole 1.1.4.

¹⁷⁹ Ustanovení § 16, § 16a až 16g zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

¹⁸⁰ Tamtéž, ustanovení § 17b až 17e.

¹⁸¹ Toto je patrně např. z úpravy rozhodování o schválení projektu pokusu, kdy je třeba užít v kombinaci ustanovení nejméně tří paragrafů zákona (§ 16d, § 18a, § 23a odst. 2). MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 301-303, ISBN 978-80-200-2317-9.

druhou stranu uznávám podstatu utilitaristického přístupu člověka ke zvířatům a konkrétně v jejich využívání k účelům vědeckého výzkumu shledávám obecný prospěch nadřazený individuální ochraně zvířat za podmínky přesné a jasné právní regulace a transparentnosti procesu provádění pokusů samotných. Přístup podřizující veškeré zájmy člověka a společnosti individuálním zájmům zvířat (především ve formě, v jaké jej realizují některé aktivistické organizace ochrany zvířat typu *Animal Liberation Front*) považuji za nebezpečný pro lidskou civilizaci. Třetí část kapitoly poskytla náhled na vznik první novodobé právní ochrany zvířat, včetně zvířat pokusných, na území Velké Británie.

Co se týče úpravy zacházení s pokusnými zvířaty v mezinárodním právu, práce stručně uvedla zrod prvního nezávazného dokumentu ochrany zvířat na mezinárodní úrovni, Všeobecné deklarace práv zvířat, jež se pokusila po vzoru Všeobecné deklarace lidských práv uznat určitá přirozená zvířecí práva a postavit je na roveň práv člověka. Její význam pro právní úpravu byl ovšem v důsledku nerealizovatelnosti jejich ustanovení zanedbatelný, což považuji za pochopitelné, a ke konceptu zvířete jakožto subjektu práv se stavím skepticky. Pokrok v právní ochraně zvířat zaznamenalo až přijetí série mezinárodních úmluv na půdě Rady Evropy – jednou z nich je i Evropská úmluva o ochraně obratlovců používaných pro vědecké účely z roku 1986, jejíž ustanovení považuji z hlediska právní úpravy provádění pokusů na zvířatech za velice přínosná a propracovaná. Nabízí se zde otázka, proč nebylo mezinárodní společenství s to přijmout obdobnou úmluvu globálního charakteru, např. v rámci Organizace spojených národů, jak k tomu došlo v oblasti druhové ochrany zvířat na konferenci v Rio de Janeiro roku 1992. Ustanovení úmluvy se nicméně stala základem právní úpravy ochrany pokusných zvířat v právu Evropských společenství, resp. Evropské unie, jímž se zabývala další část této kapitoly. V současné době platné znění čl. 13 Smlouvy o fungování Evropské unie, jež je politickým kompromisem mezi zájmem na ochraně zvířat na jedné straně a zájmem na ochraně náboženských a kulturních tradic na straně druhé, považuji obecně vzhledem k oslabení ochrany zvířat v určitých oblastech lidské činnosti za nedokonalé, ovšem v rámci ochrany pokusných zvířat je jeho dopad pravděpodobně pozitivní (na rozdíl od ochrany zvířat hospodářských a právní úpravy způsobů jejich porážky). Jádrem sekundární legislativy na úseku pokusů na zvířatech je směrnice o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely a právní úprava v ní obsažená

je velice komplexní. Pozitivně hodnotím zejména zařazení hlavonožců mezi pokusná zvířata, naopak mám výhrady k ustanovení definujícímu postup, jak jsem už uvedl v předchozí kapitole. Za pokrokové právní předpisy považuji nařízení o kosmetických přípravcích a nařízení REACH, jejichž důsledkem je omezení dle mého názoru zbytečných a náročných zkoušek kosmetických a chemických látek na zvířatech.

Závěrečná část kapitoly byla věnována vývoji právní regulace zacházení s pokusnými zvířaty na území České republiky včetně uvedení stručné historie obecné právní ochrany zvířat. Právní režim ochrany pokusných zvířat nastavený vládním nařízením o ochraně zvířat proti týrání z roku 1939 považuji na jeho dobu za relativně progresivní a vývoj právní úpravy po roce 1948 shledávám nešťastným, ovšem zcela poplatným své době a jejímu politickému kontextu. Zákon na ochranu zvířat proti týrání přijatý roku 1992 byl ve svém původním znění syntézou ustanovení zmíněného vládního nařízení o ochraně zvířat proti týrání a Evropské úmluvy o ochraně obratlovců používaných pro vědecké účely a navzdory skutečnosti, že právní úprava zacházení s pokusnými zvířaty v něm obsažená byla nepoměrně střídmější, než jaká je v současnosti, jej považuji za zdařilý. Ačkoliv se s každou jeho novelizací, zejména těmi, které implementovaly do českého právního řádu ustanovení směrnic EU, ochrana pokusných zvířat zvyšovala, souhlasím s názorem, že k tomu docházelo na úkor ucelenosti a přehlednosti příslušné části zákona. V současné době považuji část pátou zákona za obsahově víceméně vhodnou, ovšem z důvodu její nesystematičnosti bych jako zákonodárce navrhl v dohledné době její přepracování a zvážil bych, zda by problematika provádění pokusů na zvířatech a ochrany pokusných zvířat neměla být pro svou specifičnost a komplexnost vyňata ze současné úpravy a přesunuta do nového zvláštního právního předpisu s postavením zákona zvláštního k zákonu na ochranu zvířat proti týrání.

3. Platná právní úprava zacházení s pokusnými zvířaty na území České republiky

Mezi základní prameny ochrany pokusných zvířat a regulace zacházení s nimi v českém právním řádu patří především zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání, vyhláška č. 419/2012 Sb. o ochraně pokusných zvířat, vyhláška č. 22/2013 Sb.

o vzdělávání na úseku ochrany zvířat proti týrání a směrnice 2010/63/EU EP a Rady o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely; dalšími relevantními právními prameny jsou nařízení EP a Rady č. 1223/2009 o kosmetických přípravcích a nařízení EP a Rady č. 1907/2006, o registraci, hodnocení, povolování a omezování chemických látek (REACH).

Jádrem zákona na ochranu zvířat proti týrání je ustanovení § 2 zakazující týrání zvířat včetně všech forem jeho propagace a na něj navazující ustanovení § 4 odst. 1 obsahující výčet jednání, jež jsou za týrání považovány. Ze zákonné definice pokusu, jež je uvedena v kapitole 1.2 této práce, je patrné, že jde o jednání způsobilé u zvířete vyvolat bolest, utrpení, strach či trvalé poškození – takové by za normálních okolností bylo možné považovat za týrání. Zákon ovšem v ustanovení § 4 odst. 2 stanovuje, že se na „*zákroky nebo činnosti prováděné podle schváleného projektu pokusů*“ nevztahuje ustanovení odst. 1 – provádění pokusů na zvířatech je tedy vyňato z pojmu týrání zvířat.¹⁸² Část pátá zákona, jíž bude věnována převážná část této kapitoly, komplexně upravuje proceduru použití zvířete k pokusu na základě schváleného projektu pokusu, včetně stanovení podmínek pro chov, a další způsoby zacházení s pokusnými zvířaty. Smyslem právní úpravy je ochrana zvířat používaných k pokusům, jejichž provádění je v současnosti navzdory pokroku ve využívání alternativních metod stále považováno za „*nezbytné k ochraně zdraví lidí a zvířat a životního prostředí*“¹⁸³, před nevhodným zacházením ze strany člověka.¹⁸⁴

3.1 Odborné a personální zajištění provádění pokusů

Zákon v první řadě stanovuje sérii podmínek, jejichž splnění nezbytně předchází jakémukoliv zacházení s pokusnými zvířaty – příslušné osobě musí být uděleno oprávnění k chovu, dodávce či používání pokusných zvířat.¹⁸⁵ Každý chovatel, dodavatel a uživatel pokusných zvířat musí následně zajistit dostatečnou odbornost

¹⁸² Tamtéž, s. 320-321, 364.

¹⁸³ Ustanovení bodu 10 Preambule Směrnice EP a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely.

¹⁸⁴ Jde především o snahu zabránit tomu, aby se s pokusnými zvířaty zacházelo jako s neživým materiálem. MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 364-365, ISBN 978-80-200-2317-9.

¹⁸⁵ Ustanovení § 15a zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

svého personálu prostřednictvím kurzů odborné přípravy¹⁸⁶, určit vedoucího projektu pokusů¹⁸⁷ odpovědného za celkové provedení pokusu a jeho soulad se schváleným projektem pokusů a zřídit odbornou komisi pro zajišťování dobrých životních podmínek pokusných zvířat¹⁸⁸, jejímž úkolem je sledovat průběh a výsledky prováděných pokusů v příslušném zařízení.

3.1.1 Oprávnění k chovu, dodávce a používání pokusných zvířat

Jak již bylo uvedeno výše, chov, dodávka a používání pokusných zvířat jsou dle ustanovení § 15a odst. 1 zákona podmíněny oprávněním, o jehož udělení rozhoduje ve správním řízení příslušné ministerstvo, jímž je Ministerstvo zemědělství ČR. Žadatel je v žádosti, jejíž forma je stanovena vyhláškou č. 419/2012 Sb. o ochraně pokusných zvířat¹⁸⁹, povinen uvést vedle obecných náležitostí stanovených zákonem č. 500/2004 Sb., správním řádem mimo jiné i adresu místa, kde hodlá vykonávat svou činnost, druh a účel plánovaných činností a druhy pokusných zvířat, jež budou předmětem chovu, dodávky nebo používání, včetně jejich maximálních denních stavů.¹⁹⁰

Významnou roli v procesu rozhodování o udělení oprávnění hraje institut posuzovatelů – jde o odborně kvalifikované osoby¹⁹¹ jmenované ministerstvem, jejichž úkolem je posouzení, zda zařízení splňuje všechny zákonné požadavky, a vypracování písemného posudku.¹⁹² Posuzovatelé jsou oprávněni vstupovat do zařízení, vyžadovat nezbytné doklady, informace a věcnou pomoc a pořizovat obrazové záznamy.¹⁹³ Zařízení je ze zákona posuzováno vždy alespoň dvěma posuzovateli, kteří jsou na základě pověření povinni provést fyzickou kontrolu na místě a vypracovaný posudek

¹⁸⁶ Tamtéž, ustanovení § 15d, § 15e.

¹⁸⁷ Tamtéž, ustanovení § 15f.

¹⁸⁸ Tamtéž, ustanovení § 15g.

¹⁸⁹ Vzory formulářů žádosti o udělení oprávnění k chovu, dodávce a používání pokusných zvířat jsou uvedeny v přílohách č. 1 a 2 vyhlášky. Česko. Vyhláška č. 419/2012 Sb. ze dne 4. prosince 2012 o ochraně pokusných zvířat. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2012, částka 153, s. 5379. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=25272>.

¹⁹⁰ Ustanovení § 15b odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

¹⁹¹ Posuzovatelem může dle zákona být pouze lékař, veterinární lékař či osoba s jiným vysokoškolským biologickým vzděláním, jež je držitelem osvědčení o odborné způsobilosti k navrhování pokusů či projektů pokusů a která předloží přehled o své publikační činnosti a doklad o alespoň pětileté odborné praxi při používání pokusných zvířat. Tamtéž, ustanovení § 15c odst. 2.

¹⁹² Tamtéž, ustanovení § 15c odst. 1.

¹⁹³ Tamtéž, ustanovení § 25 odst. 1.

zaslat ministerstvu, popř. mu neprodleně oznámit důvody, pro které posudek nemohli pravdivě vypracovat, a předložit ministerstvu vyúčtování nákladů spojených s posuzováním zařízení.¹⁹⁴ Seznam údajů, které chovatel, dodavatel a uživatel pokusných zvířat předkládají k posouzení¹⁹⁵, a náležitosti písemného posudku¹⁹⁶ jsou stanoveny vyhláškou o ochraně pokusných zvířat.

Splňuje-li žadatel zákonem a jeho prováděcími předpisy stanovené podmínky, udělí mu ministerstvo oprávnění k chovu, dodávce či používání pokusných zvířat rozhodnutím, které se vydává na dobu určitou – v případě prvního udělení oprávnění se vydává na dobu tří let, při opakovaných uděleních na dobu pěti let.¹⁹⁷ Rozhodnutí obsahuje vedle obecných náležitostí též náležitosti žádosti o udělení oprávnění a uvedení doby své platnosti.¹⁹⁸ Chovatel, dodavatel či uživatel pokusných zvířat, jemuž bylo uděleno oprávnění, je povinen ministerstvu ohlásit každou změnu údajů uvedených v rozhodnutí, v případě významných změn struktury nebo funkce zařízení s potenciálním negativním vlivem na welfare pokusných zvířat, změně místa provádění nebo rozšíření okruhu příslušných činností je povinen podat novou žádost o udělení oprávnění.¹⁹⁹ Ministerstvo vede evidenci chovatelů, dodavatelů a uživatelů pokusných zvířat, jimž bylo uděleno oprávnění, obsahující název zařízení a místo sídla tohoto zařízení.²⁰⁰

3.1.2 Osvědčení o odborné způsobilosti na úseku pokusných zvířat

Každý chovatel, dodavatel a uživatel pokusných zvířat je povinen zajistit řádnou péči o pokusná zvířata ve svém zařízení jak jeho dostatečným personálním obsazením, tak zajištěním náležité odborné způsobilosti osob péči provádějících.²⁰¹ Zákon rozeznává dva stupně odborné způsobilosti – první je nezbytná k navrhování pokusů

¹⁹⁴ Tamtéž, ustanovení § 15c odst. 6 písm. a).

¹⁹⁵ Jde především o doklad opravňující k používání stavby dle stavebního zákona, písemné vyjádření příslušné krajské veterinární správy, provozní řád zařízení, technologické postupy ad. Ustanovení § 3 odst. 1 vyhlášky č. 419/2012 Sb. o ochraně pokusných zvířat.

¹⁹⁶ Posudek obsahuje označení posuzovatelů, vyjádření, zda žadatel předložil veškeré požadované údaje, posouzení předložené dokumentace, posouzení prostorové kapacity a technického vybavení zařízení, stanovisko, zda žadatel splňuje či nespĺňuje stanovené podmínky ad. Tamtéž, ustanovení § 3 odst. 3.

¹⁹⁷ Ustanovení § 15b odst. 2 a 3 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

¹⁹⁸ Tamtéž, ustanovení § 15b odst. 4.

¹⁹⁹ Tamtéž, ustanovení § 15b odst. 6 a 7.

²⁰⁰ Tamtéž, ustanovení § 15b odst. 8.

²⁰¹ Tamtéž, ustanovení § 15d odst. 1.

a projektů pokusů a vyžaduje specifické vysokoškolské vzdělání a získání příslušného osvědčení²⁰², druhá zahrnuje provádění pokusů na pokusných zvířatech, péči o pokusná zvířata a usmrcování pokusných zvířat a vyžaduje absolvování kurzu odborné přípravy a získání příslušného osvědčení.^{203,204} Tato osvědčení vydává Ministerstvo zemědělství na dobu sedmi let²⁰⁵, přičemž zákon umožňuje opakované prodloužení platnosti osvědčení o odborné způsobilosti o dalších sedm let.²⁰⁶ Obsah a rozsah kurzů odborné přípravy pro získání osvědčení o odborné způsobilosti stanovuje prováděcí předpis, jímž je vyhláška č. 22/2013 Sb. o vzdělávání na úseku ochrany zvířat proti týrání.²⁰⁷

Navrhovat pokusy a projekty pokusů je způsobilý pouze lékař, veterinární lékař či osoba s jiným vysokoškolským biologickým vzděláním, jež se v průběhu studia seznámila se zacházením s pokusnými zvířaty a používáním alternativních metod, absolvovala kurz odborné přípravy a je držitelem osvědčení o odborné způsobilosti k navrhování pokusů a projektů pokusů.²⁰⁸ Příslušný kurz odborné přípravy se uskutečňuje v rozsahu 35 výukových hodin a jeho obsah zahrnuje mimo jiné právní úpravu ochrany pokusných zvířat, etické otázky zacházení s pokusnými zvířaty, obecnou a druhově specifickou biologii pokusných zvířat a jejich etologii, metody humánního zacházení s pokusnými zvířaty, metody anestezie, snižování bolesti a šetrného umrcování pokusných zvířat, dále pak specifika pokusů na hospodářských zvířatech a volně žijících zvířatech mimo zařízení uživatele pokusných zvířat a zejména návrh pokusů a projektů pokusů.²⁰⁹ Účastník kurzu je zároveň povinen doložit školícímu pracovišti dosažení požadovaného vzdělání.²¹⁰ Kurz odborné přípravy v případě prodloužení doby platnosti osvědčení se uskutečňuje v rozsahu 10 výukových

²⁰² Tamtéž, ustanovení § 15d odst. 2 písm. a).

²⁰³ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 331-332, ISBN 978-80-200-2317-9.

²⁰⁴ Tamtéž, ustanovení § 15d odst. 2 písm. b), c), d).

²⁰⁵ Tamtéž, ustanovení § 15d odst. 3 a 4.

²⁰⁶ Tamtéž, ustanovení § 15e.

²⁰⁷ Tamtéž, ustanovení § 15d odst. 7.

²⁰⁸ Tamtéž, ustanovení § 15d odst. 3.

²⁰⁹ Česko. Vyhláška č. 22/2013 Sb. ze dne 23. ledna 2013 o vzdělávání na úseku ochrany zvířat proti týrání, § 10 odst. 1 a 2. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2013, částka 10, s. 100. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=25425>>.

²¹⁰ Tamtéž, ustanovení § 10 odst. 3.

hodin a zahrnuje základní otázky a změny ve výše uvedených oblastech.²¹¹ Osvědčení o odborné způsobilosti k navrhování pokusů a projektů pokusů zároveň opravňuje svého držitele k provádění pokusů na pokusných zvířatech, k péči o ně a k jejich usmrcování.²¹²

Pokud osoba není držitelem osvědčení o odborné způsobilosti k navrhování pokusů a projektů pokusů, smí provádět pokusy na pokusných zvířatech, pečovat o ně a usmrcovat je jen po absolvování kurzu odborné přípravy a získání příslušného osvědčení o odborné způsobilosti.²¹³ Nad osobami provádějícími tyto úkony musí chovatel, dodavatel nebo uživatel pokusných zvířat zajistit dohled, dokud neprokáží potřebnou kvalifikaci – pokud taková osoba není držitelem osvědčení ke dni vzniku pracovního či obdobného poměru, má povinnost složit zkoušku odborné způsobilosti do šesti měsíců od tohoto dne.²¹⁴ Příslušný kurz odborné přípravy je obdobou kurzu v případě způsobilosti k navrhování pokusů a projektů pokusů, neobsahuje však specifika pokusů na hospodářských zvířatech a volně žijících zvířatech mimo zařízení uživatele pokusných zvířat a návrh pokusů a projektů pokusů. Stejně je tomu tak v případě kurzu odborné přípravy pro prodloužení doby platnosti osvědčení.²¹⁵

3.1.3 Vedoucí projektu pokusů a další osoby účastníci se provádění pokusů

Zákon na ochranu zvířat proti týrání stanovuje v ustanovení § 15f specifické požadavky na některé pracovníky zařízení chovatele, dodavatele a uživatele pokusných zvířat. Tito pracovníci jsou mimo jiné povinni prokázat vyšší úroveň odborné kvalifikace ve formě osvědčení o odborné způsobilosti k navrhování pokusů a projektů pokusů.²¹⁶ Prvním z nich je vedoucí projektu pokusů, jenž je osobou „*zodpovědnou za celkové provedení projektu pokusů a za jeho soulad s rozhodnutím o schválení projektu pokusů*“²¹⁷. Mezi základní povinnosti vedoucího projektu pokusů patří především

²¹¹ Tamtéž, ustanovení § 11.

²¹² Ustanovení § 15d odst. 3 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

²¹³ Tamtéž, ustanovení § 15d odst. 4.

²¹⁴ Tamtéž, ustanovení § 15d odst. 5.

²¹⁵ Ustanovení § 12, § 13 vyhlášky č. 22/2013 Sb. vzdělávání na úseku ochrany zvířat proti týrání.

²¹⁶ Ustanovení § 15f odst. 6 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

²¹⁷ Tamtéž, ustanovení § 15f odst. 3.

zajištění minimalizace bolesti, utrpení, strachu a trvalého poškození způsobovaného zvířeti v průběhu pokusu, kontrola provádění pokusu v souladu s rozhodnutím o schválení projektu pokusů, dohled nad řádným zpracováním projektu pokusů a jeho předložením odborné komisi, dohled nad řádným vedením protokolu o provedeném pokusu, zabezpečení péče o pokusná zvířata v průběhu pokusu a zajištění řádného a včasného ukončení pokusu dle schváleného projektu pokusů.²¹⁸ Vedoucí projektu pokusů je dále oprávněn si v odůvodněných případech určit zástupce, jehož povinnosti jsou shodné s povinnostmi vedoucího.²¹⁹

Každý chovatel, dodavatel a uživatel pokusných zvířat musí ve svém zařízení určit alespoň jednu osobu odpovědnou za péči o pokusná zvířata – tato je povinna zajišťovat dohled nad životními podmínkami pokusných zvířat a péči o ně, zabezpečovat přístup osob zacházejících s pokusnými zvířaty k informacím o jednotlivých druzích pokusných zvířat a kontrolovat náležité vzdělání a kvalifikaci osob zacházejících s pokusnými zvířaty, včetně absolvování kurzů odborné přípravy k prodloužení platnosti osvědčení o odborné způsobilosti a dohledu nad těmito osobami, dokud neprokáží požadovanou kvalifikaci.²²⁰

Chovatel, dodavatel a uživatel pokusných zvířat je ve svém zařízení dále povinen určit buď veterinárního lékaře s odbornou způsobilostí v oblasti zdravotní problematiky pokusných zvířat, nebo kvalifikovaného odborníka, jenž je pověřen poskytováním poradenství ohledně péče o pokusná zvířata a jejich welfare – kvalifikací se rozumí lékařské nebo jiné vysokoškolské biologické vzdělání a zkušenost s metodami chovu pokusných zvířat a práce s nimi.²²¹

3.1.4 Odborná komise pro zajišťování dobrých životních podmínek pokusných zvířat

Odborná komise pro zajišťování dobrých životních podmínek pokusných zvířat (dále jen „odborná komise“) je zvláštním interním orgánem ochrany pokusných zvířat povinně zřízeným chovatelem, dodavatelem nebo uživatelem pokusných zvířat v jeho

²¹⁸ Tamtéž, ustanovení § 15f odst. 3 písm. a) až h).

²¹⁹ Tamtéž, ustanovení § 15f odst. 4.

²²⁰ Tamtéž, ustanovení § 15f odst. 1 a 2.

²²¹ Tamtéž, ustanovení § 15f odst. 5.

zařízení.²²² Počet členů odborné komise je stanoven na alespoň tři osoby v případě uživatele pokusných zvířat a alespoň dvě v případě chovatele a dodavatele pokusných zvířat, přičemž jejími členy jsou ze zákona osoby odpovědné za péči o pokusná zvířata a v zařízení uživatele pokusných zvířat i pracovníci způsobilí k navrhování pokusů a projektů pokusů.²²³ Základní činností odborné komise je především poskytování poradenství v oblasti welfare pokusných zvířat osobám zacházejícím s nimi, poskytování poradenství týkajícího se aplikace alternativních metod, zavádění a kontrola vnitřních provozních postupů, monitoring a kontrola průběhu a výsledků projektů pokusů, poskytování poradenství týkajícího se umístování zvířat do zájmových chovů, projednávání návrhů provozních řádů a technických postupů a kontrola evidence pokusných zvířat.²²⁴ Zákon stanovuje další povinnosti odborným komisím zřizovaným v zařízeních uživatelů pokusných zvířat – zde komise projednává projekty pokusů a vyjadřuje se k nim písemným odůvodněným stanoviskem, jež postupuje státnímu orgánu příslušnému ke schvalování projektů pokusů, popř. vyrozumí předkladatele projektu o chybějících náležitostech a vyzve jej k jejich doplnění; dále pak na základě rozhodnutí o schválení projektu pokusů dává vedoucímu projektu pokusů souhlas k jeho zahájení a kontroluje řádné vedení protokolů o probíhajících pokusech.²²⁵ Odborné komisi je též svěřena informační povinnost vůči státnímu orgánu příslušnému ke schvalování projektů pokusů ve formě zpracování a odevzdání souhrnné roční zprávy o činnosti zařízení.²²⁶

3.2 Formální zajištění provádění pokusů

Provádět pokusy je podle ustanovení § 16 zákona na ochranu zvířat proti týrání možné pouze na základě schváleného projektu pokusů, jenž tvoří základní formální rámec jakéhokoliv používání zvířat k pokusným účelům – pokusy lze provádět pouze v mezích stanovených projektem pokusů a v souladu s rozhodnutím příslušného státního orgánu o jeho schválení. Zákon obsahuje podrobnou úpravu procesu vzniku a schvalování projektu pokusů, jež zahrnuje podání žádosti o schválení projektu pokusů,

²²² Tamtéž, ustanovení § 15g odst. 1.

²²³ Tamtéž, ustanovení § 15g odst. 2 a 3.

²²⁴ Tamtéž, ustanovení § 15g odst. 4.

²²⁵ Tamtéž, ustanovení § 15g odst. 5 písm. a) až c).

²²⁶ Tamtéž, ustanovení § 15g odst. 5 písm. d). Více v kapitole 3.5.

jeho hodnocení, zpětné posouzení a rozhodování o jeho schválení včetně změny, odnětí a zániku platnosti tohoto rozhodnutí.²²⁷

3.2.1 Žádost o schválení projektu pokusů

Uživatel pokusných zvířat, který má zájem o provedení konkrétního pokusu či pokusů na zvířatech dle vypracovaného projektu, je povinen orgánu příslušnému ke schvalování projektů pokusů podat žádost o jeho schválení, jejíž forma je určena vyhláškou o ochraně pokusných zvířat. Náležitostmi této žádosti jsou vedle obecných náležitostí podle správního řádu, označení zařízení uživatele pokusných zvířat a označení rozhodnutí o udělení oprávnění k používání pokusných zvířat především název a návrh projektu pokusů včetně stanoviska odborné komise pro zajišťování dobrých životních podmínek zvířat, veterinární podmínky provádění pokusů stanovených krajskou veterinární správou, netechnické shrnutí projektu pokusů a soubor informací specifikujících praktickou stránku plánovaného projektu pokusů – zejména zdůvodnění nezbytnosti použití pokusných zvířat včetně jejich počtu a druhu, uplatnění alternativních metod, plánované užití anestezie, klasifikaci závažnosti prováděných pokusů, metody usmrcování zvířat, seznam osob, jež budou pokusy provádět ad.²²⁸

Institut netechnického shrnutí pokusů je významným nástrojem zákona zajišťujícím informovanost široké veřejnosti o provádění pokusů na zvířatech, jehož zařazení do právní úpravy zacházení s pokusnými zvířaty je důsledkem implementace ustanovení Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely.^{229,230} Jde o anonymizovanou informaci o cílech projektu pokusů, jeho možném přínosu a újmě, počtu a druzích použitých pokusných zvířat a prokázání aplikace zásad 3R.²³¹ Státní orgán příslušný ke schvalování projektů pokusů je povinen netechnická shrnutí pokusů do třiceti dnů ode dne právní moci

²²⁷ Tamtéž, ustanovení § 16a až § 16g.

²²⁸ Tamtéž, ustanovení § 16a odst. 1.

²²⁹ Ustanovení čl. 37 a čl. 43 Směrnice EP a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely.

²³⁰ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 373, ISBN 978-80-200-2317-9.

²³¹ Ustanovení § 16a odst. 2 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

rozhodnutí o schválení projektu pokusů zveřejnit způsobem umožňujícím dálkový přístup.^{232,233}

3.2.2 Hodnocení projektu pokusů a jeho zpětné posouzení

Státní orgán příslušný ke schvalování projektů pokusů provádí po obdržení žádosti o schválení projektu pokusů jeho detailní posouzení a hodnocení, přičemž ověřuje zejména odůvodněnost projektu pokusů z vědeckého či vzdělávacího hlediska, popř. zda jeho provedení vyžadují právní předpisy, dále pak zda je užití pokusných zvířat odůvodněno účely projektu a zda koncepce projektu odpovídá zásadě humánního a citlivého zacházení se zvířaty.²³⁴ Mezi hodnocená kritéria patří cíl projektu pokusů a jeho vědecký přínos, soulad projektu s koncepcí 3R, klasifikace závažnosti pokusů, obhajitelnost možné újmy způsobené pokusným zvířatům a odůvodnění v případě používání zvířat ze zvláštních kategorií k pokusným účelům dle ustanovení § 17a až § 17f.²³⁵ Příslušný státní orgán též zohledňuje odborná stanoviska zejména v oblasti veterinární praxe na úseku pokusných a volně žijících zvířat a chovatelských postupů a péče o pokusná zvířata.²³⁶ Výstupem procesu hodnocení projektu pokusů je vyhodnocení projektu pokusů, v němž příslušný státní orgán uvede, zda projekt obdržel příznivé hodnocení či nikoliv, popř. zda a kdy bude v případě příznivého hodnocení podléhat zpětnému posouzení.²³⁷

Podstatou zpětného posouzení projektu pokusů je zhodnocení dosažení cílů projektu, újmy způsobené pokusným zvířatům a skutečností, jež mohou přispět k dalšímu provádění požadavku 3R.²³⁸ Obligatornímu zpětnému posouzení podléhají projekty pokusů, při nichž jsou použiti subhumánní primáti, a projekty, jejichž součástí jsou pokusy klasifikované jako závažné; zpětnému posouzení naopak nepodléhají projekty pokusů zahrnující pokusy klasifikované jako mírné a pokusy, při nichž

²³² Tamtéž, ustanovení § 16a odst. 3.

²³³ Netechnická shrnutí pokusů jsou od r. 2013 zpřístupňována na stránkách Ministerstva zemědělství. Ministerstvo zemědělství, Ochrana zvířat – Pokusná zvířata – Netechnická shrnutí pokusů. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/mze/ochrana-zvirat/pokusna-zvirata/netechnicka-shrnuti-projektu-pokusu/>.

²³⁴ Ustanovení § 16b odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

²³⁵ Tamtéž, ustanovení § 16b odst. 2.

²³⁶ Tamtéž, ustanovení § 16b odst. 3.

²³⁷ Tamtéž, ustanovení § 16b odst. 5.

²³⁸ Tamtéž, ustanovení § 16c odst. 1.

pokusné zvíře nenabude vědomí.²³⁹ Uživatel pokusných zvířat je povinen poskytnout příslušnému státnímu orgánu veškeré potřebné doklady a informace, na jejichž základě orgán vydá stanovisko o zpětném posouzení projektu pokusů s uvedením příznivého či nepříznivého hodnocení projektu.²⁴⁰ V případě nepříznivého hodnocení je příslušný státní orgán oprávněn pozastavit či odejmout schválení projektu pokusů.²⁴¹

3.2.3 Rozhodnutí o schválení projektu pokusů

V případě, že projekt pokusů obdržel v rámci výše uvedené procedury příznivé hodnocení, smí příslušný státní orgán vydat rozhodnutí o jeho schválení – rozhodnutí obsahuje vedle obecných náležitostí dle správního řádu označení vedoucího projektu pokusů, označení zařízení uživatele pokusných zvířat, údaje vyplývající z hodnocení projektu pokusů a dobu jeho platnosti, jež může být nejdéle pětiletá, ne však delší než doba platnosti rozhodnutí o udělení oprávnění k používání pokusných zvířat.²⁴² Rozhodnutí musí být vydáno do čtyřiceti pracovních dnů od přijetí úplné a správně vyplněné žádosti – v odůvodněných případech může být tato lhůta prodloužena o patnáct pracovních dní, o čemž musí být žadatel řádně informován.²⁴³

Uživatel pokusných zvířat má povinnost příslušnému orgánu ohlásit jakoukoliv změnu údajů v rozhodnutí o schválení projektu pokusů. V případě významné změny struktury či funkce zařízení, jež by mohla mít negativní vliv na welfare pokusných zvířat, nebo změny místa provádění pokusů a zvýšení počtu druhů používaných zvířat je povinen podat žádost o změnu rozhodnutí o schválení projektu pokusů. Pokud dochází ke změně okruhu činností, které jsou s pokusnými zvířaty prováděny, je nutné podat novou žádost o schválení projektu pokusů. Podmínkou každé změny rozhodnutí o schválení projektu pokusů je příznivý výsledek hodnocení projektu pokusů.²⁴⁴

V důsledku implementace ustanovení Směrnice EP a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely²⁴⁵ byla v zákoně na ochranu zvířat

²³⁹ Tamtéž, ustanovení § 16c odst. 2 a 3.

²⁴⁰ Tamtéž, ustanovení § 16c odst. 4 a 5.

²⁴¹ Tamtéž, ustanovení § 16d odst. 5.

²⁴² Tamtéž, ustanovení § 16e odst. 4.

²⁴³ Tamtéž, ustanovení § 16d odst. 5.

²⁴⁴ Tamtéž, ustanovení § 16e odst. 1 až 3.

²⁴⁵ Ustanovení bodu 43 Preambule a ustanovení čl. 40 Směrnice 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely.

proti týrání za účelem snížení administrativní zátěže a zvýšení konkurenceschopnosti výzkumu Evropské unie zakotvena možnost schvalování vícenásobných generických projektů pokusů téhož uživatele pokusných zvířat v případě, že provedení těchto projektů ukládá právní předpis nebo pokud jsou zvířata určena k produkci či pro diagnostické účely při použití zavedených metod.²⁴⁶

3.3 Praktické a technické zajištění péče o pokusná zvířata

Zákon na ochranu zvířat proti týrání a vyhláška o ochraně pokusných zvířat stanovují za účelem zabezpečení řádné ošetrovatelské péče o pokusná zvířata vedle již zmíněných povinností vedoucích projektů pokusů a osob odpovědných za péči o pokusná zvířata další podmínky, jež je chovatel, dodavatel a uživatel pokusných zvířat povinen dodržovat – tyto zahrnují specifické požadavky na jejich zařízení, prostory a vybavení a praktická pravidla péče samotné.

3.3.1 Požadavky na zařízení, prostory a vybavení

Každý chovatel, dodavatel a uživatel pokusných zvířat má podle ustanovení § 17 zákona povinnost v rámci svého zařízení zabezpečit prostory a vybavení vhodné pro umístění druhů pokusných zvířat a provádění pokusů na nich. Smyslem této úpravy je zajištění maximální účelnosti pokusů při minimalizaci počtu použitých zvířat a utrpení jim způsobeného.²⁴⁷ Podrobné požadavky na prostory a vybavení zařízení stanovuje vyhláška č. 419/2012 Sb. o ochraně pokusných zvířat ve svých přílohách, jež obsahují pravidla pro jednotlivá oddělení zařízení (chovné prostory, prostory k provádění pokusů a provozní prostory), obecná pravidla týkající se větrání, teploty, osvětlení, hluku a poplašných systémů v prostředí zařízení²⁴⁸ a konkrétní pravidla pro prostory a jejich vybavení v závislosti na druhu umístěného pokusného zvířete²⁴⁹.

3.3.2 Podmínky péče o pokusná zvířata

Mezi základní povinnosti chovatele, dodavatele a uživatele pokusných zvířat na úseku péče o ně patří dle ustanovení § 17a zákona zajištění vhodného umístění, krmiva, vody a odpovídající péče o jejich zdravotní stav a welfare, minimalizace faktorů

²⁴⁶ Ustanovení § 16d odst. 4 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

²⁴⁷ Tamtéž, ustanovení § 17.

²⁴⁸ Ustanovení přílohy č. 6 k vyhlášce č. 419/2012 Sb. o ochraně pokusných zvířat.

²⁴⁹ Tamtéž, ustanovení přílohy č. 7.

omezujících potřeby zvířat, zajištění denní kontroly prostředí, v němž jsou zvířata umístěna, a odstraňování jakýchkoliv zjištěných nedostatků.²⁵⁰ Státní orgán příslušný ke schvalování projektů pokusů může v odůvodněných případech udělit výjimku z výše uvedených pravidel.²⁵¹ Zákon dále ukládá povinnost vypracování a dodržování tzv. technologického postupu, kterým je „*soubor navazujících úkonů spojených s opakovanou činností související s chovem zvířat, zejména provozem a využitím technologického vybavení*“²⁵², a provozního řádu zařízení – „*souboru personálních, materiálních a technických opatření a zařízení zabezpečujících provoz zařízení a ochranu pokusných zvířat*“²⁵³ – při standardních opakovaných pracovních postupech prováděných v zařízení. Vyhláška o ochraně pokusných zvířat v příloze č. 8 komplexně upravuje požadavky týkající se zdravotního stavu a welfare pokusných zvířat, jejich umístění, dále pak specifika konstrukcí uzavřených prostor, krmení, napájení a konstrukcí a vybavení pro odpočinek pokusných zvířat a manipulaci s nimi.

3.4 Zajištění ochrany zvířat v průběhu pokusu a po jeho ukončení

Předchozí kapitoly se zabývaly kroky, jež nezbytně předcházejí jakémukoliv bezprostřednímu provádění pokusů na zvířatech – získáním příslušného oprávnění, schválením projektu pokusu a zabezpečením řádné péče o pokusná zvířata. Následující kapitola se bude zabývat problematikou provádění pokusů samotných a některými specifickými činnostmi na pokus navazujícími (usmrcením zvířete, popř. jeho umístěním do zájmového chovu, vypuštěním do volné přírody či jeho opětovným použitím k pokusům)²⁵⁴. Klíčovou zásadou, jež se v této oblasti uplatňuje, je princip snižování utrpení vyjádřený především v požadavku znečitlivění zvířat v průběhu pokusů²⁵⁵ a ve stanovení zákonných způsobů humánního usmrcování pokusných zvířat²⁵⁶. Vedle těchto pravidel neobsahuje zákon žádnou konkrétní úpravu průběhu pokusu jako takového, jediným požadavkem je provádění pokusů, resp. projektu pokusů na základě schváleného projektu pokusů, který stanovuje nepřekročitelné meze

²⁵⁰ Ustanovení § 17a odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

²⁵¹ Tamtéž, ustanovení § 17a odst. 3.

²⁵² Tamtéž, ustanovení § 17a odst. 2 písm. a).

²⁵³ Tamtéž, ustanovení § 17a odst. 2 písm. g).

²⁵⁴ Tamtéž, ustanovení § 18d, § 18f, § 18g.

²⁵⁵ Tamtéž, ustanovení § 18b.

²⁵⁶ Tamtéž, ustanovení § 18g.

provádění pokusů a zahrnuje mimo jiné též strategie pro minimalizaci bolesti, utrpení, strachu či trvalého poškození způsobovaného pokusným zvířatům.²⁵⁷

3.4.1 Anestezie pokusných zvířat v průběhu pokusů

Zajištění minimalizace bolesti, utrpení a strachu pokusných zvířat v průběhu pokusů formou užití prostředků celkového a místního znecitlivění, pokud je to vzhledem k účelu pokusu možné, je podle ustanovení § 18b zákona jednou z povinností uživatele pokusných zvířat. Anestezie musí být obecně použita vždy, kdy dochází k vážným zraněním zvířete způsobujícím mu vážnou bolest.²⁵⁸ Znecitlivění by naopak nemělo být použito v případě, že by jeho aplikace znamenala pro zvíře větší újmu než pokus samotný.²⁵⁹ Uživatel pokusných zvířat je dále povinen nepodávat zvířatům látky omezující jejich schopnost projevu bolesti bez náležité anestezie a zajistit preventivní či pooperativní péči o zvíře, které by po odeznění účinku anestetik mohlo trpět bolestí.²⁶⁰

3.4.2 Ukončení pokusu

Za okamžik ukončení pokusu považuje zákon v první řadě moment, kdy projekt pokusů nepředpokládá provedení žádných dalších pozorování, a v případě, že jde o nově geneticky modifikované linie pokusných zvířat, „*nejsou u potomstva pozorovány nebo očekávány bolesti, utrpení, strach nebo trvalé poškození, jež nejméně odpovídají bolesti, utrpení, strachu nebo trvalému poškození způsobeným vpichem jehly*“²⁶¹. K ukončení pokusu dochází též dle § 18b odst. 5 zákona v okamžiku dosažení účelu pokusu – tehdy je nezbytné provést některé z opatření navazujících na ukončení pokusu, tedy zvíře usmrtit, umístit do chovu či jej vypustit do volné přírody. O nakládání s pokusnými zvířaty po ukončení pokusu rozhoduje veterinární lékař nebo osoba odborně způsobilá k navrhování pokusů nebo projektů pokusů, přičemž usmrtit zvíře lze pouze v případě, kdy je pravděpodobné, že bude nadále trpět střední či značnou bolestí, utrpením, strachem nebo trvalým poškozením. Pokud příslušná osoba rozhodne

²⁵⁷ Tamtéž, ustanovení § 16a odst. 1 písm. d).

²⁵⁸ Tamtéž, ustanovení § 18b odst. 1.

²⁵⁹ Tamtéž, ustanovení § 18b odst. 2 písm. a).

²⁶⁰ Tamtéž, ustanovení § 18b odst. 3 a 4.

²⁶¹ Tamtéž, ustanovení § 18e odst. 1.

o ponechání zvířete naživu, má povinnost mu zajistit péči a umístění odpovídající jeho zdravotnímu stavu.²⁶²

3.4.3 Postup v případě ponechání zvířete naživu

Po zajištění nezbytné péče a vhodného umístění umožňuje zákon pokusné zvíře umístit do zájmového chovu nebo do volné přírody za podmínky, že to dovoluje jeho zdravotní stav, není ohroženo veřejné zdraví, zdraví zvířat ani životní prostředí, byla přijata opatření zajišťující jeho dobré životní podmínky a není to v rozporu s právními předpisy týkajícími se ochrany přírody a krajiny, obchodu s ohroženými druhy, rybnářství a myslivosti.²⁶³ Režim umístování zvířat do chovů a volné přírody by měl zabezpečit jejich socializaci a před jejich navrácením do přírodních stanovišť stanovuje zákon povinnost zavést program rehabilitace²⁶⁴ - tento postup se jeví vhodným zejména v případě zvířat, jež byla odebrána z volné přírody za účelem provádění pokusů (např. u kroužkování ptáků). Na druhou stranu jde o postup v praxi obtížně realizovatelný z důvodu nedostatečné provázanosti s právní úpravou ochrany přírody.²⁶⁵

Podle ustanovení § 18d odst. 1 zákona lze pokusné zvíře, jež již bylo použito k pokusu či více pokusům, užít k pokusu dalšímu za podmínky, že závažnost původního pokusu nebyla vyšší než střední, je zajištěn dobrý zdravotní stav a welfare zvířete, další pokus je klasifikován jako mírný, střední či pokus, po němž zvíře nenabyde vědomí, a je to v souladu se stanoviskem veterinárního lékaře. Ve výjimečných případech může státní orgán příslušný ke schvalování projektu pokusů povolit výjimku z těchto pravidel.²⁶⁶

3.4.4 Postup v případě usmrcení zvířete

Ukončení pokusu na pokusném zvířeti, nestanoví-li projekt pokusů jinak, je jedním ze zákonných důvodů pro usmrcení zvířete podle ustanovení § 5 odst. 2 písm. f) zákona. Ustanovení § 18g zákona, jež se zabývá metodami usmrcování pokusných zvířat, se o vazbě na projekt pokusů vůbec nezmiňuje – v případě střetu těchto dvou

²⁶² Tamtéž, ustanovení § 18e odst. 2 a 3.

²⁶³ Tamtéž, ustanovení § 18f odst. 1.

²⁶⁴ Tamtéž, ustanovení § 18g odst. 2.

²⁶⁵ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 377, ISBN 978-80-200-2317-9.

²⁶⁶ Ustanovení § 18d odst. 2 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

ustanovení je třeba zvolit řešení, jež je pro zvíře příznivější.²⁶⁷ Právní úprava usmrcování pokusných zvířat je obecně ovládána již zmíněnou zásadou minimalizace bolesti, utrpení a strachu, přičemž zákon obsahuje taxativní výčet přípustných metod usmrcování²⁶⁸ (v praxi je často používáno zejména předávkování anestetikem, oddělení hlavy od trupu a oxid uhličitý) – jiné metody než zde uvedené je možné používat pouze u zvířat, jež nejsou při vědomí a jsou používána k zemědělskému výzkumu vyžadujícímu chov za obdobných podmínek jako chov hospodářských zvířat – tato mohou být usmrcována pouze v souladu s ustanoveními nařízení Rady č. 1099/2009 o ochraně zvířat při usmrcování.²⁶⁹ Podrobnosti a specifika jednotlivých metod usmrcování jsou uvedeny v příloze č. 10 vyhlášky č. 419/2012 Sb. o ochraně pokusných zvířat. Usmrcení zvířete je nutno zakončit úkonem bezpečně prokazujícím jeho smrt – potvrzením zastavení krevního oběhu, destrukcí mozku, zlomením vazů, vykrvením či potvrzením nástupu posmrtné ztuhlosti.²⁷⁰ K samotnému usmrcování pokusných zvířat je oprávněna pouze osoba odborně způsobilá k navrhování pokusů nebo projektů pokusů či osoba odborně způsobilá k provádění pokusů na pokusných zvířatech, péči o pokusná zvířata a usmrcování pokusných zvířat.²⁷¹ Z uvedených pravidel může státní orgán příslušný ke schvalování projektů pokusů udělit výjimku na základě odůvodněné žádosti v případě, že plánovaná metoda je prokazatelně alespoň stejně humánní a účelu pokusu nelze dosáhnout zákonnými metodami.²⁷²

3.5 Zajištění transparentnosti provádění pokusů

Zákon na ochranu zvířat proti týrání zakotvuje povinnost vést, uchovávat a vykazovat záznamy o prováděných pokusech ve všech fázích a na všech úrovních pokusné činnosti za účelem kontroly ze strany příslušných státních orgánů i veřejnosti.²⁷³ Právní úprava je obsažena napříč ustanoveními zákona týkajícími se

²⁶⁷ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 376-377, ISBN 978-80-200-2317-9.

²⁶⁸ Ustanovení § 18g odst. 3 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

²⁶⁹ Tamtéž, ustanovení § 18g odst. 4.

²⁷⁰ Tamtéž, ustanovení § 18g odst. 5.

²⁷¹ Tamtéž, ustanovení § 18g odst. 2.

²⁷² Tamtéž, ustanovení § 18g odst. 6.

²⁷³ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 376, ISBN 978-80-200-2317-9.

zacházení s pokusnými zvířaty, podrobnosti jsou stanoveny vyhláškou o ochraně pokusných zvířat.

Primární povinností zařízení provádějících pokusy je vedení protokolů o úkonech stanovených projektem pokusů.²⁷⁴ Každý chovatel, dodavatel a uživatel pokusných zvířat je dále povinen vést záznamy o pokusných zvířetech, které zahrnují zejména údaje o počtu, druhu a původu chovaných zvířat, informace o dodavateli a příjemci pokusných zvířat a údaje o úhynu a usmrcování pokusných zvířat v daném zařízení. Tyto záznamy povinný subjekt uchovává po dobu alespoň pěti let a příslušné státní orgány ochrany zvířat jsou oprávněny požadovat jejich předložení.²⁷⁵ V případě psů, koček a subhumánních primátů stanovuje zákon zvláštní povinnost vést záznamy týkající se jejich identity, místa narození a reprodukce. Chovatel, dodavatel a uživatel pokusných zvířat je dále povinen psy, kočky a subhumánní primáty šetrným způsobem trvale označit nejpozději při odstavení od matky. Veškeré údaje musí povinný subjekt uchovávat po dobu nejméně tří let po smrti zvířete či jeho umístění do chovu a na požádání předložit příslušnému státnímu orgánu.²⁷⁶

Odborná komise pro zajišťování dobrých životních podmínek pokusných zvířat je dle ustanovení § 15g odst. 5 písm. d) zákona pověřena zpracováním souhrnné zprávy o činnosti zařízení za kalendářní rok včetně statistických tabulek a jejím odevzdáním státnímu orgánu příslušnému ke schvalování projektů pokusů – tato zpráva obsahuje především informace o uživateli pokusných zvířat, označení osvědčení o odborné způsobilosti, počtu projednaných a doporučených projektů pokusů, počtu zvířat použitých k pokusům, počtu a druzích provedených pokusů včetně údajů o jejich závažnosti.²⁷⁷ Státní orgány příslušné ke schvalování projektů pokusů jsou následně povinny odevzdávat ministerstvu souhrnnou zprávu o činnosti zařízení uživatelů pokusných zvířat ve svých správních obvodech, jejíž náležitosti jsou obsahově shodné se zprávou, jež jim podávají odborné komise těchto zařízení.²⁷⁸

²⁷⁴ Ustanovení § 15f odst. 3 zákona písm. e) č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

²⁷⁵ Tamtéž, ustanovení §17g.

²⁷⁶ Tamtéž, ustanovení § 17h.

²⁷⁷ Tamtéž, ustanovení § 15g odst. 5 písm. d).

²⁷⁸ Tamtéž, ustanovení § 23a odst. 1 písm. b).

Na ústřední úrovni je princip transparentnosti naplněn ustanovením zákona zakládajícím povinnost Ministerstva zemědělství každoročně shromažďovat a zveřejňovat statistické údaje o používání zvířat k pokusným účelům, které předkládá Evropské komisi.²⁷⁹

Shrnutí

Účelem třetí kapitoly diplomové práce bylo komplexně postihnout právní regulaci zacházení s pokusnými zvířaty obsaženou v části páté zákona na ochranu zvířat proti týrání a jeho prováděcích vyhláškách, a proto tato úprava tvoří jádro tohoto pojednání.

Úvodní část kapitoly se zaměřila na odborné a personální zajištění provádění pokusů na zvířatech, jehož podstatou je především úprava správního řízení, v němž Ministerstvo zemědělství rozhoduje o oprávnění k chovu, dodávce a používání pokusných zvířat. Tento proces shledávám poměrně náročným, na druhou stranu je jeho význam pro zabránění nevhodnému zacházení s pokusnými zvířaty a nelegálnímu provádění pokusů pravděpodobně větší než v případě jiných povolovacích administrativně-právních nástrojů zákona, proto bych jeho právní úpravu neměnil. Práce se dále zabývala osvědčením o odborné způsobilosti v oblasti provádění pokusů na zvířatech – právní úpravu, jež umožňuje fyzické provádění pokusů na zvířatech a jejich usmrcování pouze osobám, jež vedle příslušného osvědčení získaly potřebné vysokoškolské vzdělání či absolvovaly kurz odborné přípravy, považuji za zbytečně restriktivní z důvodu znemožnění efektivního využití pokusných zvířat v rámci vysokoškolského vzdělávání. Dle mého názoru by bylo na místě zvážit zákonné zakotvení třetího stupně této odborné kvalifikace, jež by dovolila omezené provádění pokusů a usmrcování zvířat osobám při studiu lékařských a biologických oborů za současného zajištění dodržování všech zásad ochrany zdraví a welfare pokusných zvířat a zmenšení administrativní zátěže jak pro studenty příslušných oborů, tak pro vzdělávací instituce. Podmínkou samotného provádění pokusů by byl dozor držitele některého z vyšších stupňů osvědčení o odborné způsobilosti, agenda navrhování projektů pokusů by stále byla v kompetenci osob s nejvyšším stupněm odborné kvalifikace. Jelikož mám osobní zkušenost se zprostředkovaným prováděním pokusů na

²⁷⁹ Tamtéž, ustanovení § 20 odst. 1 písm. i).

zvířatech právě v rámci studia, a alternativní metody, se kterými jsem se prozatím setkal, nedosahovaly dle mého názoru efektivity použití živých zvířat, považuji v tomto případě zájem na hodnotném a úplném vzdělání za důležitější než zájem na ochraně integrity pokusných zvířat, samozřejmě za podmínky přesné a jasné právní regulace a dodržení jejích podmínek. Závěr této části uvedl postavení a povinnosti vedoucích projektů pokusů, osob odpovědných za péči o pokusná zvířata a odborných komisí pro zajišťování dobrých životních podmínek pokusných zvířat, jejichž právní úpravu považuji za vhodnou.

Druhá část kapitoly se zabývala stěžejním institutem právní úpravy zacházení s pokusnými zvířaty, a sice projektem pokusů, jeho právní podstatou a procedurou jeho vzniku a schvalování. Ačkoliv se setkávám s názory ze strany akademických a vědeckých pracovníků ohledně zbytečné komplikovanosti a administrativní náročnosti tohoto procesu, považuji ho za relativně sofistikovaný kompromis zajišťující rovnováhu mezi zájmem společnosti na vědeckém pokroku a zájmem společnosti na ochraně pokusných zvířat. Na druhou stranu bych za přínosnou považoval jakoukoliv změnu právní úpravy směřující k odstranění nadbytečného formalismu, aniž by došlo k oslabení funkce tohoto institutu a snížení ochrany pokusných zvířat.

V další části kapitoly byla popsána problematika zákonného zajištění praktické péče o pokusná zvířata a podmínek pro jejich chov. Nastavený standard ochrany pokusných zvířat v této oblasti považuji za dostatečný. Následujícím tématem byly podmínky provádění pokusu samotného a úprava činností na pokus navazujících. Vzhledem k diverzitě pokusných metod a použitých zvířat, jejich specifickým a vlastnostem je podrobnější právní regulace procesu pokusu nežádoucí a de facto nemožná. Podmínky, jež zákon stanovuje v oblasti znecitlivění zvířat bezprostředně použitých k pokusům a jejich případného následného usmrcení, shledávám odpovídajícími principu humánního přístupu člověka ke zvířeti. Co se týče postupu v případě ponechání zvířete naživu, zejména umístění zvířete do volné přírody, v pozici zákonodárce bych se zasadil o jeho zdokonalení a zajištění jeho preference v případech, kdy by povaha provedeného pokusu a zdravotní stav zvířete bezprostředně nevyžadovaly jeho usmrcení.

Závěr kapitoly byl věnován zajištění principu transparentnosti na úseku provádění pokusů na zvířatech, jež považují za důležitý nástroj kontroly pokusné činnosti a zabezpečení informovanosti jak kontrolních orgánů, tak veřejnosti. Z informačního bulletinu Státní veterinární správy vyplývá, že k porušení zákonných povinností, jež byla zjištěna v rámci kontrol zařízení uživatelů pokusných zvířat v loňském roce, docházelo právě na úseku vedení evidence o pokusných zvířatech a záznamů o podmínkách péče o ně během pokusů. Navzdory skutečnosti, že dodržování podmínek transparentnosti provádění pokusů zřejmě představuje pro povinné subjekty administrativní zátěž, jeho právní úpravu považují za nezbytnou.

4. Institucionální zajištění ochrany pokusných zvířat

Zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání obsahuje v části šesté taxativní výčet orgánů zodpovědných za provádění a prosazování jeho ustanovení – jde zejména o Ministerstvo zemědělství, Státní veterinární správu, státní orgány příslušné ke schvalování projektů pokusů a některá další ministerstva a orgány veřejné správy.²⁸⁰ Vedle těchto orgánů působí na úseku ochrany pokusných zvířat i dvě instituce nestátního, odborného a poradního charakteru – Ústřední komise pro ochranu zvířat a Výbor pro ochranu zvířat používaných pro vědecké účely. Na národní i nadnárodní, evropské i celosvětové úrovni dále působí řada nestátních odborných a aktivistických organizací zabývajících se vzdělávací, informační, osvětovou, agitační a kontrolní činností i bezprostřední péčí o zvířata – těm bude věnován závěr této kapitoly.

4.1 Orgány státní správy na úseku ochrany pokusných zvířat

Ustanovení § 19 odst. 1 zákona obecně zahrnuje mezi orgány ochrany zvířat ministerstvo – tedy Ministerstvo zemědělství jakožto ústřední orgán státní správy ve věcech péče o ochranu zvířat proti týrání²⁸¹, Státní veterinární správu dle zákona č. 166/1999 Sb. o veterinární péči, státní orgány příslušné ke schvalování projektů pokusů, mezi něž patří mimo jiné Ministerstvo zemědělství a Akademie věd České

²⁸⁰ Tamtéž, ustanovení § 19 odst. 1.

²⁸¹ Česko. Zákon č. 2/1969 Sb. ze dne 8. ledna 1969 o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky, § 15 odst. 4. In *Sbírka zákonů, Československá socialistická republika*. 1969, částka 1, s. 16. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1539>>.

republiky; dále pak Ministerstvo vnitra a Ministerstvo obrany v rámci jejich působnosti a obecní úřady obcí s rozšířenou působností.

4.1.1 Ministerstvo zemědělství

Ministerstvo zemědělství, jehož postavení a působnost jsou založeny zákonem č. 2/1969 Sb. o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy a jež je gestorem zákona na ochranu zvířat proti týrání, zřídilo k plnění úkolů v oblasti ochrany a welfare zvířat oddělení ochrany zvířat v rámci odboru živočišných komodit.²⁸² V oblasti zacházení s pokusnými zvířaty je ministerstvu zákonem na ochranu zvířat proti týrání svěřena celostátní věcná působnost v oblasti koordinace a kontroly plnění úkolů ochrany pokusných zvířat a spolupráce s ostatními ústředními orgány státní správy, Akademií věd ČR, vysokými školami a právníckými osobami provádějícími pokusy na zvířatech; rozhoduje o udělení, změně, pozastavení či odnětí oprávnění k chovu pokusných zvířat, k dodávce pokusných zvířat a k používání pokusných zvířat, jmenuje a odvolává posuzovatele ve správním řízení o udělení těchto oprávnění a informuje Evropskou komisi o uplatňování ustanovení týkajících se ochrany pokusných zvířat.²⁸³ Ministerstvo dále vykonává široké pravomoci v oblasti udělování akreditace školicím pracovištím k pořádání kurzů odborné přípravy na úseku zacházení s pokusnými zvířaty, vedení evidence akreditovaných školicích pracovišť, jmenování lektorů a zkušebních komisí, vydávání osvědčení o úspěšném složení zkoušky a vedení evidence osob, kterým bylo osvědčení vydáno.²⁸⁴

Ministerstvo na svých internetových stránkách zveřejňuje jednotlivá netechnická shrnutí projektů pokusů za kalendářní rok, stanoviska a vyjádření k problematikám institutů právní úpravy ochrany zvířat, poskytuje chovatelům, dodavatelům a uživatelům pokusných zvířat informace k plnění jejich zákonné notifikační povinnosti a uděluje pokyny žadatelům o příslušná oprávnění na úseku zacházení s pokusnými zvířaty.

²⁸² Internetové stránky Ministerstva zemědělství ČR – Oddělení ochrany zvířat [online]. [cit. 2015-10-1]. Dostupný z WWW: <<http://eagri.cz/public/web/mze/ochrana-zvirat/oddeleni-ochrany-zvirat/>>.

²⁸³ Ustanovení § 20 odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

²⁸⁴ Tamtéž, ustanovení § 20 odst. 2.

4.1.2 Státní veterinární správa

Státní veterinární správa je správním úřadem s celostátní působností, podřízeným Ministerstvu zemědělství, tvořeným Ústřední veterinární správou, v jejímž čele stojí ústřední ředitel, krajskými veterinárními správami a Městskou veterinární správou v Praze.²⁸⁵ Její činnost spočívá především v dozoru nad zdravím zvířat a v jejich ochraně před týráním, dále v kontrole zdravotní nezávadnosti potravin živočišného původu a ochraně před zavlečením nebezpečných nákaz zvířat²⁸⁶. Na úseku ochrany pokusných zvířat plní Státní veterinární správa prostřednictvím krajských veterinárních správ a Městské veterinární správy v Praze úkoly, jež jsou jí uloženy ustanovením § 22 odst. 1 zákona na ochranu zvířat proti týrání – především stanovuje veterinární podmínky pro provádění pokusů na zvířatech a vykonává pravidelný dozor nad dodržováním povinností uložených chovatelům, dodavatelům a uživatelům pokusných zvířat. Tento dozor je přizpůsoben výsledkům analýzy rizik zařízení, počtu a druhu umístěných pokusných zvířat, dodržování právních předpisů dozorovaným subjektem, počtu a typům prováděných projektů pokusů a dalším faktorům. Kontrola je prováděna každoročně bez předchozího upozornění alespoň u třetiny dozorovaných subjektů, v případě subhumánních primátů minimálně jednou do roka.²⁸⁷ Zaměstnanci pověřeni výkonem dozoru jsou oprávněni vstupovat do zařízení chovatele, dodavatele a uživatele pokusných zvířat, vyžadovat potřebné doklady, informace a věcnou pomoc a pořizovat obrazovou dokumentaci.²⁸⁸ Významným speciálním nástrojem orgánů krajských veterinárních správ pro vymáhání dodržování zákonem stanovených povinností je pravomoc vydávat rozhodnutí o závazném pokynu k odstranění zjištěných nedostatků podle ustanovení § 22 odst. 1 písm. l) zákona, jež je de facto uložením nápravného opatření.²⁸⁹

Ústřední veterinární správa je pověřena zpracováváním a odevzdáváním zpráv Ministerstvu zemědělství o výše uvedené dozorové činnosti a každoročním vypracováním programu ochrany zvířat, o jehož obsahu informuje veřejnost na svých

²⁸⁵ Ustanovení § 47 odst. 1 a 4 zákona č. 166/1999 Sb. o veterinární péči.

²⁸⁶ Internetové stránky Státní veterinární správy [online]. [cit. 2015-10-1]. Dostupný z WWW: <<http://eagri.cz/public/web/svs/portal/zakladni-informace/>>.

²⁸⁷ Ustanovení § 22 odst. 1 písm. s) zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

²⁸⁸ Tamtéž, ustanovení § 25 odst. 1.

²⁸⁹ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 379, ISBN 978-80-200-2317-9.

internetových stránkách ve formě informačního bulletinu – tento obsahuje mimo jiné statistické údaje o provedených kontrolách zařízení chovatelů, dodavatelů a uživatelů pokusných zvířat v uplynulém roce.²⁹⁰

4.1.3 Státní orgány příslušné ke schvalování projektů pokusů

Působnost v oblasti projektů pokusů a jejich schvalování je podle ustanovení § 23 odst. 1 zákona na ochranu zvířat proti týrání rozdělena mezi jednotlivé ústřední orgány státní správy v závislosti na činnosti uživatele pokusných zvířat – konkrétně může jít o ministerstvo zemědělství, ministerstvo obrany, ministerstvo průmyslu a obchodu, ministerstvo kultury, ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a ministerstvo zdravotnictví.²⁹¹ Zákon obsahuje zvláštní úpravu v případě provádění pokusů na volně žijících zvířatech, kdy příslušným orgánem je Ministerstvo životního prostředí, v případě použití pokusných zvířat v kurzech na úseku ochrany zvířat proti týrání, kdy příslušným orgánem je Ministerstvo zemědělství, a v případě pokusů prováděných Akademií věd ČR, kdy příslušným orgánem je sama Akademie věd.²⁹² Orgánem zastřešujícím agendu schvalování projektů pokusů je od r. 2013 Výbor pro ochranu zvířat používaných pro pokusné účely.²⁹³

4.1.4 Obecní úřady obcí s rozšířenou působností

Obecním úřadům obcí s rozšířenou působností je zákonem na ochranu zvířat proti týrání svěřeno vedení správních řízení o deliktech na úseku zacházení s pokusnými zvířaty a rozhodování o zvláštních opatřeních podle části sedmé zákona.²⁹⁴ Jsou povinny přijímat a projednávat veškeré podněty na zahájení správního řízení podané Státní veterinární správou a v případě vydání rozhodnutí o opatření o něm vyrozumět

²⁹⁰ V roce 2014 bylo provedeno 8 kontrol zařízení chovatelů a dodavatelů pokusných zvířat, aniž by byly zjištěny nedostatky, a 103 kontroly zařízení uživatelů pokusných zvířat, přičemž v jednom případě byl zjištěn nedostatek ve vedení evidence zvířat a byla následně uložena pokuta příkazem. Státní veterinární správa, Informační bulletin č. 4/2015 – Informace o programu ochrany zvířat, situace v roce 2014. [online]. [cit. 2015-10-1]. Dostupný z WWW: <<http://eagri.cz/public/web/file/404559/ib1504.pdf>>.

²⁹¹ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 374, ISBN 978-80-200-2317-9.

²⁹² Ustanovení § 23 odst. 2 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

²⁹³ Tamtéž, ustanovení § 20b odst. 2. Více o Výboru pro ochranu zvířat používaných pro pokusné účely v kapitole 4.2.2.

²⁹⁴ Tamtéž, ustanovení § 24a odst. 1. Více o správních deliktech na úseku ochrany pokusných zvířat v kapitole 5.1.

příslušnou krajskou veterinární správu. V případě, že obecní úřad zahájí správní řízení z moci úřední, vyžádá si stanovisko krajské veterinární správy, jež je pro jeho rozhodování závazné.²⁹⁵ Zaměstnanci obcí mají v rámci provádění správního řízení či zvláštního opatření za podmínek stanovených zákonem o veterinární péči stejná oprávnění jako zaměstnanci státních orgánů vykonávající dozor nad dodržováním povinností stanovených právními předpisy na úseku ochrany zvířat proti týrání, tedy zejména právo vstupovat do zařízení dozorovaného subjektu, požadovat předložení dokladů a poskytnutí věcné pomoci.²⁹⁶

4.2 Poradní instituce orgánů státní správy na úseku ochrany pokusných zvířat

Zákon na ochranu zvířat proti týrání upravuje v ustanoveních § 20b a § 21 postavení Ústřední komise pro ochranu zvířat a Výboru pro ochranu zvířat používaných pro vědecké účely – institucí působících jako odborné poradní orgány Ministerstva zemědělství v oblasti individuální ochrany zvířat, resp. ochrany zvířat pokusných.

4.2.1 Ústřední komise pro ochranu zvířat

Ústřední komise pro ochranu zvířat byla zřízena zákonem č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání jako orgán nadaný rozhodovacími pravomocemi – udělovala akreditace uživatelským zařízením a stanovovala podmínky jejího udělení.²⁹⁷ Novelou zákona z r. 2008²⁹⁸ byla přeměněna v odborný poradní orgán, jehož organizaci a působnost stanovuje Ministerstvo zemědělství statutem a jednacím řádem.²⁹⁹ Ústřední komise před účinností zákona č. 312/2008 Sb. vydávala doporučení sloužící jako vodítka při řešení praktických problémů ochrany zvířat, v současnosti zaujímá oficiální

²⁹⁵ Tamtéž, ustanovení § 24a odst. 4 a 5.

²⁹⁶ Tamtéž, ustanovení § 25 odst. 1.

²⁹⁷ Ustanovení § 21 odst. 3 písm. c), e) zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání v původním znění.

²⁹⁸ Jde o zákon č. 312/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, a některé další předpisy.

²⁹⁹ Ustanovení § 21 odst. 4, § 20 odst. 1 písm. c) zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

stanoviska k aktuálním problémům ochrany zvířat proti týrání, které zveřejňuje na internetových stránkách Ministerstva zemědělství.³⁰⁰

4.2.2 Výbor pro ochranu zvířat používaných pro vědecké účely

Ustanovení zákona na ochranu zvířat proti týrání upravující postavení Výboru pro ochranu zvířat používaných pro vědecké účely přinesla r. 2012 implementace Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/63/EU o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely do českého právního řádu³⁰¹. Výbor je institucí, která poskytuje poradenství státním orgánům a odborným komisím pro zajišťování dobrých životních podmínek pokusných zvířat ohledně chovu pokusných zvířat, péče o ně a jejich užití k pokusům, dále pak přijímá od členských států EU údaje v zájmu zamezení opakování pokusů a s výbory jiných členských států sdílí osvědčené postupy a další informace.³⁰² Organizace a způsob činnosti Výboru je určena statutem a jednacím řádem vydaným Ministerstvem zemědělství.³⁰³ Každoroční zpráva o činnosti Výboru je zveřejňována na internetových stránkách ministerstva.³⁰⁴

4.3 Nestátní instituce a organizace na úseku ochrany pokusných zvířat

V oblasti ochrany pokusných zvířat působí široké spektrum organizací nevládního charakteru jak vědecké povahy, jejichž činnost je především informační, konzultační, vzdělávací a publikační (Společnost pro vědu o laboratorních zvířatech, *The Federation of Laboratory Animal Science Associations – FELASA*), tak organizací aktivistických vyvíjejících činnost osvětovou, výchovnou, agitační a kontrolní (Svoboda zvířat, *The European Coalition to End Animal Experiments – ECEAE*) a organizací, jejichž činnost směřující k ochraně zvířat bývá v rozporu s právem a je pro svou radikálnost označována za terorismus (*Animal Liberation Front - ALF*).

³⁰⁰ Jedním z těchto stanovisek je i stanovisko k činu Animal Liberation Front (ALF) v zařízení společnosti Biotest s. r. o. v Konárovicích r. 2002, jenž bude zmíněn v kapitole 4.3.5.

³⁰¹ K tomuto došlo zákonem č. 359/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, a některé další předpisy.

³⁰² Ustanovení § 20b odst. 2 a 3 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

³⁰³ Tamtéž, ustanovení § 20b odst. 5, § 20 odst. 1 písm. c).

³⁰⁴ Výbor pro ochranu zvířat používaných pro vědecké účely. [online]. [cit. 2015-10-10]. Dostupný z WWW: <<http://eagri.cz/public/web/mze/ochrana-zvirat/vybor-pro-ochranu-zvirat-pouzivanych-pro/>>.

4.3.1 Společnost pro vědu o laboratorních zvířatech

Společnost pro vědu o laboratorních zvířatech (SVLZ) vznikla původně r. 1960 jako součást Československé vědeckotechnické společnosti, po roce 1989 se osamostatnila a stala se členem FELASA. Podílela se na tvorbě zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání, dle kterého byla až do konce roku 2012³⁰⁵ jedním z institucí oprávněných navrhnout vládě kandidáty na jmenování předsedy a členů Ústřední komise ochrany zvířat.³⁰⁶ SVLZ je samostatnou právnickou osobou, jejíž postavení upravují stanovy a která sdružuje zájemce o vědu o laboratorních zvířatech. Předmětem její činnosti je zejména pořádání přednášek a konferencí, kursů a postgraduálních studií, spolupráce se zahraničními společnostmi, podpora rozvoje vědy a poradenská a konzultační činnost.³⁰⁷ Jejími pracovními skupinami v současnosti jsou např. skupiny pro geneticky modifikovaná zvířata a standardizaci správné veterinární péče o laboratorní zvířata.³⁰⁸

4.3.2 The Federation of Laboratory Animal Science Associations

The Federation of Laboratory Animal Science Associations, zkráceně FELASA, je organizací mezinárodního charakteru sdružující společnosti o vědě o laboratorních zvířatech států, jež jsou členy Rady Evropy – Českou republiku v ní zastupuje výše zmíněná Společnost pro vědu o laboratorních zvířatech. FELASA byla založena roku 1978 a jejími členy je v současné době osmnáct národních a regionálních odborných společností. Jádrem její činnosti je pořádání pravidelných mezinárodních symposií a publikace doporučujících dokumentů v oblasti problematiky vědy o laboratorních zvířatech.^{309,310}

³⁰⁵ 1. 1. 2013 vešel v účinnost zákon č. 359/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, jenž příslušné ustanovení zrušil.

³⁰⁶ Ustanovení § 21 odst. 2 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání v původním znění.

³⁰⁷ Stanovy Společnosti pro vědu o laboratorních zvířatech. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <<http://svlz.eu24.cz/?lang=cj&ids=1599&akce=3>>.

³⁰⁸ Společnost pro vědu o laboratorních zvířatech. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <<http://svlz.eu24.cz/?lang=cj>>.

³⁰⁹ FELASA - About us. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <<http://www.felasa.eu/content/about-us>>.

³¹⁰ The History of FELASA – Birth and Growth 1978-2010. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <[http://www.felasa.eu/media/uploads/FELASAhistory_FINAL_ENG\(20100920JBP04\).pdf](http://www.felasa.eu/media/uploads/FELASAhistory_FINAL_ENG(20100920JBP04).pdf)>.

4.3.3 Svoboda zvířat

Svoboda zvířat je od r. 1994 celostátní neziskovou organizací vyvíjející činnost na úseku ochrany zvířat před nevhodným zacházením. V oblasti zacházení s pokusnými zvířaty vede ve spolupráci s Evropskou koalicí za ukončení pokusů na zvířatech (ECEAE), jíž je členem, tři samostatné projekty – za nahrazení pokusů na zvířatech ve vzdělávání alternativními metodami, za zákaz provádění pokusů na subhumánních primátech v Evropské unii a za zákaz testování kosmetiky a prostředků pro domácnost na zvířatech. Svoboda zvířat usiluje především o změnu postoje společnosti ke zvířatům a za tímto účelem pořádá odborné konference, reklamní kampaně, věnuje se ekologické a etické výchově, organizuje petiční akce a demonstrace, připomínkuje návrhy zákonů a účastní se správních řízení. V rámci své činnosti spolupracuje s tuzemskými i zahraničními organizacemi ochrany zvířat.³¹¹

4.3.4 The European Coalition to End Animal Experiments

The European Coalition to End Animal Experiments (Evropská koalice za ukončení pokusů na zvířatech, ECEAE) byla založena roku 1990 evropskými organizacemi ochrany zvířat za účelem prosazení zákazu testování kosmetických přípravků a přísad na zvířatech, což se jí podařilo roku 2009, kdy vešla v platnost novela Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1223/2009 o kosmetických přípravcích³¹². V současnosti vede ECEAE kampaně za zákaz testování botulotoxinu na myších, zákaz provádění pokusů na subhumánních primátech a omezení užití zvířat k testování chemických látek dle nařízení REACH.³¹³

4.3.5 The International Association Against Painful Experiments On Animals

The International Association Against Painful Experiments On Animals (IAAPEA) je od roku 1969 aktivistickou organizací bojující proti provádění pokusů na zvířatech a jejich vivisekci. Je jedinou organizací ochrany pokusných zvířat, jež má vůči OSN tzv. konzultativní status – kvalifikované institucionální postavení udělované

³¹¹ Svoboda zvířat – Kdo jsme. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <<http://www.svobodazvirat.cz/o-nas/kdo-jsme.htm>>.

³¹² Více o tomto nařízení v kapitole 2.5.2.

³¹³ ECEAE – Campaigns. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <<http://www.eceae.org/en/what-we-do/campaigns>>.

nevládním organizacím, jež spočívá v oprávnění poskytovat odborné porady a konzultace, ale neumožňuje účast na rozhodovacích procesech. IAAPEA se věnuje především publikační (ročně vydává věstník *International Animal Action*), konzultační a agitační činnosti.³¹⁴

4.3.6 Animal Liberation Front

Animal Liberation Front, zkráceně ALF, je radikální hnutí ochránců zvířat, jehož činnost spočívá v přímých útocích na zařízení, kde jsou zvířata držena či chována, za účelem jejich osvobození a způsobení majtkové škody osobám se zvířaty zacházejícím. Jako svůj krátkodobý cíl ALF uvádí záchranu co nejvíce zvířat a co nejcitelnější narušení jejich zneužívání, dlouhodobým cílem je ukončení veškerého utrpení zvířat znemožněním činnosti osob, jež se tohoto zneužívání dopouštějí. V rámci své činnosti ALF zveřejňuje obrazové a jiné záznamy získané v zařízeních, v případě pokusných zvířat typicky laboratoří a chovných prostor, jež mají dokládat zneužívání zvířat v nich prováděné.³¹⁵ I když se hnutí ALF zaštiťuje pacifismem, jeho aktivita je násilného a protiprávního charakteru a bývá proto označována za terorismus – tak se o ní vyjádřila i Ústřední komise pro ochranu zvířat v reakci na útok, kterého se členové ALF dopustili dne 13. 9. 2002 v akreditovaném zařízení Biotest, s. r. o. v Konárovicích, kde zničili či odcizili část majetku a dokumentace zařízení, včetně peněžní hotovosti, zásob vitamínu C a nového vybavení sloužícího k zajištění welfare zvířat.³¹⁶

Shrnutí

Předmětem čtvrté kapitoly diplomové práce byla problematika institucionálního zajištění ochrany zvířat používaných k pokusným účelům ze strany státních orgánů i nevládních organizací, jeho popis a vystižení jeho významu pro ochranu těchto zvířat.

Kapitola se v první řadě zabývala státními orgány ochrany pokusných zvířat, mezi něž patří zejména Ministerstvo zemědělství jakožto ústřední orgán státní správy na úseku ochrany zvířat proti týrání. Zákonem na ochranu zvířat proti týrání jemu svěřené

³¹⁴ IAAPEA – About us. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <<http://www.iaapea.com/index.php>>.

³¹⁵ The ALF Credo and Guidelines. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <http://www.animalliberationfront.com/ALFront/alf_credos.htm>.

³¹⁶ Stanovisko ÚKOZ k činu Animal Liberation Front v Konárovicích. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <<http://eagri.cz/public/web/file/1617/ALF.pdf>>.

pravomoci považují vzhledem k postavení ministerstva a účelu právní úpravy za adekvátní. Dalším orgánem v kapitole uvedeným byla Státní veterinární správa, jejíž role, která spočívá především v kontrole dodržování právních předpisů upravujících veterinární podmínky zacházení s pokusnými zvířaty, je důležitá pro zajišťování řádné ochrany života a zdraví pokusných zvířat. Za neméně významné považují zákonné zakotvení postavení a pravomocí státních orgánů příslušných ke schvalování projektů pokusů, jejichž činnost směřuje k naplňování ustanovení zákona upravujících provádění pokusů po formální stránce. V závěru této části byla uvedena funkce obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v oblasti projednávání správních deliktů na úseku zacházení s pokusnými zvířaty. Právní úpravu v této oblasti shledávám vhodnou.

V druhé části kapitoly byla přiblížena role Ústřední komise pro ochranu zvířat a především Výboru pro ochranu zvířat používaných pro vědecké účely – jeho zřízení roku 2013 na základě ustanovení zákona na ochranu zvířat implementovaného z evropské směrnice o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely považují za správný krok ve směru zdokonalení právního režimu provádění pokusů na zvířatech. Činnost výboru, jež se v loňském roce zaměřila především na snahu o sjednocení přístupu ke schvalování žádostí o schválení projektů pokusů přípravou právního předpisu upravujícího postavení centrální státní odborné komise, která by nahradila současné komise resortní, posílení uplatňování principu transparentnosti zavedením jednotného formuláře pro netechnická shrnutí projektů pokusů a snížení administrativní zátěže pro žadatele o schválení projektů pokusů přípravou změny vyhlášky o ochraně pokusných zvířat, je dle mého názoru ve všech ohledech pozitivní, ovšem vzhledem k relativně krátké dosavadní existenci Výboru je obtížné posoudit, zda tato činnost v budoucnu dospěje do stanoveného cíle.

Závěr kapitoly byl věnován nestátním organizacím na úseku ochrany pokusných zvířat. Kladně hodnotím především existenci a činnost odborných vědeckých společností (SVLZ, FELASA) přispívajících k prohloubení vědeckého poznání v oblasti laboratorních zvířat. Co se týče aktivistických organizací – Svobody zvířat, ECEAE, IAAPEA – ač s jejich stanovisky v určitých ohledech nesouhlasím, jejich existenci a osvětovou a apelační činnost, které se věnují, považuji za významnou protiváhu jednostrannému uplatňování názoru o neomylnosti vědy a libovůle v provádění pokusů

na zvířatech. Naopak zcela negativně hodnotím hnutí typu ALF, jejichž nerespektování právních norem a ignoranci vůči zájmům lidské společnosti na úkor zájmů zvířat považují za hrozbu pro demokratický právní stát a jeho hodnoty.

5. Deliktní odpovědnost na úseku zacházení s pokusnými zvířaty

Deliktní odpovědnost v oblasti ochrany zvířat proti týrání obecně se dělí do dvou kategorií – nezávažnější porušení povinností stanovených právními předpisy jsou v souladu s fragmentární povahou trestního práva a principem subsidiarity trestní represe³¹⁷ postihována příslušnými ustanoveními trestního zákoníku jako trestný čin týrání zvířat či zanedbání péče o zvíře z nedbalosti, sankcionování správních, společensky méně nebezpečných deliktů upravuje sám zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání v části sedmé.³¹⁸

5.1 Správněprávní odpovědnost na úseku zacházení s pokusnými zvířaty

Část sedmá zákona obsahuje úpravu správních deliktů v rámci individuální ochrany zvířat – zakotvuje taxativní výčty přestupků a správních deliktů právnických a podnikajících fyzických osob, jež strukturuje dle subjektu deliktu ve vztahu k nakládání se zvířaty. Z tohoto pohledu má pro účely této práce význam úprava některých deliktů, jichž se může dopustit každý (např. provedení projektu pokusů bez příslušného osvědčení o odborné způsobilosti), delikty osob odpovědných za péči o pokusná zvířata, delikty vedoucích projektů pokusů a jejich zástupců a delikty chovatelů, dodavatelů a uživatelů pokusných zvířat. Zákon dále upravuje institut tzv. zvláštních opatření jakožto preventivních a nápravných prostředků ukládajících povinnost něco konat či se něčeho zdržet ve vztahu ke zjištěným nedostatkům.³¹⁹ Sankcí za přestupek nebo správní delikt může být pokuta v rozmezí 50.000 až 500.000

³¹⁷ Trestní právo chrání pouze základní společenské vztahy, zájmy a hodnoty, jež trestněprávní ochranu vzhledem ke své významnosti vyžadují. JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část.* 4. vyd. Praha: Leges. 2014. s. 171, ISBN 978-80-7502-044-4.

³¹⁸ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu.* 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 380, ISBN 978-80-200-2317-9.

³¹⁹ Tamtéž, s. 380-381, 387.

korun,³²⁰ zákaz činnosti, zákaz chovu až na dobu pěti let a propadnutí zvířete³²¹ (zabrání zvířete v případě nestíhatelnosti osoby, již zvíře náleží).³²²

5.1.1 Přestupky v rámci zacházení s pokusnými zvířaty

Mezi přestupky, jejichž pachatelem může být jakákoliv fyzická osoba, patří usmrcení zvířete, aniž by byl dán důvod dle ustanovení § 5 odst. 2 zákona,³²³ provedení pokusu či projektu pokusů bez příslušného osvědčení o odborné způsobilosti nebo osvědčení o prodloužení doby platnosti tohoto osvědčení,³²⁴ provedení pokusu na pokusném zvířeti, péče o něj či jeho usmrcení bez příslušného osvědčení o odborné způsobilosti nebo osvědčení o prodloužení doby platnosti tohoto osvědčení³²⁵, provedení či přikázání provedení pokusu/projektu pokusů bez schválení příslušným státním orgánem³²⁶ a usmrcení pokusného zvířete v rozporu se zákonnými podmínkami³²⁷ - za tyto lze jako sankci uložit pokutu do výše 500.000 Kč. Dalším přestupkem je pořádání kurzu na úseku ochrany pokusných zvířat bez příslušné akreditace,³²⁸ za nějž lze uložit pokutu do výše 200.000 Kč. V případě odchyčení volně žijícího zvířete k provedení pokusu, aniž by byly dodrženy zákonné podmínky,³²⁹ lze uložit pokutu do výše 50.000 Kč.

Co se týče přestupků se speciálním subjektem, zákon postihuje nesplnění povinností osoby odpovědné za péči o pokusná zvířata,³³⁰ nesplnění povinností vedoucího projektu pokusů,³³¹ dále pak je přestupkem i skutečnost, že osoba odpovědná za péči o pokusná zvířata, vedoucí projektu pokusů, jeho zástupce nebo člen odborné komise nejsou držitelem příslušného osvědčení o odborné způsobilosti.³³² Tyto přestupky lze sankcionovat pokutou do výše 200.000 korun. Zvláštním typem přestupku

³²⁰ Ustanovení § 27 odst. 12, 13; § 27a odst. 20, 21 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

³²¹ Tamtéž, ustanovení § 27b.

³²² Tamtéž, ustanovení § 27c.

³²³ Tamtéž, ustanovení § 27 odst. 1 písm. d).

³²⁴ Tamtéž, ustanovení § 27 odst. 1 písm. j).

³²⁵ Tamtéž, ustanovení § 27 odst. 1 písm. k).

³²⁶ Tamtéž, ustanovení § 27 odst. 1 písm. l).

³²⁷ Tamtéž, ustanovení § 27 odst. 1 písm. n).

³²⁸ Tamtéž, ustanovení § 27 odst. 1 písm. p).

³²⁹ Tamtéž, ustanovení § 27 odst. 1 písm. m).

³³⁰ Tamtéž, ustanovení § 27 odst. 7.

³³¹ Tamtéž, ustanovení § 27 odst. 9.

³³² Tamtéž, ustanovení § 27 odst. 10.

je účast vedoucího projektu pokusů či jeho zástupce na zpracování stanoviska týkajícího se jejich projektu pokusů jako členů odborné komise nebo členů státního orgánu příslušného ke schvalování projektu pokusů – v tomto případě je sankcí pokuta do výše až 50.000 korun.³³³

5.1.2 Správní delikty právnických a podnikajících fyzických osob v rámci zacházení s pokusnými zvířaty

Úprava správních deliktů v ustanovení § 27a odst. 1 a 2 zákona, jejichž skutková podstata nevyžaduje speciální subjekt, se víceméně shoduje s úpravou přestupků uvedenou výše. Delikty, jejichž pachatelem může být pouze právnická či podnikající fyzická osoba se zvláštním postavením nebo funkcí, jsou ve srovnání s přestupky upraveny podstatně rozsáhleji – v ustanoveních § 27a odst. 13 až 16 zákona je obsažen široký výčet skutkových podstat správních deliktů chovatelů, dodavatelů a uživatelů pokusných zvířat. Zákon zde postihuje např. porušení principu transparentnosti provádění pokusů nevedením záznamů a neuchováváním dokumentace,³³⁴ neposkytnutím záznamů o poradenství poskytnutém odbornou komisí a záznamů o pokusných zvířatech příslušným orgánům ochrany zvířat³³⁵ nebo neoznačením psa, kočky či subhumánního primáta trvale individuálním identifikačním prostředkem;³³⁶ dále pak provádění pokusů v rozporu se zásadou subsidiarity,³³⁷ požadavky na znecitlivění zvířete³³⁸ či pravidly pro opakované použití zvířete k pokusům³³⁹ a řadu dalších činností, jež jsou v rozporu s principy a ustanoveními části páté zákona na ochranu zvířat proti týrání. Sankce za tyto správní delikty druhem i rozsahem odpovídají sankcím za přestupky.

5.1.3 Zvláštní opatření v rámci zacházení s pokusnými zvířaty

Zvláštní opatření dle části sedmé zákona na ochranu zvířat proti týrání jsou prostředky nesankčního charakteru užívané paralelně se sankcemi za správní delikty, které spočívají v uložení faktické povinnosti konat či se určitého jednání zdržet. Vedle

³³³ Tamtéž, ustanovení § 27 odst. 8.

³³⁴ Tamtéž, ustanovení § 27a odst. 13 písm. f).

³³⁵ Tamtéž, ustanovení § 27a odst. 13 písm. j) a písm. m).

³³⁶ Tamtéž, ustanovení § 27a odst. 13 písm. o).

³³⁷ Tamtéž, ustanovení § 27a odst. 16 písm. j).

³³⁸ Tamtéž, ustanovení § 27a odst. 16 písm. k).

³³⁹ Tamtéž, ustanovení § 27a odst. 16 písm. 3).

závazného pokynu k odstranění zjištěných nedostatků jakožto nástroje krajských veterinárních správ ve formě správního rozhodnutí, jenž směřuje k nápravě nedostatků zjištěných v rámci kontrolní činnosti,³⁴⁰ uvádí zákon několik dalších typů zvláštních opatření – zákaz chovu zvířat, propadnutí nebo zabrání týraného zvířete, umístění zvířete do náhradní péče, nařízení snížení počtu zvířat, nařízení pozastavení činnosti, při níž dochází k týrání zvířat, nařízení utracení zvířete a nařízení umožnění péče o zvíře jiné osobě.^{341,342}

V případě zacházení s pokusnými zvířaty by ze zmíněných zvláštních opatření připadal v úvahu zejména zákaz chovu – pokud je zde důvodná obava, že chovatel pokusných zvířat, jenž se dopustil správního deliktu, bude v týrání pokračovat, neposkytne týranému zvířeti potřebnou péči nebo začne chovat jiná zvířata způsobem, za který byl již v minulosti potrestán, obecní úřad obce s rozšířenou působností mu vedle sankce za správní delikt uloží zákaz chovu pokusných zvířat.³⁴³ Doba tohoto zákazu není v zákoně vymezena, aplikace obecné úpravy sankce zákazu činnosti v zákoně č. 200/1990 Sb. o přestupcích by umožňovala uložit zákaz chovu na dobu nejvýše dvou let.^{344,345} Kromě zákazu činnosti může obecní úřad na základě vyjádření krajské veterinární správy chovateli pokusných zvířat nařídit pozastavení činnosti, při níž dochází k týrání zvířat, do doby, než chovatel nedostatky odstraní.³⁴⁶ Dalším možným opatřením je propadnutí, resp. zabrání týraného zvířete – jestliže chovatel, dodavatel či uživatel pokusných zvířat spáchal správní delikt a je zde obava, že bude v týrání pokračovat či neposkytne týranému zvířeti potřebnou péči, rozhodne příslušný orgán o propadnutí pokusného zvířete.³⁴⁷ Pokud pachatele není možné za delikt stíhat, pokusné zvíře může být rozhodnutím obecního úřadu zabráno.³⁴⁸ V případě

³⁴⁰ Tamtéž, ustanovení § 22 odst. 1 písm. l).

³⁴¹ Tamtéž, ustanovení § 27b a § 28a.

³⁴² MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 387, ISBN 978-80-200-2317-9.

³⁴³ Ustanovení § 27b odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

³⁴⁴ Česko. Zákon č. 200/1990 Sb. ze dne 17. května 1990 o přestupcích, § 14 odst. 1. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1990, částka 35, s. 810. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2346>>.

³⁴⁵ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 388, ISBN 978-80-200-2317-9.

³⁴⁶ Ustanovení § 28a odst. 1 písm. c) zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

³⁴⁷ Tamtéž, ustanovení § 27b odst. 2.

³⁴⁸ Tamtéž, ustanovení § 27c.

nedostatečného zajištění welfare v hromadném chovu v zařízení chovatele pokusných zvířat, jehož důsledkem by bylo týrání pokusných zvířat, by v úvahu připadalo i nařízení opatření ke snížení počtu zvířat včetně jejich usmrcení.³⁴⁹

5.2 Trestní odpovědnost na úseku zacházení s pokusnými zvířaty

Právní úprava trestní odpovědnosti v oblasti ochrany pokusných zvířat stojí obecně na zakotvení trestného činu týrání zvířat a trestného činu zanedbání péče o zvíře z nedbalosti v ustanoveních § 302 a § 303 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, kde jsou tyto součástí trestných činů proti životnímu prostředí v hlavě osmé. Druhým objektem těchto trestných činů je vedle zájmu na ochraně životního prostředí, jeho složek, zachování druhů rostlin a živočichů také ochrana zdraví a integrity zvířat před týráním a jiným protiprávním zacházením.³⁵⁰

5.2.1 Trestný čin týrání zvířat

Trestný čin týrání zvířat spočívá v týrání zvířete „zvlášť surovým nebo trýznivým způsobem“ či „surovým nebo trýznivým způsobem veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném“, přičemž trestem je odnětí svobody až na dva roky, zákaz činnosti nebo propadnutí věci.³⁵¹ Okolností podmiňující užití vyšší trestní sazby je skutečnost, že pachatel byl za tento trestný čin v posledních třech letech odsouzen nebo potrestán, způsobil tímto činem zvířeti trvalé následky či smrt nebo spáchal čin na větším počtu zvířat³⁵² – horní hranice trestní sazby se v těchto případech zvyšuje na tři roky, popř. pět let.³⁵³

Objektem trestného činu týrání zvířat je zájem na ochraně zvířat jakožto živých tvorů, způsobilých cítit bolest a utrpení, před týráním, poškozováním jejich zdraví a bezdůvodným usmrcováním člověkem. Pachatelem může být jakákoliv fyzická

³⁴⁹ Tamtéž, ustanovení § 28b odst. 1 písm. b).

³⁵⁰ MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. s. 398, ISBN 978-80-200-2317-9.

³⁵¹ Česko. Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník, § 302. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2009, částka 11, s. 354. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5405>>.

³⁵² Větším počtem zvířat se dle rozhodnutí Nejvyššího soudu rozumí alespoň sedm zvířat. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. června 2001, sp. zn. 8 Tdo 657/2011. Dostupný z WWW: <http://nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/F696EF69B43D91CDC1257A4E0064C99D?openDocument&Highlight=0>.

³⁵³ Ustanovení § 302 odst. 2 a 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

osoba³⁵⁴ – její právní vztah ke zvířeti není relevantní. V případě týrání pokusných zvířat bude pachatelem jak chovatel, dodavatel či uživatel pokusných zvířat, pokud je fyzickou osobou, tak osoba bezprostředně pokus provádějící nebo osoba odpovědná za péči o pokusná zvířata. Subjektivní stránka vyžaduje zavinění ve formě úmyslu alespoň nepřímého; v případě kvalifikovaných skutkových podstat postačuje nedbalost. Hmotným předmětem útoku je v tomto případě zvíře, jehož definici trestní zákoník neuvádí – blanketní charakter dispozice ustanovení trestního zákoníku odkazuje na ustanovení § 3 písm. a) zákona na ochranu zvířat proti týrání, jež definuje zvíře tak, jak bylo uvedeno v kapitole 1.1.2. Zvířetem ve smyslu zákona na ochranu zvířat proti týrání je samozřejmě i zvíře pokusné dle ustanovení § 3 písm. j).³⁵⁵

Trestněprávně relevantním jednáním, jež je součástí objektivní stránky trestného činu, je v tomto případě týrání zvířete. Pojem týrání je komplexně definován v ustanovení § 4 zákona na ochranu zvířat proti týrání, jenž obsahuje výčet jednání kvalifikovatelných jako týrání. V případě provádění pokusů na zvířatech lze za týrání považovat především *„používání podnětů, předmětů nebo bolest vyvolávajících pomůcek tak, že působí klinicky zjevné poranění nebo následné dlouhodobé klinicky prokazatelné negativní změny v činnosti nervové soustavy nebo jiných orgánových systémů zvířat“*³⁵⁶, *„vyvolávání bezdůvodně nepřiměřené působení stresových vlivů biologické, fyzikální nebo chemické povahy“*³⁵⁷, *„chov zvířat v nevhodných podmínkách nebo tak, aby si sama nebo vzájemně způsobovala utrpení“*³⁵⁸ nebo *„usmrcování zvířete způsobem působícím nepřiměřenou bolest nebo utrpení“*³⁵⁹. Významnou skutečností je, že tato ani jiná jednání dle ustanovení § 4 zákona nelze posoudit jako týrání zvířat, pokud jsou prováděna v souladu se schváleným projektem pokusů.³⁶⁰

Zvlášť surový či trýznivý způsob týrání zvířete spočívá v extrémně vysoké míře brutality vymykající se běžnému způsobu týrání kvalifikovatelného jako správní delikt

³⁵⁴ Trestný čin týrání zvířat není zařazen ve výčtu trestných činů v ustanovení § 7 zákona č. 418/2011 Sb. o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, za které může být odpovědná právnická osoba.

³⁵⁵ DRAŠTIK, Antonín et al. *Trestní zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer. 2015. s. 2482, ISBN 978-80-7478-790-4.

³⁵⁶ Ustanovení § 4 odst. 1 písm. h) zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

³⁵⁷ Tamtéž, ustanovení § 4 odst. 1 písm. j).

³⁵⁸ Tamtéž, ustanovení § 4 odst. 1 písm. k).

³⁵⁹ Tamtéž, ustanovení § 4 odst. 1 písm. o).

³⁶⁰ Tamtéž, ustanovení § 4 odst. 2 písm. b).

nebo ve skutečnosti, že zvíře je vystaveno extrémním bolestem, utrpení a šokujícím prožitkům na hranici nesnesitelnosti, byť po krátkou dobu – právě takový způsob týrání připadá vzhledem k používaným metodám pokusů v úvahu v případě zacházení s pokusnými zvířaty. Skutková podstata týrání zvířat surovým nebo trýznivým způsobem veřejně či na místě veřejnosti přístupném může být naplněna při provádění pokusů na zvířatech ve vzdělávacích institucích nebo zdravotnických zařízeních.³⁶¹

5.2.2 Trestný čin zanedbání péče o zvíře z nedbalosti

Podstatou trestného činu zanedbání péče o zvíře z nedbalosti je skutečnost, že pachatel „z *hrubé nedbalosti zanedbá potřebnou péči o zvíře, které vlastní nebo o něž je povinen se z jiného důvodu starat, a způsobí mu tím trvalé následky na zdraví nebo smrt*“³⁶² – trestem je v tomto případě odnětí svobody až na šest měsíců, zákaz činnosti nebo propadnutí věci. Okolností podmiňující užití vyšší trestní sazby je způsobení smrti nebo trvalých následků na zdraví většímu počtu zvířat, horní hranice trestní sazby trestu odnětí svobody se v tomto případě zvyšuje na dvě léta.³⁶³

Objektem tohoto trestného činu je zájem na ochraně zvířat závislých na péči člověka, a to i před jednáním nedbalostním, byť spáchaným z hrubé nedbalosti. Pachatelem může být opět výlučně fyzická osoba, jež má povinnost pečovat o zvíře ve své dispozici, v případě zacházení s pokusnými zvířaty jím bude chovatel, dodavatel či uživatel pokusných zvířat, pokud je fyzickou osobou, či osoba odpovědná za péči o pokusná zvířata. Subjektivní stránka vyžaduje zavinění ve formě hrubé nedbalosti (přístup pachatele musí svědčit o zřejmé bezohlednosti k zákonem chráněnému zájmu na ochraně života a zdraví zvířat)³⁶⁴. Hmotným předmětem útoku je obecně zvíře chované v lidské péči – v tomto případě jím bude zvíře chované pro použití k pokusům dle ustanovení § 17f zákona na ochranu zvířat proti týrání nacházející se v péči chovatele, dodavatele nebo uživatele pokusných zvířat. Objektivní stránka spočívá v opomenutí povinností řádné péče stanovené zákonem na ochranu zvířat proti týrání³⁶⁵

³⁶¹ DRAŠTÍK, Antonín et al. *Trestní zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer. 2015. s. 2484, ISBN 978-80-7478-790-4.

³⁶² Ustanovení § 303 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

³⁶³ Tamtéž, ustanovení § 303 odst. 2.

³⁶⁴ Tamtéž, ustanovení § 16 odst. 2.

³⁶⁵ Tyto lze nalézt v ustanoveních § 17 a § 17a zákona č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání.

(v praxi půjde pravděpodobně především o nezajištění krmení, napájení a prostoru pro odpočinek a spánek zvířat), jejímž následkem bude trvalé poškození zdraví zvířat či jejich smrt, a příčinná souvislost mezi takovým opomenutím a následkem.³⁶⁶

Shrnutí

Podstatou páté kapitoly diplomové práce bylo popsat právní úpravu deliktů odpovědnosti v oblasti ochrany pokusných zvířat jakožto nástroje prosazování právních povinností osob zacházejících s pokusnými zvířaty a prostředku ochrany společenského zájmu na ochraně života, zdraví a integrity zvířat používaných k pokusným účelům.

Práce se v první řadě zabývala poměrně rozsáhlou kazuistickou úpravou přestupků a správních deliktů právnických a podnikajících fyzických osob obsaženou v části šesté zákona na ochranu zvířat proti týrání. Právní úprava vzhledem ke svému rozsahu postihuje porušení víceméně všech významných povinností stanovených zákonem, a proto ji považuji za adekvátní. Co se týče sankcí za přestupky, s nastavením výše pokut souhlasím, na druhou stranu v případě závažnějších porušení zákonných povinností chovatelů, dodavatelů a uživatelů pokusných zvířat, jež jsou právnickými osobami, bych se přimlouval za jejich zvýšení – z důvodu nezakotvení trestní odpovědnosti pachatelů týrání zvířat v zákoně o trestní odpovědnosti právnických osob nepovažuji současnou výši pokut za přiměřenou porušení zákonem chráněných zájmů, jichž se tyto subjekty mohou nevhodným zacházením s pokusnými zvířaty dopouštět; stejně tak nejsou tyto pokuty způsobitelné citelněji zasáhnout do jejich majetkových poměrů. Ve spojení se správněprávní odpovědností byla nastíněna podstata institutu zvláštních opatření, která považuji za efektivní nástroje prosazování ochrany pokusných zvířat, zejména opatření spočívající v zákazu chovu pokusných zvířat. Zákonodárci bych vytkl pouze opomenutí stanovení nejvyšší přípustné délky trvání tohoto zákazu, kterou bych v případě jejího ukládání pachatelům – právnickým osobám – stanovil alespoň ve výši čtyř let.

V druhé části kapitoly byly popsány skutkové podstaty dvou trestných činů, jichž se může fyzická osoba v rámci zacházení s pokusnými zvířaty dopustit. Úpravu trestného činu týrání zvířat včetně stanovených sankcí považuji za přiměřenou, byť je

³⁶⁶ DRAŠTÍK, Antonín et al. *Trestní zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer. 2015. s. 2487-2489, ISBN 978-80-7478-790-4.

její užití v oblasti ochrany pokusných zvířat dle mého názoru omezené – závažná společensky nebezpečná jednání, k nimž může při zacházení s pokusnými zvířaty docházet, se vyznačují řadou specifik a orgán činný v trestním řízení takové jednání pravděpodobně nebude v souladu se zásadou subsidiarity trestní represe kvalifikovat jako trestný čin, nýbrž jako přešůpek či správní delikt, pod jejichž kazuistická vymezení v zákoně na ochranu zvířat proti týrání bude subsumpce skutku mnohem jednodušší. Je tedy otázkou, zda by zákonodárce neměl v trestním zákoníku zakotvit kvalifikovanou skutkovou podstatu se zvláštním předmětem útoku (týrání pokusných zvířat) či se speciálním subjektem (týrání zvířat osobou provádějící pokus), ať už ve formě okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby nebo samostatného trestného činu. Na druhou stranu by v případě takové změny trestního zákoníku pravděpodobně vzrostl společenský tlak na zakotvení dalších skutkových podstat trestných činů zohledňujících specifika týrání zvířat z jiných kategorií, např. zvířat hospodářských či zvířat v zoologických zahradách. Pokud by zákonodárce těmto požadavkům vyhověl, byla by následkem nežádoucí kazuističnost a roztříštěnost trestněprávní úpravy ochrany zvířat proti týrání. Z tohoto důvodu se spíše přikláním k případnému zpříšňování správněprávní odpovědnosti, jak jsem uvedl výše, a také k úpravě trestní odpovědnosti právnických osob v rámci zacházení s pokusnými zvířaty zahrnutím trestných činů týrání zvířat a zanedbání péče o zvíře z nedbalosti do výčtu v ustanovení § 7 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob, jejíž absenci považuji za zásadní nedostatek právní úpravy. Co se týče trestného činu zanedbání péče o zvíře z nedbalosti, komentáře k trestnímu zákoníku se o možnosti jeho uplatnění na úseku péče o pokusná zvířata nezmiňují, nevidím však důvod, proč by se jej subjekty zacházející s pokusnými zvířaty nemohly dopustit. Uplatnění této skutkové podstaty je dle mého názoru omezené ze stejných důvodů jako v případě trestného činu týrání zvířat, ovšem jinak k její právní úpravě nemám výhrady.

III. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo vytvořit ucelený obraz platné právní regulace zacházení s pokusnými zvířaty a ochrany pokusných zvířat v právním řádu České republiky jejím popisem a následnou analýzou její formální i materiální stránky. Pozornost byla věnována jak systematičnosti a funkčnosti právní úpravy, tak její vhodnosti a účelnosti. Práce se mimo jiné snažila vystihnout instituty a oblasti úpravy, jež shledávám problematickými, nevhodně formulovanými či věcně nesprávnými, a pokusit se navrhnout možnosti jejich změny. Jádrem problematiky byla právní úprava provádění pokusů na zvířatech včetně navazujících otázek oprávnění k chovu, dodávce a používání pokusných zvířat, osvědčení o odborné způsobilosti na úseku pokusných zvířat, institutu projektu pokusů, zabezpečení řádné péče o pokusná zvířata, jejich humánního usmrcování a zajištění transparentnosti pokusné činnosti. Práce se zabývala též související úpravou právního postavení zvířete, deliktní odpovědností osob zacházejících s pokusnými zvířaty a zajištěním ochrany pokusných zvířat ze strany státních i nevládních institucí.

První kapitola byla koncipována jako úvod do problematiky právní úpravy zacházení s pokusnými zvířaty prostřednictvím vymezení a analýzy stěžejních pojmů, jež jsou základem této úpravy. V první řadě byla nastíněna povaha pojmu zvířete a jeho postavení v právu soukromém – dereifikace zvířete, k níž došlo s účinností nového občanského zákoníku r. 2014, byla shledána jako přínosná a právní režim jí založený jako vhodný; naopak k otázce případného přiznání právní subjektivity zvířeti byla vyjádřena skepse. Rozborem veřejnoprávních definic zvířete a jeho kategorií v zákoně na ochranu zvířat proti týrání byla zjištěna především jejich nekonzistence – vzhledem k zahrnutí některých bezobratlých živočichů mezi zvířata pokusná a hospodářská se vhodným řešením jeví sjednocení právní úpravy zařazením všech bezobratlých pod obecnou definici zvířete, čímž by jim byla přiznána alespoň minimální úroveň ochrany. Součástí popisované problematiky byla i přípustnost použití subhumánních primátů, volně žijících zvířat a některých dalších kategorií k pokusným účelům. Právní úprava byla v tomto ohledu shledána nesystémovou a konstrukce relativního zákazu nedokonalou – jako řešení bylo navrženo explicitní stanovení účelů pokusů, k nimž tato zvířata používat nelze, namísto stanovení obecného zákazu s širokým spektrem

výjimek. Následně uvedené zákonné vymezení pokusu bylo shledáno nevhodným z důvodu částečné nelogičnosti a byla navržena jeho změna. Kapitola se dále zabývala přípustnými účely pokusů, přičemž úprava obsažená v sekundárním právu EU omezující testování kosmetických přípravků a chemických látek na zvířatech byla shledána pokrokovou a přínosnou. Za mírnou nesystematičnost bylo označeno nezakotvení vymezení základního, translačního a aplikovaného výzkumu v zákoně na ochranu zvířat proti týrání. Zákonné zakotvení konceptu 3R bylo shledáno vhodným, skepse byla vyjádřena pouze k otázce úplného nahrazení živých zvířat alternativními metodami v dohledné době. Závěr kapitoly byl věnován vymezení pojmů chovatele, dodavatele a uživatele pokusných zvířat, v jehož úpravě nebyly shledány nedostatky.

Druhá kapitola pokračovala v úvodu do problematiky zacházení s pokusnými zvířaty, jejím zasazením do historického a filozofického kontextu a nastíněním vývoje její právní úpravy. Zprvu byla uvedena stručná historie užití zvířat ve vědeckém výzkumu s konstatováním, že novověké pokusy na zvířatech umožnily navzdory své krutosti rozvoj nejen vědecký, ale i civilizační. Následně byla uvedena základní koncepce etické problematiky tématu – pojem morálního statusu zvířete – včetně jeho dějinného vývoje spočívajícího ve změně přístupu člověka a společnosti ke zvířatům v posledních desetiletích, a proto byl shledán klíčovým východiskem pro právní ochranu zvířat. Druhá část kapitoly se zaměřila zprvu na stručný popis první právní regulace zacházení s pokusnými zvířaty na světě, konkrétně ve Velké Británii v 19. století, a následně popsala význam mezinárodního a evropského práva pro oblast právní ochrany pokusných zvířat. Co se týče práva mezinárodního, stěžejním dokumentem byla v tomto ohledu shledána Evropská dohoda o ochraně obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely, jejíž ustanovení byla označena za propracovaná a pro ochranu pokusných zvířat přínosná. Na úrovni práva EU se kapitola zaměřila vedle stručného úvodu do individuální ochrany zvířat v právu primárním na její zakotvení v právu sekundárním. Za velice vhodnou byla označena právní úprava omezující zbytečné a náročné testování kosmetických přípravků a chemických látek na živých zvířatech obsažená v nařízení o kosmetických přípravcích a nařízení REACH, výtka byla naopak vyjádřena vůči ustanovení čl. 13 SFEU tvořícímu základ individuální ochrany zvířat v primárním právu EU. Závěr kapitoly byl věnován vývoji právní úpravy zacházení s pokusnými zvířaty na našem území, především vládnímu nařízením

o ochraně zvířat proti týrání z r. 1939 a v současnosti účinným zákonem na ochranu zvířat proti týrání. Předmětná právní úprava v něm obsažená byla shledána nesystematickou v důsledku nekoncepční implementace ustanovení směrnic EU věnujících se zacházení s pokusnými zvířaty, na druhou stranu byl vliv evropského práva na českou právní úpravu z hlediska ochrany pokusných zvířat zhodnocen jako bezpochyby pozitivní. K řešení neucelenosti právní úpravy bylo navrženo její kompletní přepracování, popř. vynětí ze zákona na ochranu zvířat proti týrání a vytvoření nového zvláštního právního předpisu, jež by tuto specifickou oblast individuální ochrany zvířat upravoval samostatně.

Třetí kapitola byla věnována právní úpravě zacházení s pokusnými zvířaty obsažené v části páté zákona na ochranu zvířat proti týrání a jeho prováděcích předpisech. Struktura kapitoly se odvíjela od základních aspektů této úpravy, resp. principů v ní uplatňovaných. V první části byla nastíněna podstata personálního a odborného zajištění provádění pokusů, jehož jádro tvoří institut oprávnění k chovu, dodávce a používání pokusných zvířat udělovaného Ministerstvem zemědělství ve správním řízení. Tento proces byl shledán relativně administrativně náročným, ovšem pro zabezpečení řádné ochrany pokusných zvířat velmi důležitým, proto jeho změna není na místě. Jako další v pořadí byl uveden institut osvědčení o odborné způsobilosti na úseku pokusných zvířat – v tomto případě byla právní úprava shledána zbytečně omezující vůči využívání pokusných zvířat pro vzdělávací účely, a proto byla navržena její změna zákonným zakotvením třetího stupně odborné způsobilosti, jež by umožnil omezené provádění pokusů na zvířatech a jejich usmrcování v rámci studia některých vysokoškolských oborů. Následující část kapitoly byla věnována formálnímu rámci provádění pokusů na zvířatech – projektu pokusů – a procedurální stránce jeho vzniku a schvalování. Právní úprava byla posouzena jako administrativně zatěžující pro uživatele pokusných zvířat, na druhou stranu je nezbytným kompromisem zajišťujícím rovné uplatňování zájmů vědy a jedné straně a ochrany zvířat na straně druhé. Třetí část se zabývala zajištěním řádné ošetrovatelské péče o pokusná zvířata a praktickým zajištěním jejich chovu. Právní úprava v této oblasti byla shledána vyhovující. Jako další v pořadí bylo zmíněno zákonné zakotvení principu snižování utrpení zvířat v průběhu pokusu formou jejich znecitlivění, popř. humánního usmrcování po skončení pokusu. Právní úprava byla označena za vhodnou. V poslední části kapitoly bylo

nastíněno zabezpečení transparentnosti pokusné činnosti realizované širokými evidenčními a informačními povinnostmi subjektů zacházejících s pokusnými zvířaty, jež bylo shledáno klíčovým pro zajištění řádné kontroly provádění pokusů ze strany Evropské komise, státních orgánů i veřejnosti.

Čtvrtá kapitola se zabývala institucionálním zabezpečením ochrany pokusných zvířat, jež spadá především do kompetence Ministerstva zemědělství, Státní veterinární správy a státních orgánů příslušných ke schvalování projektů pokusů – v právní úpravě jejich pravomocí nebyly shledány nedostatky. V dalším oddílu kapitoly byla vyzdvížena role Výboru pro ochranu zvířat používaných pro vědecké účely jakožto poradního orgánu Ministerstva zemědělství, zastřešujícího a sjednocujícího schvalovací praxi v oblasti projektu pokusů. Jeho činnost za poslední rok byla shledána velmi přínosnou pro zdokonalení uplatňování principu transparentnosti při provádění pokusů a snížení administrativní zátěže pro uživatele pokusných zvířat. Závěr kapitoly byl věnován nevládním organizacím zabývajícím se ochranou pokusných zvířat, přičemž pozitivně byla zhodnocena především činnost odborných společností v oblasti vědy o laboratorních zvířatech, negativně byla naopak posouzena existence radikálních hnutí porušujících při své činnosti, jež lze stěží nazvat ochranou zvířat, právní předpisy.

Pátá kapitola uzavřela problematiku zacházení s pokusnými zvířaty představením právní úpravy správněprávní a trestní odpovědnosti na úseku ochrany pokusných zvířat. Rozsáhlá úprava přestupků obsažená v části sedmé zákona na ochranu zvířat proti týrání byla shledána vyhovující, ovšem úprava správních deliktů právnických a podnikajících fyzických osob byla zhodnocena jako nedostatečná vzhledem k nízkým peněžitým sankcím, jež jsou vzhledem k absenci právního zakotvení trestní odpovědnosti právnických osob v této oblasti jediným sankčním nástrojem, a proto by měla být zajištěna jejich efektivita způsobilostí citelně zasáhnout do majetkových poměrů těchto subjektů, což právní úprava v současné podobě neumožňuje. V druhém oddílu kapitoly byla uvedena trestní odpovědnost fyzických osob za trestné činy týrání zvířat a zanedbání péče o zvíře z nedbalosti, jichž se mohou při zacházení s pokusnými zvířaty dopustit. Právní úprava byla shledána nedostatečnou v tom smyslu, že vzhledem ke své obecnosti a naopak zvláštnostem společensky škodlivých jednání na úseku zacházení s pokusnými zvířaty je uplatnění trestní

odpovědnosti pachatelů omezené – taková jednání je jednodušší subsumovat pod kazuistická vymezení skutkových podstat správních deliktů – avšak změna právní úpravy zakotvením skutkové podstaty se zvláštním předmětem útoku či speciálním subjektem zohledňujícím specifickou provedení pokusů na zvířatech by vedla k roztržitosti trestněprávní úpravy, a byla proto zhodnocena jako nežádoucí. Za výrazný nedostatek byla označena především absence úpravy trestněprávní odpovědnosti právnických osob za výše uvedené trestné činy.

Lze předpokládat, že s rostoucím zájmem veřejnosti o dobré životní podmínky pokusných zvířat, apelací aktivistických organizací na příslušné státní orgány za omezování provádění pokusů na zvířatech a pokrokem ve výzkumu v oblasti alternativních metod se právní úprava zacházení s pokusnými zvířaty dočká v dohledné době dalších změn. Pokud k tomu dojde, hlavním cílem zákonodárce by mělo být zabezpečení ucelené a systematické právní úpravy a přesných a srozumitelných pravidel pro používání zvířat k pokusným účelům nehledě na změnu obsahu a hodnotových východisek příslušných ustanovení právních předpisů. Závěrem této práce budiž konstatování, že právo by mělo v tak eticky polarizující a emocionálně vypjaté oblasti, jakou je používání zvířat k pokusným účelům, zaujmout pozici nezájmového třetího, jenž jasně vymezí rovné podmínky pro uplatňování společenských zájmů na vědeckém pokroku i zájmů na ochraně zvířat před nevhodným zacházením ze strany člověka.

Seznam použitých zkratk

ALF – Animal Liberation Front

ECEAE – The European Coalition to End Animal Experiments

EP – Evropský parlament

ES – Evropské společenství

EU – Evropská unie

FELASA – The Federation of Laboratory Animal Science Associations

IAAPEA - The International Association Against Painful Experiments On Animals

Ministerstvo – Ministerstvo zemědělství

Odborná komise – Odborná komise pro zajišťování dobrých životních podmínek zvířat

OIE – The World Organization for Animal Health

OSN – Organizace spojených národů

Rada – Rada Evropské unie (Rada ministrů)

REACH - Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals

SFEU – Smlouva o fungování Evropské unie

SVLZ – Společnost pro vědu o laboratorních zvířatech

SVS – Státní veterinární správa

ÚKOZ – Ústřední komise pro ochranu zvířat

VOZPVU/Výbor – Výbor pro ochranu zvířat používaných pro vědecké účely

Seznam použité literatury a pramenů

Odborná literatura a články:

CHAPOUTHIER, Georges. *Práva zvířat*. 1. vyd. Praha: Triton. 2013. ISBN 978-80-7387-607-4.

DRAŠTÍK, Antonín et al. *Trestní zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer. 2015. ISBN 978-80-7478-790-4.

JEBAVÝ, Lukáš. *Chov laboratorních zvířat*. 1. vyd. Praha: Česká zemědělská univerzita. 2011. ISBN 978-80-213-2176-2.

JELÍNEK, Jiří et al. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Leges. 2014. s. 171, ISBN 978-80-7502-044-4.

KOMÁREK, Stanislav. *Ochlupení bližní: zvířata v kulturních kontextech*. 1. vyd. Praha: Academia. 2011. ISBN 978-80-200-1904-2.

LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník: komentář. I., Obecná část (§ 1-654)*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck. 2013. ISBN 978-80-7400-529-9.

MÜLLEROVÁ, Hana; STEJSKAL, Vojtěch. *Ochrana zvířat v právu*. 1. vyd. Praha: Academia. 2013. ISBN 978-80-200-2317-9.

SYLLOVÁ, Jindřiška et al. *Lisabonská smlouva: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck. 2010. s. 221. ISBN 978-80-7400-339-4.

VANDROVCOVÁ, Tereza. *Zvíře jako pokusný objekt: sociologická reflexe*. 1. vyd. Praha: Triton. 2011. ISBN 978-80-7387-456-8.

MÜLLEROVÁ, Hana. Zvíře jako předmět právní úpravy veřejného práva a nový občanský zákoník. *České právo životního prostředí*. 2014, č. 35. Dostupný také z WWW: <http://www.cspzp.com/dokumenty/casopis/cislo_35.pdf>. ISSN 1213-5542.

ZÁSTĚROVÁ, Jana. Nastal čas k přijetí 3. všeobecné deklarace práv zvířat?. *České právo životního prostředí*. 2004, č. 14. Dostupný také z WWW: <http://www.cspzp.com/dokumenty/casopis/cislo_14.pdf>. ISSN 1213-5542.

Judikatura:

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 6. 2001, sp. zn. 8 Tdo 657/2011. Dostupný také z WWW:

<[## **Ostatní prameny:**](http://nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/F696EF69B43D91CDC1257A4E0064C99D?openDocument&Highlight=0,>.></p></div><div data-bbox=)

Actaeon – autoři – Georges Chapouthier. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.actaeon.cz/autori/chapouthier-georges/>>.

Different Life – Práva zvířat, Historie vivisekce. [online]. [cit. 2015-11-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.differentlife.cz/pokusy01.htm>>.

Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona ČNR na ochranu zvířat proti týrání z r. 1992. [online]. [cit. 2015-7-16]. Dostupný z WWW: <http://www.psp.cz/eknih/1990cnr/tisky/t0615_02.htm>.

ECEAE – Campaigns. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <<http://www.eceae.org/en/what-we-do/campaigns>>.

Encyclopedia Britannica – Jeremy Bentham. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Jeremy-Bentham>>.

Encyclopedia Britannica – Rene Descartes. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Rene-Descartes>>.

Encyclopedia Britannica – Immanuel Kant. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Immanuel-Kant>>.

Encyclopedia Britannica – Louis Pasteur. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Louis-Pasteur>>.

Encyclopedia Britannica – Peter Singer. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Peter-Singer>>.

Encyclopedia Britannica – Albert Schweitzer. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.britannica.com/biography/Albert-Schweitzer>>.

FELASA - About us. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <<http://www.felasa.eu/content/about-us>>.

How to do animal rights – Richard Martin. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <http://www.animaletics.org.uk/i-ch6-4-martin.html>.

IAAPEA – About us. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <http://www.iaapea.com/index.php>.

Institut Galenus – Claudius Galenus. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <http://galenus.cz/clanky/rejstrik/clauidius-galenus>.

Internetové stránky Ministerstva zemědělství ČR – Oddělení ochrany zvířat [online]. [cit. 2015-10-1]. Dostupný z WWW: <http://eagri.cz/public/web/mze/ochrana-zvirat/oddeleni-ochrany-zvirat/>.

Internetové stránky Státní veterinární správy [online]. [cit. 2015-10-1]. Dostupný z WWW: <http://eagri.cz/public/web/svs/portal/zakladni-informace/>.

Katedra filosofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty UK – Stanislav Komárek. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <https://web.natur.cuni.cz/filosof/component/content/article/16-lenove/50-prof-rndr-stanislav-komarek-dr>.

Ministerstvo zemědělství, Ochrana zvířat – Pokusná zvířata – Netechnická shrnutí pokusů. Dostupné z WWW: <http://eagri.cz/public/web/mze/ochrana-zvirat/pokusna-zvirata/netechnicka-shrnuti-projektu-pokusu/>.

Nobel Prize – The discovery of insulin. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <http://www.nobelprize.org/educational/medicine/insulin/discovery-insulin.html>.

North Carolina State University Library – Tom Regan. [online]. [cit. 2015-10-11]. Dostupný z WWW: <https://www.lib.ncsu.edu/archivedexhibits/regan/introduction.htm>.

Společnost pro vědu o laboratorních zvířatech. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <http://svlz.eu24.cz/?lang=cj>.

Stanovisko ÚKOZ k činu Animal Liberation Front v Konárovicích. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/1617/ALF.pdf>.

Stanovy Společnosti pro vědu o laboratorních zvířatech. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <http://svlz.eu24.cz/?lang=cj&ids=1599&akce=3>.

Státní veterinární správa, Informační bulletin č. 4/2015 – Informace o programu ochrany zvířat, situace v roce 2014. [online]. [cit. 2015-10-1]. Dostupný z WWW: <http://eagri.cz/public/web/file/404559/ib1504.pdf>.

Svoboda zvířat – Kdo jsme. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: <http://www.svobodazvirat.cz/o-nas/kdo-jsme.htm>.

The ALF Credo and Guidelines. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: http://www.animalliberationfront.com/ALFront/alf_credo.htm.

The History of FELASA – Birth and Growth 1978-2010. [online]. [cit. 2015-10-3]. Dostupný z WWW: [http://www.felasa.eu/media/uploads/FELASAhistory_FINAL_ENG\(20100920JBP04\).pdf](http://www.felasa.eu/media/uploads/FELASAhistory_FINAL_ENG(20100920JBP04).pdf).

The Principles of Humane Experimental Technique. Dostupné také z WWW: http://altweb.jhsph.edu/pubs/books/humane_exp/het-toc.

Výbor pro ochranu zvířat používaných pro vědecké účely. [online]. [cit. 2015-10-10]. Dostupný z WWW: <http://eagri.cz/public/web/mze/ochrana-zvirat/vybor-pro-ochranu-zvirat-pouzivanych-pro/>.

Prameny práva:

Zákon č. 246/1992 Sb. ze dne 15. dubna 1992 na ochranu zvířat proti týrání. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1992, částka 50, s. 1284. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2573>.

Zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 3. února 2012, občanský zákoník. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2012, částka 33, s. 1026. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=24084>.

Zákon č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2009, částka 11, s. 354. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=5405>.

Zákon č. 130/2002 Sb. ze dne 14. března 2002 o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2002, částka 56, s. 3182. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3875>.

Zákon č. 200/1990 Sb. ze dne 17. května 1990 o přestupcích. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 1990, částka 35, s. 810. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=2346>.

Zákon č. 2/1969 Sb. ze dne 8. ledna 1969 o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky. In *Sbírka zákonů, Československá socialistická republika*. 1969, částka 1, s. 16. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=1539>>.

Vyhláška č. 419/2012 Sb. ze dne 4. prosince 2012 o ochraně pokusných zvířat. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2012, částka 153, s. 5379. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=25272>>.

Vyhláška č. 22/2013 Sb. ze dne 23. ledna 2013 o vzdělávání na úseku ochrany zvířat proti týrání. In *Sbírka zákonů, Česká republika*. 2013, částka 10, s. 100. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=z&id=25425>>.

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 116/2003 Sb. m. s. ze dne 6. října 2003 o přijetí Evropské dohody o ochraně obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely (č. 123). In *Sbírka mezinárodních smluv České republiky*. 2003, částka 54, s. 5633. Dostupný také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=4072>>.

Vládní nařízení č. 109/1941 Sb. ze dne 23. ledna 1941, kterým se vydávají podrobnější předpisy o ochraně zvířat proti týrání. In *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*. 1941, částka 32, s. 343. Dostupný také z WWW: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1941/032-1941.pdf>>.

Smlouva o Evropské unii (konsolidované znění z r. 2012). In *Úřední věstník Evropské unie*. 26. 10. 2012, C 326, s. 13-390. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012M/TXT&from=CS>>.

Smlouva o fungování Evropské unie (konsolidované znění z r. 2012). In *Úřední věstník Evropské unie*. 26. 10. 2012, C 326, s. 47-390. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=CS>>.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1223/2009 ze dne 30. listopadu 2009 o kosmetických přípravcích. In *Úřední věstník Evropské unie*. 22. 12. 2009, L 342, s. 59. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:342:0059:0209:cs:PDF>>.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1907/2006 ze dne 18. prosince 2006 o registraci, hodnocení, povolování a omezování chemických látek. In *Úřední věstník Evropské unie*. 30. 12. 2006, L 396, s. 1. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1907&from=CS>>.

Směrnice Rady 86/609/EHS ze dne 24. listopadu 1986 o sblížení právních a správních předpisů členských států týkajících se ochrany zvířat používaných pro pokusné a jiné vědecké účely. In *Úřední věstník Evropské unie*. 18. 12. 1986, L 358, s. 1. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:31986L0609&from=CS>>.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2010/63/EU ze dne 22. září 2010 o ochraně zvířat používaných pro vědecké účely. In *Úřední věstník Evropské unie*. 20. 10. 2010, L 276/33. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32010L0063&from=CS>>.

Rozhodnutí 1999/575/ES o uzavření Evropské úmluvy o ochraně obratlovců používaných pro pokusné a jiné vědecké účely Společenstvím. In *Úřední věstník Evropské unie*. 24. 8. 1999, L 222, s. 29. Dostupný také z WWW: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:31999D0575&from=CS>>.

Abstrakt

Právní úprava zacházení s pokusnými zvířaty

Tato diplomová práce se zabývá právní úpravou zacházení s pokusnými zvířaty a jejich ochranou v právu mezinárodním, evropském a vnitrostátním. Jejím cílem je komplexní postihnoutí platné právní regulace v této oblasti, vyzdvižení nesystematických či jinak nevhodných institutů a navržení způsobů jejich změny. Jádrem práce je popis a rozbor příslušných částí zákona na ochranu zvířat proti týrání, některých směrnic a nařízení Evropské unie a mezinárodních smluv. Práce dále zahrnuje pojednání o postavení zvířete v právním řádu, stručný úvod do etické problematiky pokusů na zvířatech, historický vývoj předmětné právní úpravy a otázky správní a trestní odpovědnosti v oblasti zacházení s pokusnými zvířaty.

Legal regulation of experimental animals handling

This thesis deals with the legal regulation of experimental animals handling and their protection in international law, European union law and national law. Its goal is to complexly capture current legislation in this field, point out unsystematic or otherwise unsuitable institutes and propose means of their change. The core of the thesis is a description and an analysis of relevant parts of the Act on Animal Protection Against Cruelty, directives and regulations of the European Union and international treaties. Furthermore the thesis includes a treatise on the legal status of an animal, a brief introduction into ethical issues of animal experiments, historical evolution of relevant legal regulation and questions of administrative and criminal liability in the field of experimental animals handling.

Summary

Legal regulation of experimental animals handling

The topic of this thesis is the legal regulation of experimental animals handling and legal means of experimental animals protection. The aim of the treatise is a description of applicable legislation, its analysis, assessment of its functionality and suitability and proposition of possible changes. The text is structured into five chapters. The first chapter introduces the issue of experimental animals treatment by defining key concepts on which the legislation is based – particularly the concept of an animal and an experiment. The second chapter provides a historical and philosophical context of the topic by outlining a brief history of the use of animals in scientific research and ethical questions of animal experiments. It also focuses on the development of legislation dealing with experimental animals in international law, European Union law and national law. The third chapter is the core of the work, since it focuses on the analysis of current legislation protecting experimental animals, included especially in the Act on Animal Protection Against Cruelty, and its various aspects. In the following five sections the ensurance of professionalism and transparency in carrying out experiments is mentioned, as well as the institute of the project of experiments, the rules of experimental animals care, their anesthesia and killing or their placement into the wild. The fourth chapter provides an insight into the institutional ensurance of experimental animals protection by defining the roles and responsibilities of public authorities, particularly the Ministry of Agriculture and the State Veterinary Administration, and nongovernmental organizations working in this field, such as the Society for Laboratory Animal Science, FELASA, Freedom for Animals, ECEAE or ALF. The fifth chapter deals with legal responsibility for administrative offenses – offenses and administrative violations of legal entities and entrepreneurs – and criminal liability in the field of experimental animals handling.

Název práce v anglickém jazyce, klíčová slova / keywords

Legal regulation of experimental animals handling

pokusné zvíře, pokus, ochrana zvířat v právu

experimental animal, experiment, legal protection of animals